

1675—1875.

DE SYNAGOGUE
DER
Portugeesch-Israelietische Gemeente
TE AMSTERDAM.

TOT INLEIDING :

**EENIGE GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE
VROEGERE BEDEHUIZEN DEZER GEMEENTE.**

**EEN GEDENKSCHRIFT TER GELEGENHEID VAN HAAR
TWEDE-EEUWFEEST.**

DOOR

D. H. DE CASTRO Mz.

**'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.**

1875.

DE SYNAGOGUE

naar eene Schilderij uit het begin der 18^e eeuw

1675—1875.

DE SYNAGOGE

DER

Portugeesch-Israëlitische Gemeente

TE AMSTERDAM.

TOEGELIJDING

ALSOOG BESCHRIJVEN NEDER AANTWERTINGEN BETREFFENDE DE
VEROEFORM BEHOEFTEN DEZEN GEMEENTE.

DEEN GIDENNSCHRIJF TEN GELIJD NIEMO VAN HAAR
TWEEDEDEELTJE.

DOOR

O. H. DE G. S. H. W. M.

SCHAVANHAGEN.

GEDEPONEERD BIJ KANTOR.

1875.

1675—1875.

DE SYNAGOGUE
DER
Portugeesch-Israelietische Gemeente
TE AMSTERDAM.

TOT INLEIDING:

**EENIGE GESCHIEDKUNDIGE AANTEKENINGEN BETREFFENDE DE
VROEGERE BEDEHUIZEN DEZER GEMEENTE.**

**EEN GEDENKSCHRIFT TER GELEGENHEID VAN HAAR
TWEDE-EEUWFEST.**

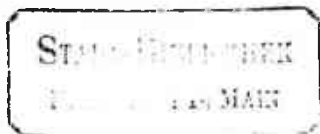
DOOR

D. H. DE CASTRO Mz.

**'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.
1875.**

Dits, 't leerhuys van de Wet, 't gebedenhuys der Jooden,
Een Boumans Meesterstuk, de eer van 't nieuwe werck
Aen d' Amstel en het Y; dees Godt geweyde kerck
Vreest geen geweeten- dwang noch pijnigen noch dooden.
Wast eedle Judaesstam en laet u looten bloeyen.
Wat doet de kracht van 't lant als borgers aenwas groeyen.

ROMEYN DE HOOGE.

Ieder geschrift, dat 't licht ziet — groot of klein — is in den regel van een *voorbericht* voorzien. Ik mag zulk een dus ook aan deze mijne eersteling, die ik met het *salvo errore et omissione* de wereld inzend, niet onthouden. De strekking van dit geschrift is, over enkele punten van de geschiedenis der Amsterdamsch-Sefardische gemeente en meer bepaald omtrent haar tegenwoordig bedehuis eenig ruimer licht te verspreiden, dan dit in de werken van KOENEN, DA COSTA en anderen te vinden is. Geen tijdstip scheen Schrijver voor de uitgave van dit geschrift geschikter en passender, dan de dag, waarop deze gemeente het 200jarig bestaan harer Synagoge gedenkt. — Bouwstoffen tot dezen arbeid leverden verschillende handschriften van DAVID FRANCO MENDES, de werken van DE BARBIOS en vele andere Portug. en Spaansche geschriften, die zonder titel tot ons kwamen en dus niet nader aangeduid kunnen worden. Zoo kritisch mogelijk werd van al deze gebruik gemaakt; waar aanvulling noodig was, werd daaraan door lokale waarneming tegemoet gekomen. Laat mij ook de *persoonlijke* hulp, die mij zoo dikwijls en zoo welwillend ten deel viel, niet vergeten, en zij het mij vergund hier allen, die door hunne kost-

bare inlichtingen op eene of andere wijze tot de uitgave van dit boekje hebben bijgedragen, mijn oprechten dank toe te brengen. Die dank geldt in 't bijzonder mijn' geleerden vriend den heer M. C. PARAIWA, doct^s in de philosophie, den man, in wiens vruchtbaren omgang ik mij steeds verheug, en wiens bijstand bij dezen arbeid mij niet weinig te stade kwam. Ook voor de heuschheid bij herhaling ter secretarie onzer gemeente ondervonden, voegt hier een woord van dank. De belangrijke mededeelingen, mij aldaar door den onvermoeiden secretaris den heer I. H. MENDES DA COSTA verstrekt, hebben zeker het hare bijgedragen, om dit werkje aan belangrijkheid te doen winnen.

Wil men aan dit gedenkschrift, aan welks samenstelling — Schrijver ontveinst dit niet — vele moeilijkheden verbonden waren, een plaatsje naast de werken over de geschiedenis der Portug. Israëlieten waardig keuren, dan zal Schrijver zich zeer geveid vinden.

Amsterdam,

12 Augustus 1875.

TORQUEMADA had gesproken en alle hoop, het Spaansche „Katholieke Vorstenpaar” het beruchte verbanningsedict van 31 Maart 1492 te doen herroepen, was vervlogen. Drie maanden later kwam het tot uitvoering, en duizenden bij duizenden, die zelfs niet in schijn het kruis wilden omhelzen, ontvloden den grond, dien zij door eeuwenlange bewoning hadden lief gekregen, die hun als de rustplaats van de asch hunner Vaders dierbaar was. Zij togen heinde en ver, naar Barbarije en de Levant, naar Portugal en Italië, enkelen naar Frankrijk of Duitschland, en vonden hier meer, daar minder gunstige opnemings. In Portugal, waar de rijksten en aanzienlijksten de wijk hadden genomen, vonden zij onder Koning JOHAN II wel aanvankelijk een rustig verblijf; doch onder zijnen opvolger, Dom MANUEL, namen de zaken eene geheel andere wending. De Spaansche invloed had zich ook dáár doen gelden en bereikte bij Dom

MANUELS verloving met de dochter van FERDINAND en ISABELLA den hoogsten trap. Het noodlottig jaar 1497 was aangebroken, en de rampzaligen hadden op nieuw de keus tusschen den gedwongen doop en de uitzetting. Wreeder nog dan die van 1492 mag deze vervolging genoemd worden; want toen de scharen zich op aanwijzing der regeering in de haven van Lissabon tot vertrek gereed maakten, werd hun de inscheping onverhoeds belet en de doop met geweld aan hen voltrokken. Was hun toestand als Schijn-Christenen nu vrij dragelijk en klommen zij onder begunstiging der regeering tot aanzienlijke posten en eereambten op, in 1536 zou de inquisitie, ook in Portugal ingevoerd, die het meer nog op de *marranos* ¹⁾, dan op de eigenlijke Joden gemunt had, hun weder nieuwe rampen komen bereiden. Even als hunne in Spanje terug geblevene broederen zagen zij vurig naar redding uit. Doch er moesten nog jaren verlopen, eer zij de plek zouden betreden, waar hun „eene zachte herbergzaamheid” verleend werd, waar de gulden zon der godsdienstvrijheid voor hen zou gloriën.

Vijftien honderd negen en zeventig, en de Unie van Utrecht had het gezegend werk der kerkhervorming — de geloofsvrijheid — in deze Staten bezegeld. FILIPS II was afgezworen en aan het Spaansch despotisme door de verstrooiing der geduchte „Armada” de nekslag toegebracht. Als een liefelijke toon klonk de mare daarvan den Nieuw-Christenen van het Iberische schiereiland in het oor,

en smachtend richtten zij den blik naar de gewesten, die voor hen een veilig toevluchtsoord zouden zijn en waar zij het opgedrongen geloof ongehindert konden afleggen. Vooral Amsterdam, waar sedert 1578 eene zoo gelukkige wending van zaken had plaats gegrepen, trok hun aandacht, en in 1590 ²⁾ zetten daar de eersten hunner den voet aan wal. Het waren MANUEL LOPEZ PEREYRA, zijne zuster MARIA NUNEZ en hun oom MIGUEL LOPEZ. Hun tocht was niet voorspoedig geweest, want eerst hadden zij eene ontmoeting met Engelsche kapers, die hen naar Londen opbrachten, en toen zij, na een — zooals de traditie zegt — avontuurlijk verblijf aldaar, weder koers naar onze gewesten zetten, werden zij door storm op de Oostfriesche kust geworpen. Later volgden uit Portugal MAYOR RODRIGUEZ, moeder der beide eersten, met haar' zoon ANTONIO LOPEZ PEREYRA en hare dochter JUSTA PEREYRA, alsmede eenige leden der familie MENDES FRANCO (A°. 1598) ³⁾.

Al aanstonds wijdde zij hunne zorgen aan de uitoefening van hunnen godsdienst, waartoe zij overgingen, na door MOZES URI LEVI besneden en onderwezen te zijn. Veel hadden zij daarbij te danken aan dezen waardigen Emdenschen rabbijn, met wien zij gedurende hun verblijf in Friesland kennis hadden aangeknoopt en die hun overkomst naar Amsterdam krachtig bevorderd had. Met volle recht mag hij dan ook als een der grondleggers van de Amsterdamsche Sefardische gemeente aangemerkt worden. Nog twee andere mannen staan om hunne verdiensten bij de eerste vestiging der Portugeesche Joden

hier ter stede in de geschiedrollen der gemeente opgeteekend. Het zijn: JACOB (ISRAËL) BELMONTE, die het eerste tiental (*minjan*) tot het gebed vereenigde, en DON SAMUEL PALACHE, gezant van den keizer van Marokko bij deze Staten, die daartoe zijne woning met vromen ijver beschikbaar stelde.

Ongehinderd maar in stilte zouden zij nu als Joden leven; want al waren zij door de Overheid toegelaten, de openbare eeredienst was hun vooreerst nog ontzegd. Zoo ging het rustig en vreedzaam met hen voort tot op den Grooten Verzoendag van het jaar 5357 (1596), op welken dag de biddenden, die toen, naar 't schijnt, voor de eerste maal tot het gemeenschappelijk gebed vereenigd waren, door schrik en angst vermeesterd werden. Het valsche gerucht had zich verbreid, dat zij geheime Katholieken waren en als zoodanig godsdienstige bijeenkomsten hielden. Zij werden door den schout en zijne dienaren overvallen, uiteengedreven en MOZES URI LEVI en zijn zoon ARON gevangen genomen. Na dezen echter ondervraagd en ook de kloeke taal van JACOB TIRADO, die in het Latijn sprak en op de groote voordeelen wees, welke het verblijf der Joden voor Amsterdam zouden afwerpen, gehoord te hebben, zag de Magistraat spoedig het misverstand in, liet de beide LEVI's weder vrij en gaf TIRADO verlof een bedehuis in te richten. Dit verlof werd verleend onder voorwaarde, dat zij bij hunne godsdienstige samenkomsten steeds voor het welzijn der stad en haar bestuur zouden bidden ⁴).

Volgens DE BARRIOS (*Gobierno Popular Judayco*) bestond de congregatie in dit jaar uit de volgende leden ⁵):

1. JACOB (ISRAËL) BELMONTE, 2. DAVID QUERIDO, 3. JACOB TIRADO, 4. SAMUEL PAYACHA (lees: PALACHE), 5. URIAS LEVI (MOZ. URI LEVI), 6. JOSEPH PALACHE, 7. JACOB UZIEL CARDOSO, 8. ISAAC GAON, 9. SAMUEL ABRAHAM SOUZA, 10. JOZUA SARFATI, 11. JOZUA HABILLO, 12. BARUCH OSORIO, 13. DAVID ABENDANA PEREYRA ⁶⁾, 14. ABRAHAM GABAY, 15. ISAAC FRANCO MEDEYROS ⁷⁾, 16. MOZES DE CAÇERES.

Men ging nu met ijver aan het werk, kocht een huis aan op de Houtgracht — volgens FRANCO MENDES vlak tegenover de plaats, waar zich in zijn tijd de Portug.-Israel. Vleeschhal bevond — en richtte dit tot het heilig doel in ⁸⁾. Met Nieuwjaar 5358 (1597) [בִּי לֹא זָהָשׁ בִּיעָקֵב] was dit gereed en werd deze eerste Synagoge ingewijd onder den naam van בֵּית יַעֲקֹב (Huis Jacobs) ⁹⁾, met zinspeling op den naam van den stichter JACOB TIRADO, alsook op de afkomst van het Joodsche volk. Toen de Spaansch-Joodsche dichter DAVID JESURUN, wegens zijne vroege poëtische begaaftheden „*el poeta niño*” (de kinderlijke dichter) genoemd, bij zijne komst alhier van dit heuglijke feit en van de vrijheden, zijn volk in deze stad ten deel gevallen, gewag hoorde maken, gaf hij zijn gemoed in de volgende dichtregelen lucht:

»Te Deum laudamos, Sancto, Sancto, Sancto!
Adonay Zebaot Omnipotente,
Mi anima refiera prontamente,
Con el celeste è incessable canto:
Pues sin perdida alguna y sin espanto
Naufragio, tempestad ò otro accidente

Miran mis ojos à Amsterdam presente,
 Libre de Golfo y de enemigo tanto.
 Con notable y Divina semejança
 Mi espiritu conoze la evidencia
 De hallarte el que en ti pone la esperança:
 En tu infinita e sacra Providencia
 La proteccion que solicita alcança
 Si es con justa y descende reverencia" ¹⁰).

Hebben wij boven gesproken van de vergunning, den Portugeeschen Joden gegeven tot het oprichten van een bedehuis, dan denke men bij deze eerste stichting, evenmin als bij de twee volgende, nog niet aan Synagogen in den gewonen zin des woords, aan bedehuizen, zooals wij die tegenwoordig voor ons zien, wier uiterlijk het doel, waartoe zij zijn ingericht, reeds verraaft. Tot zoover had zich het verlot van den Magistraat niet uitgestrekt. Ook zou dit bij de woelingen der godsdienstige partijen dier dagen, in een tijdvak, toen nog aan sommige Christelijke gezindten de openbare eeredienst ontzegd was, niet zonder ergernis hebben kunnen plaats hebben. Men vatte dit verlot veeleer zoo op, dat het hun toegestaan was, in hunne daartoe bestemde particuliere huizen saam te komen en in gemeenschap te bidden. Waren zij verder gegaan, het zou hun niet alleen tot grootte schade gestrekt, maar ook de uitoefening hunner religie in gevaar gebracht hebben. Dezen indruk althans ontvingen wij van de lezing der volgende Resolutie van de Vroedschap dezer stad dd. 8 Mei 1612 (Vroedschapsboek No. 11, *Handschrift*).

»Voort al soemen verstaet dat die vande Portugeesche Natie

alhier ter stede laeten timmeren, ende toemaken seeker huys oft gebou tot een Sinagoge, om aldaer te oeffnen haere Jodsche exercitien, ende dat by d Heeren Burgermⁿ metten Heeren Schepenen dese saecke in communicatie geleyt sijnde, by hare Ed. geresolveert was, die vande voorseyde natie aen te seggen, dat int voorseyde gebou nyemand vande selve natie sal mogen wonen, noch dat aldaer eenige by een compste mach gehouden worden, ofte eenige ceremonien van haerer Religie gepleegt, op pene van demolitie tot de grond vant voors. huys ofte gebou, Waer op ommevrage gedaen sijnde, soe is geresolveert dat de voors. Portugeesche natie byde Heeren Burgermⁿ sal worden aengeseyt, dat de Magistraet geensins wil toestaen nochte gedogen, dat yemand van voors. natie int voors. gebou sal mogen wonen, nochte aldaer de voors. byeencompste gehouden worden.

Ende soe bevonden word dat tot eeniger tyt int voors. getimmert eenige vergaderinge en exercitie vande Joodsche ceremonie gedaen en gehouden mochte zyn, dat daer over t' voors. getimmert daetelyck afgebroken ende gedemoliert sal worden, dat men oick haer sal verbieden haere Religie tot eenige andere plaetsen binnen dese stadt ende hare Jurisdietie te mogen doen" ¹¹⁾.

De eerste Bestuurderen dezer eerste Synagoge waren ¹²⁾:

DON SAMUEL PALACHE (gestorven 1616), gezant van den Keizer van Marokko bij onze staten;

DON JACOB TIRADO, die op lateren leeftijd naar Jerusalem vertrok, en wegens zijne belangrijke diensten aan deze gemeente jaarlijks op den Grooten verzoendag in een bijzonder gebed (*misheberach*) herdacht werd, en

JACOB (ISRAEL) BELMONTE ¹³⁾.

Als Chachamim (opperrabbijnen) fungeerden daarbij:

JOSEPH PARDO van 5358 (1597) tot zijn overlijden (1619);

MOZES BEN AROYO van 5358 (1697) tot aan zijn vertrek naar Konstantinopel, en

SAUL LEVI MORTEIRA ¹⁴⁾ van 5376 (1616) tot aan de vereeniging der drie gemeenten (zie hieronder).

De eerste prediker dezer gemeente was MOZES URI LEVI (geb. 1544) ¹⁵⁾; de eerste *Chazzan* (voorzitter) JOSEPH SALOM *ben* SALOM GALLEGO ¹⁶⁾.

DE BARRIOS vermeldt uit dit tijdvak nog de volgende: AMINADAB als eersten *Sopher* (wetschrijver), SAMUEL TARDIOLA als eersten *sjaliach* (afgezant) van Jeruzalem bij deze gemeente; ARON SARFATI als den eerste, die hier op den achtsten dag zijner geboorte onder openbare plechtigheden besneden werd ¹⁷⁾ en Doctor DAVID PHARAR en Doctor SIMON LOPEZ ROSA (*alias* ABRAHAM PHARAR) als eerste geneesheeren dezer gemeente ¹⁸⁾.

Door het voortdurend aankomen van meer Joden uit Spanje en Portugal werd de ruimte in de Synagoge *Beth Jangakob* langzamerhand te klein en deed zich de behoefte aan een tweede bedehuis al meer en meer gevoelen. Door de bemoeiingen van ISAAC FRANCO MEDEIROS en andere aanzienlijke gemeenteleden kwam dit in 5368 (1608) tot stand en kreeg het den naam *נוה שלום* (woning des Vredes), als uitdrukking van den wensch, dat de vrede tusschen de beide gemeenten ongestoord moge bewaard blijven. Volgens FRANCO MENDES stond het daartoe aangekochte huis op de Lange Houtgracht, en had het eene dubbel opgaande stoep. Het lag binnen de rooilijn en de vóórliggende ruimte was door een hek met ingangsdeur van den publieken weg afgesloten ¹⁹⁾.

In deze Synagoge prijken twee lijsten, waarin in vergulden letters en van bloemwerk omgeven, twee quatrains vervat zijn, vervaardigd op hare inwijding²⁰⁾. Wegens de merkwaardigheid laten wij die hier volgen:

יִדְמוּ שְׁנוֹתֵינוּ עַל אֶרֶץ
כִּצְלֵי אֲשֶׁר עֹבֵר וְכַחֲלוֹם
עַל כֵּן שָׂאוּ נָא מֹל שְׂמֵי עֶרֶץ
עֵין. כְּעוֹ לָבֶם נוֹה שְׁלוֹם

בְּעוֹד הַיּוֹם עַל חִלּוּף חֲבֵל
לֶךְ תִּכְנֶנָּה וְגַם הַבֵּן מַעֲוָה
רְדוּף שֶׁכֵּל נִטּוּשׁ כָּל הַחֵבֶל

וְזָכְרֵי כִי אֲדוֹת לָנוּ קִטְנָה²¹⁾

De opperrabbijnen dezer gemeente waren:

JUDA VEGA, van 5368 (1608) tot aan zijn vertrek naar Konstantinopel;

ISAAC UZIEL uit Fez (een man, wegens zijne veelzijdige bekwaamheden door DE BARRIOS en FRANCO MENDES met lof vermeld), van 5370 (1610) tot op zijn overlijden in 5382 (1622);

MENASEH BEN ISRAEL²²⁾, van 5382 (1622) tot aan de Vereeniging der drie gemeenten (zie later).

De eerste voorlezer was de reeds bekende AARON van MOZES URI LEVI.

Tien jaren had deze gemeente bestaan, toen de vrede daarin ten eenen male verstoord werd. Reeds sedert eenigen tijd hadden de harde terechtwijzingen en strenge boetpredikatiën van Chacham UZIEL de

ontevredenheid van velen opgewekt. Verschil in opvatting over sommige reglementen en ritualen had tusschen de gemeentelieden tweedracht gezaaid. Een en ander leidde er toe, dat velen, met DAVID van BENTO (BARUCH) OSORIO aan het hoofd, zich van de Synagoge *Neweh-Sjalom* afscheidten en in 5378 (1618) eene derde, onder den naam בית ישראל (Huis Israels) stichtten. Ook dit gebouw stond, volgens aantekening in het Handschrift van FRANCO MENDES, op de Lange Houtgracht en, zooals WITKAMP in zijne reeds genoemde *Schetsen* mededeelt, was het uit twee huizen samengesteld en nabij de Zwanenburgwal gelegen.

De opperrabbijnen daarvan waren:

DAVID PARDO ²³), van 5378 (1618) tot aan de vereeniging der drie gemeenten (zie later);

SAMUEL TARDIOLA van 5379 (1619) tot op zijn vertrek naar Jerusalem;

ISAAC ABOAB DA FONSECA ²⁴), van 5386 (1626) tot op de vereeniging der drie gemeenten (zie later).

Omtrent het voorlezerschap dezer gemeente vinden wij alleen vermeld, dat Chacham ABOAB in 5383 (1623) met die taak belast was (zie *Livro de Eleico-ẽs*) ²⁵).

Laat men eene oneenigheid, in 1619 tusschen de Besturen der drie gemeenten ontstaan, doch door JACOB CURIEL, Resident van den Koning van Portugal te Hamburg, spoedig uit den weg geruimd ²⁶), in het midden, dan leefden de drie afdeelingen der Sefardische Joden nu tot 1639 eendrachtig te zamen. Toen echter zou in hun toestand eene be-

langrijke verandering komen; eene verandering, door de meesten gewenscht en, zooals de toekomst bewees, heilzaam in de gevolgen. Wij bedoelen de Vereeniging der drie Synagogen in één gebouw onder één bestuur. Alvorens echter daaromtrent een en ander mede te deelen, meenen wij onzen lezers geen ondienst te doen door een *rarissime* onder hun aandacht te brengen, namelijk een lofdicht ²⁷⁾ op de drie Synagogen, vervaardigd, zooals uit het acrostischon blijkt, door den *Chazzan* JOSEPH SALOM (zie boven blz. 8). Het luidt:

פזמון

לשבת שלשת הקהלות הקדושות אשר באמשטירם:

לחן מתי יבושר עם:

לכו נרננה ערת נאמנה

לשוכן מעונה בראך יעקב

יִשׁוּבַת בְּנִינִים.	שאו שיר ורננים
נִעְרִים וְקִנִּים.	יחד בֵּית יַעֲקֹב
וְנוֹמְמָה שְׁמוֹ.	יחיד בעולמו
וּאֲנַחְנוּ עִמּוֹ.	זרע עבדו יעקב: לכו
סִדְרוֹ בְּרוֹם חֲבִיּוֹן.	נעלה על כל עליון.
וּבְחֵד בְּצִיּוֹן.	לכו ובאהל יעקב.
פָּצְחוּ שִׁיר וְתִהְיֶה.	לנורא עלילה.
נִעְלָם וְנִגְלָה.	לכו לעיני כל ישראל
שׁוֹכֵן שְׁמֵי עֲרֻבּוֹת.	בחוץ כל לבבות.
זֶרַח עַל הָאֲבוֹת.	לכו תעוד בישראל.

בלשונות צחות	לֹא נֵאוּ תוֹשְׁבֹחוֹת.
רַב טוֹב לְבֵית יִשְׂרָאֵל. לְכוּ	עַל כָּל הַהִבְטָחוֹת.
בְּקִוְיָ עִמָּנוּ	וְיֵדְאוּ עֵינֵינוּ.
צִיּוֹן נֹהָ שְׁלוֹם. לְכוּ	לַעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ.
טוֹב עַל עַמּוֹ חֶשֶׁב.	מֵרוֹם מְכַל מַחֲשָׁב.
עַמִּי בְּנוֹה שְׁלוֹם. לְכוּ	כִּי אִמְרֵי וִישָׁב.
וּשְׂאֵרֵי בֵית יִשְׂרָאֵל.	חֹזְקֵי בֵית יַעֲקֹב.
אֵת עַמּוֹ בְּשְׁלוֹם.	כִּי יִבְרַךְ הָאֵל.
עֲרָה נֶאֱמָנָה.	לְכוּ נִרְנָנָה
בּוֹרֵאךְ יַעֲקֹב. 28)	לְשׁוֹכֵן מַעֲוָה

In 1639 kwam, zeiden wij, de vereeniging der drie gemeenten tot stand. Hoofdaanleiding daartoe was de vrees, dat bij het gedurig aankomen van nieuwe Joden uit verschillende landen, het getal Synagogen zich nog verder zou uitbreiden en daardoor weder verdere verdeeldheid te weeg gebracht worden. Ook blijken bezwaren van administratieven aard daaraan niet vreemd geweest te zijn, vooral „ten reguarde van de armen, daarmede de eene „(gemeente) meerder als de andere belast zijnde, „sodanige voorsorge niet gedaan wierde dat alle be- „hoorlyke wierden onderhouden, ter sake van de „onvermogentheid van degene die de swaerste last „had te dragen en somtyts de meeste middelen „daertoe niet hadden, sulx die selve om bij leeven „behouden te werden, meenichmaal hun toevlucht „mosten neemen tot de publicque comptoiren van „de armen ende deselve lastig vallen” 29).

Chacham PARDO maakte zich het ontwerpen

der Vereeniging in Eloel 5398 (1638) bijzonder verdienstelijk. Door een geestigen inval wist hij die tot werkelijkheid te brengen. Door allen toch werd de vereeniging gewenscht; zij werd echter door de kleingeestigheid der voorname gemeenteleden tegengehouden, daar ieder hunner meende, bij het onderteekenen der acte van toetreding, aanspraak op den voorrang te hebben. PARDO maakte nu een aantal afschriften en legde er aan ieder, zonder dat de anderen er iets van wisten, één ter onderteekening voor. Op deze wijze bereikte hij zijn doel (*Handschrift* FRANCO MENDES).

Ieder der drie gemeenten vaardigde nu twee gemachtigden af om de zaak verder te regelen. Voor *Beth-Jangakob* traden op JOSEPH COHEN en MATITIA ABOAB; voor *Neweh-Sjalom* AARON COHEN en JOSEPH ABENIACAR en voor *Beth-Jisrael* SALOMO ABAB en ABRAHAM ABOAB. Aan elk der partijen was de assumptie van een derde lid overgelaten.

Den 27sten Eloel 5398 (1638) kwamen de zes gemachtigden voor het eerst bijeen. Zij besloten:

1o. dat de synagoge *Beth-Jisrael* verbouwd en vergroot en onder den naam *Talmoed-Torah* door de Vereeniging in gebruik genomen zou worden ³⁰). Tot leden der bouwcommissie werden benoemd: JOSEPH ACOHEN, ABRAHAM ABOAB en JUDA TOURO.

2o. dat eene deputatie, bestaande uit de gemeenteleden ABRAHAM SALOM, DAVID OZORIO en JOZUA JESURUN RODRIGUEZ zou worden afgevaardigd om van de regeering der stad de goedkeuring op deze Vereeniging te vragen.

Den volgenden dag kwamen de gemachtigden weder met de drie geassumeerden bijeen en bepaalden:

1o. dat het Bestuur der gemeente *Neweh-Sjalom* tot op de verkiezing van een *definitief* Bestuur het beheer over de Vereeniging zou hebben en dat de Synagoge *Beth-Jangakob* zou verkocht worden;

2o. dat ieder gemeentelid, dat iets in het belang der Vereeniging had mede te deelen of voor te stellen en daarbij onbekend wenschte te blijven, kon gebruik maken van de bussen, te dien einde in de Synagogen te plaatsen.

Op 22 Chesjwan 5399 (1638) was het reglement voor de Vereeniging, bestaande uit 42 artikelen, gereed ³¹⁾, en op Sabbath 6 Kislew werd het in de Synagoge afgekondigd. Met uitzondering van Art. 25, dat eenige wijziging had ondergaan, werden alle bepalingen goedgekeurd. Het Huishoudelijk Reglement, 57 artikelen bevattende, werd 28 Ab 5399 (1639) vastgesteld ³²⁾.

Den 28sten Adar II daaraanvolgende werd het door de gemachtigden en de ledematen der Vereeniging definitief bekrachtigd. In dit Reglement was o. a. bepaald, dat de opperrabbijnen, die in de drie gemeenten in functie waren, ook in de Vereeniging zouden in betrekking treden en naar orde van benoeming in een daartoe ter Synagoge geplaatste bank zitting nemen, te weten: 1. SAUL LEVI MORTEIRA; 2. DAVID PARDO; 3. MENASEH BEN ISRAEL, en 4. ISAAC ABOAB DA FONSECA ³³⁾.

De taak van den 1sten was het hooger onderwijs in *Gemarah* (Talmoed) met *Tosafot* (de glossen) en het houden van drie predikatiën in elke maand. Hij

genoot daarvoor f 600 's jaars en 100 manden turf.

Den 2den was opgedragen het beheer over de begrafenissen en de betrekking van adjunct-administrateur der begraafplaats te Ouderkerk. Hiervoor en voor de diensten aan zijn ambt verbonden, werden hem jaarlijks f 500 en 100 manden turf toegelegd.

De 3de moest maandelijks eene predikatie houden. Hij ontving daarvoor f 150 's jaars.

De 4de was belast met het onderricht in de Hebreuwsche taalkunde, het lager onderwijs in de *Gemarah* en het houden der avondpredikatiën in de leerschool. Zijn salaris bedroeg f 450 's jaars.

De voorlezers dezer Vereeniging waren tot op het jaar 1675: ABRAHAM BARUCH, aangesteld in 1639; EPHRAIM SAMUEL ABARBANEL, aangesteld in 1640; JOSEPH DE FARRO en IMANUEL ABENATAR MELLO, beiden aangesteld in 1652 ³⁴).

Als kosteren werden bij de oprichting der Vereeniging aangesteld: JACOB FRANCO, ABRAHAM PEREGRINO en DANIEL DO VALLE, respectievelijk met een salaris van f 180, f 160 en f 140 's jaars.

Den 11den Nisan 5399 (1639) kwamen Parnassim der vereenigde drie gemeenten, ingevolge het pas vastgestelde statuut, bijeen tot het benoemen van het eerste Bestuur der Vereeniging. Bij loting werden daartoe aangewezen: DAVID OZORIO, als President, DAVID ERGAS, JOSEPH BUENO BIVAS, JOZUA JESURUN RODRIGUES, ABRAHAM SALOM, SAMUEL ATHIAS, ABRAHAM FARRAR, als Penningmeester, JACOB BARZILAY, als Hulppeningmeester ³⁵).

Met het Nieuwjaarsfeest 5400 (1639) was men met de verbouwing der Synagoge *Beth-Jisrael* gereed.

Ze werd op dezen dag onder groote plechtigheden door de *Talmoed-Torah*-gemeente in gebruik genomen.

Deze synagoge heeft in vele opzichten eene treurige vermaardheid verkregen. In 1640 had daarin het droeve schouwspel der tuchting van URIEL A COSTA en eenige jaren later dat der in-den-ban-legging van den nu verheerlijkten wijsgeer SPINOZA plaats.

Nog van eene andere merkwaardige gebeurtenis waren de muren van dit gebouw getuigen: eene gebeurtenis, die den geschiedschrijvers tot nog toe onbekend gebleven is en die het bewijs levert, hoe klein somwijlen groote mannen bij hunne grootheid kunnen zijn. Wij bedoelen het verzet van den beroemden MENASEH BEN ISRAEL tegen het gemeentebestuur en zijne in-den-ban-legging in 1640. Zie hier hoe zich de zaak toedroeg. Den 16den Ijar van dit jaar hadden Parnassim, krachtens het Reglement, de gemeenteleden MOZES BELMONTE en JONA ABARBANEL, wegens het verspreiden van schimpschriften, bij openbare afkondiging ter Synagoge in den ban gelegd en hunne geschriften verbeurd verklaard. Terstond daarop verliet MENASEH BEN ISRAEL zijne plaats en gaf Parnassim zijne verontwaardiging te kennen, omdat men zijn zwager JONA ABARBANEL niet, zooals het voegde, met het „Mijnheer” had betiteld. Hierop werd hem in korte woorden herinnerd, dat, volgens gebruik ter Synagoge, Parnassim alleen dit „Mijnheer” voor hunnen naam kregen en alle aanmerking dus overbodig was. MENASEH liet zich echter niet tot rede brengen en bracht alles in opschudding, zoodat ten laatste Parnassim hem, onder bedreiging van den ban,

het zwijgen moesten opleggen. Toen ook dit niet hielp en MENASEH ook niet verkoos zich te verwijderen, werd na korte beraadslaging de ban in *forma* over hem uitgesproken. Nog was MENASRHS drift niet bekoeld, en toen Parnassim, na afloop van den dienst, zich ter vergaderkamer begaven, werden zij door hem gevolgd en verweet hij hun op beleedigenden toon en met de vuist op tafel slaande, wat zij gedaan hadden, terwijl hij hun het recht ontzeide om hem in den ban te doen. Hem alleen, zeide hij, kwam dit toe, en hij legde derhalve hen in den ban. Tegen hun wil en slechts om voorbeeld en orde te stellen, waren Parnassim tot dezen uitersten maatregel overgegaan. Voor de eer en den vrede der gemeente wenschten zij echter die moeielijkheid uit den weg gernimd te hebben. Zij lieten daarom MENASEH weten, dat de over hem uitgesproken ban reeds den volgenden dag zou opgeheven worden, maar dat hij zich, tot nader verlot, van het bezoeken der Synagoge had te onthouden. Den volgenden dag had die opheffing werkelijk plaats; doch werd hem wegens zijn herhaald verzet eene boete van f20 opgelegd en hem het prediken gedurende één jaar verboden.

Bij besluit van Parnassim dd. 8 Eloel 5407 (1647) werd de bladzijde van het Resolutiënboek dezer gemeente, waarop bovenstaande gebeurtenis vermeld was, overplakt ³⁶⁾.

De 26ste Mei van het jaar 1642 was voor de *Talmoed-Torah*-gemeente een hoogst gelukkige dag. Prins FREDERIK HENDRIK, zijn zoon WILLEM en diens bruid, vergezeld van de gemalin van Koning KAREL I van Engeland, hadden de gemeente-deputatie ³⁷⁾, die

hen bij hunnen plechtigen intocht te dezer stede had verwelkomd, gemelden dag voor hun bezoek aangewezen. Spoedig was alles in gereedheid gebracht om hen vorstelijk te ontvangen. Een sierlijke troon werd tot hun zetel bestemd, rijk geborduurdde tapijten smukten de wanden en kostbare specerijen zouden hare liefelijke geuren door het gebouw verspreiden. Te bestemder tijd verschenen de hooge personages (met uitzondering van Prinses MARIA, die verhinderd was) en werden zij onder gezongen ter Synagoge binnengeleid. Prins FREDERIK HENDRIK en zijn zoon namen volgens de etiquette op den bovensten zetel van den troon plaats, de koningin van Engeland op den tweeden. Alsnu werden de rijk bekleede Wetsrollen onder het zingen van גורל door de vier leden der deputatie naar de *Tebah* (voorlezersplaats) gebracht, waarna de voorlezer ABRAHAM BARUCH ten genoegen der hooge gasten uit een daarvan de Tien Geboden voorlas. Vervolgens beklom MENASEH BEN ISRAEL het spreekgestoelte tot het houden der feestrede ³⁸), waarna het gebed voor de Staten, den Stadhouder en zijne familie en de Overheid der stad werd voorgedragen en de Wetsrollen onder het zingen van מלך en מבורך לרדו weder naar den *Hechal* gebracht werden.

Zeer voldaan over hare ontvangst, verliet de vorstelijke familie de Synagoge en werd haar door het Bestuur der gemeente tot aan hare koetsen uitgeleide gedaan. Den volgenden dag herhaalde Prins WILLEM, nu in gezelschap zijner verloofde, dit bezoek en werden de plechtigheden op denzelfden voet herhaald.

Een niet minder heuglijk jaar was voor deze gemeente het jaar 1668, waarin de Hertog (later Groot-hertog) van Toskane Cosmus III de Synagoge met zijne tegenwoordigheid vereerde. De kosten van het dejeuner hem bij die gelegenheid aangeboden, bedroeg een som van *f* 570. Als *pièce de milieu* prijkte daarop een gebak van suikerwerk, voorstellende een met de Toscaansche vlaggen versierd schip, door 12 matrozen gedragen.

Vermelden wij nog, dat in 1652 in deze Synagoge ook aan den Engelschen gezant Lord St. John en de leden zijner legatie eene hoffelijke ontvangst was bereid. Deze plechtigheid werd door muziek en zang opgeluisterd en met een gebed voor den Ambassadeur en het Engelsche volk besloten ³⁹).

Vóór wij dit tijdvak, dat den bouw der tegenwoordige groote Synagoge voorafging, afsluiten, werpen wij nog eens een vluggen blik daarin en zien wij wat het ter algemeene beschouwing aanbiedt.

Onder bescherming van 's Lands en Stadsbestuur, onder begunstiging der Stadhouders, zien wij de Portugeesche Joden al meer en meer in getal en welvaart toenemen en de beperkingen op het stuk van eeredienst, menschen- en burgerrecht, door het tractaat van Utrecht niet *de facto* opgeheven, voor een deel verdwijnen ⁴⁰). De lasterlijke aantijgingen, die in vroeger dagen zoo menig Joodsch hart met weemoed vervulden, treden onder den invloed van eene betere opvatting van het Christendom allengs op den achtergrond en neemt daardoor het private leven eene meer behagelijke kleur aan ⁴¹). 'Tal van godsdienstige en liefdadige instellingen krijgen het aanzijn en man-

nen, wier namen op verschillend gebied nog met eere genoemd worden, verhoogden den luister der stad en het aanzien der gemeente ⁴²⁾. Het bezit en gebruik der in 1614 verkregen nieuwe begraafplaats worden van de belemmeringen, die daarop drukten, voor een deel ontheven ⁴³⁾. De buitenlandsche handel der gemeentelieden, door het bestuur dezer Stad bij elke gelegenheid krachtig in bescherming genomen, komt onze gewesten niet alleen ten goede, maar wekt ook den naijver van vreemde vorsten ⁴⁴⁾. Gesteund door den Magistraat, wordt hun de handhaving hunner gemeente-reglementen, een groot vereischte vooral ten tijde der Sabbatiaansche dweeperij, vergemakkelijkt ⁴⁵⁾. Onder zulke vrij gunstige omstandigheden waren de Portugeesche Joden in staat, aan de zich meer en meer openbarende behoefte aan een ruimer bedehuis, in 1675 met eenige weelde te voldoen. En die behoefte bestond, zoo zeer zelfs, dat daardoor reeds groote moeilijkheden in de gemeente ontstaan waren, want het gebrek aan zitplaatsen had den dienst bij herhaling verstoord.

In 1670 vestigde een groot aantal gemeentelieden, met Chacham ISAAC ABOAB (DE FONSECA) aan het hoofd de aandacht op die aangelegenheid. Deze Chacham leverde op 16 November van genoemd jaar eigenhandig eene daartoe strekkende petitie ⁴⁶⁾ bij Parnassim ⁴⁷⁾ in, welke petitie door den invloed van het lid ISAAC DE PINTO gunstig ontvangen werd en het benoemen eener commissie tot het beramen van plannen voor een nieuw gebouw ten gevolge had. Deze commissie bestond uit: ISAAC DE PINTO, SAMUEL VAZ, DAVID SALOM DE AZEVEDO, ABRAHAM DA VEIGA, JACOB

ABOAB OZORIO, JACOB ISRAEL PEREYRA en ISAAC HENRIQUES COUTINHO.

Den 26sten Nov. van dit jaar bracht de commissie aan Parnassim het volgende rapport uit ⁴⁸⁾.

• Amsterdam, 13 Kislew 5431 (26 Nov. 1670).

Bij deze doen wij u de verschillende plaatsen kennen, waarop de nieuwe Synagoge zou kunnen gebouwd worden, zoo mede de eerste kosten daaraan verbonden. Gij kunt daaruit eene keuze doen en wij bidden God, dat Hij u in het bereiken van uw doel moge bijstaan.

De tegenwoordige Synagoge is 74 voet diep en 64 breed; hare waarde is f 20,000. De gang en het huis daarnaast hebben bij dezelfde diepte eene breedte van 34 voet en vertegenwoordigen eene waarde van f 10,000. Voegt men deze terreinen te zamen om daarop te bouwen, dan verkrijgt men eene breedte van 98 voet, maar met verlies van licht, omdat dan de gang verloren gaat. Ook is het, bij het gebrek aan plaatsruimte, dat reeds nu bestaat, te vreezen, dat zoodanige verbouwing binnen weinige jaren weder door eene nieuwe zou moeten gevolgd worden. De Commissie meent dus, u zoodanige verbouwing tegen een aanvankelijk bedrag van f 30,000 te moeten ontraden.

Ons tweede plan was, de Synagoge tot aan den hoek (der Vlooiënburgersteeg) te vergrooten en dan tot aan den gang te bouwen. Men zoude dan zeven perceelen moeten aankopen, die van de eigenaren voor f 36,000 te verkrijgen zijn, en daar deze perceelen te zamen 44 voeten breed zijn, zou men een front van 108 voet (dus 10 voet meer, dan bij het eerste plan) kunnen verkrijgen. Ook dit plan, dat op een aanvankelijk bedrag van f 56,000 zou komen, meenen wij u om de geringe voordeelen niet te mogen aanbevelen ⁴⁹⁾.

Een derde plan: den gang en het belendende huis *in den bouw tot aan de Steeg* op te nemen, zou wel genoegzame ruimte aanbieden, daar men dan op eene breedte van 142 bij 74 voet kan werken, maar men zou dan aanvankelijk f 66,000 moeten besteden, wat met het oog op den prijs, waarvoor men even

goede terreinen elders kan vinden en ook op de te verkrijgen onevenredige afmetingen van het gebouw, evenmin verkieslijk te achten is.

Wij stellen u dus een onzes inziens beter plan voor en wel den aankoop en de bebouwing van den grond, gelegen vóór den hoofdingang van het Leprozenhuis. Het terrein ligt nabij, is meer dan 200 voet in het vierkant en zal, naar wij schatten, tegen ongeveer f15,000 te verkrijgen zijn. In het midden daarvan zou eene Synagoge van 100 voet breedte bij 125 voet diepte kunnen opgericht worden, ter betere geleiding van het geluid van boven van een verwulf voorzien. Rondom het gebouw en geheel afgescheiden daarvan, zou men verschillende lage huizen ten gebruike der leerinrichtingen en tot bewoning vóór de voorlezers enz. kunnen neerzetten, terwijl de tusschen-gelegen ruimte eene geschikte wandelplaats voor de volwassenden en eene veilige speelplaats voor de kinderen zou zijn. In deze omheinde ruimte zou men voor elken overlast van buiten gevrijwaard zijn. Deze plek is verder niet alleen ruim en goedkoop, maar ook niet zoo ver afgelegen, dat daarin voor de gemeenteleden enig bezwaar kan bestaan. Voor de kinderen, die ter Synagoge gaan, behoeft men niet bevreesd te zijn, daar zij geen brug te passeeren hebben. Zijn er al eenige leden, die in eigen huizen wonen en het daarom verkieslijker vinden de Synagoge op de tegenwoordige plaats te behouden, weder andere zullen bij ons plan baat vinden; want zoodra het werk zal begonnen worden, zullen velen huurhuizen in de omgeving doen bouwen, waaruit overvloed en goedkoopte aan woningen zal ontstaan.

Nog een punt komt in aanmerking. Volgens onze Wet is er geen bezwaar eene Synagoge te verplaatsen, maar er mag geens worden afgebroken voor en al eer een ander gebouw voor den dienst gereed is. Bouwt men nu op de tegenwoordige plaats, dan zullen de gemeenteleden gedurende het anderhalf jaar, dat voor het werk gevorderd wordt, in verschillende lokalen moeten verdeeld worden, wat groot bezwaar kan geven, zoo van de zijde van die leden, die daarmede geen genoegen mochten nemen, als wel vooral om de moeite, aan het verkrijgen van die lokalen verbonden. Dusdanige gebeurlijkheden dienen bij tijds voorzien te worden. Hierbij komt nog, dat de

kinderen der minvermogenden van hunne ouders afgescheiden worden, daar zij, volgens Reglement, hunne onderwijzers ter Synagoge moeten volgen; dat de leerscholen tijdelijk naar zolder- en dakkamers zullen moeten verplaatst worden. — Dit alles in aanmerking genomen, meenen wij, zelfs indien de nieuwe plek kostbaarder en minder nabij was, ook dan nog daaraan de voorkeur te moeten geven.

De Algoede doe u een besluit nemen, voordeelig voor Zijnen dienst en in het welzijn der gemeente.

Amsterdam, dag, maand en jaar als boven.

De Commissie voor den bouw der Synagoge
(Hebben geteekend) -ISAAC DE PINTO" enz.

Het voorstel der Commissie wordt aangenomen ⁵⁰⁾ en nu naar de middelen omgezien om daaraan uitvoering te geven.

Chacham ABOAB treedt hier luisterrijk op den voorgrond. In eene boeiende predikatie, gehouden op 23 Nov. 1670, had hij reeds de aandacht op deze aangelegenheid gevestigd. Onmiddellijk daarop werd voor een bedrag van ongeveer f 40,000 geofferd ⁵¹⁾.

Nu konden de onderhandelingen omtrent dit terrein, waarop vroeger de St. Anthoniespoort gestaan had, met het bestuur der stad begonnen worden. De koop werd dan ook op 12 Dec. 1670 gesloten. Het aangekochte terrein besloeg 65,987 □ voeten, bedragende tegen 10 stuivers de voet, f 32,993: 10. (C) Het verlot daarop te bouwen werd goedgunstig verleend.

Van deze 65,987 □ voeten worden bestemd:

(A) voor de Synagoge . . . 13,000 voet.

„ „ Parochie . . . 27,448 „

—————40.448 voet.

Den 14^{den} Augustus werden weder in het Heeren-
Logement verkocht in 21 perceelen aan:

Jacob Aboab Ozorio	1355	v. voor	f	595
Denzelfde	1355	„ „ „		595
Denzelfde. , ...	1355	„ „ „		595
Samuel Pareira. . . .	936 $\frac{1}{2}$	„ „ „		500
Denzelfde.	936 $\frac{1}{2}$	„ „ „		500
Isaac Oogen Berg. . .	553 $\frac{1}{2}$	„ „ „		300
Joseph Sentem. . . .	553 $\frac{1}{2}$	„ „ „		262
Jan Freckel	743 $\frac{1}{2}$	„ „ „		645
Jan de Jong	1032 $\frac{1}{2}$	„ „ „		403
Samuel Pereira. . . .	1880	„ „ „		900
Adriaan de Jong. . .	2023	„ „ „		940
Denzelfde.	923	„ „ „		450
Jan Freckel	813 $\frac{1}{2}$	„ „ „		800
Adriaan de Jong. . .	664 $\frac{1}{2}$	„ „ „		304
Estevan van Dist . .	664 $\frac{1}{2}$	„ „ „		300
Adriaan de Jong. . .	991 $\frac{1}{2}$	„ „ „		411
David Lopes Henriques	991 $\frac{1}{2}$	„ „ „		463
Adriaan de Jong . .	991 $\frac{1}{2}$	„ „ „		412
Jan de Jong	1355	„ „ „		560
Denzelfde.	1355	„ „ „		560
Denzelfde.	1355	„ „ „		560

Totaal 22,829 □ v. voor f 11,055

Voorloopig gereser-

veerd blijven . . 2,710 „ „ gesch.opl,100

(B) 25539 □ v. f 12,155

Af verkoopkosten

Heeren-Logement „ 656: 7

Rest f 11,498:13 (D)

Recapitulatie:	Recapitulatie:
(A) 40,448 □ voeten	(C) f 32,993:10
(B) 25,539 „ „	(D) „ 11,498:13
65,987 □ „	
Kosten van grond der Synagoge	
en Parochie	f 21,494:17

Tot het indienen van bouwplannen was vrije mededinging toegelaten. Onder de vele ingekomen ontwerpen had dat van ELIAS BOUMAN den voorrang behaald en met groote bekwaamheid werd het onder zijne leiding en onder toezicht van het Stadsbestuur uitgevoerd.⁵²⁾

De warme ijver der gemeenteleden, om het werk tot uitvoering te brengen, openbaarde zich vooral, toen tot het leggen van den eersten steen zou overgegaan worden. De naijver was toen zoo groot, dat men besloot, dit voorrecht aan de vier meestbiedenden te vergunnen, die elk den eersten hoeksteen zouden leggen. Die meestbiedenden waren:

1. MOZES CURIEL, *alias* GERONIMO NUNES
DA COSTA, Agent van den Koning van
Portugal bij onzen Staat, voor. . . . f 800.
2. JOSEPH ISRAEL NUNES, *alias* ANTONIO
ALVARES, voor „ 510.
3. IMANUEL DE PINTO voor „ 550.
4. DAVID VAN ISAAC DE PINTO voor . . „ 450.

Totaal f 2310.

Door het lot werd beslist, dat N°. 4 den *eersten*, N°. 1 den *tweeden*, N°. 2 den *derden* en N°. 3 den *vierden* steen zou leggen.

Die eerste-steenlegging vond plaats op Donderdag 6 Ijar 5431 (17 April 1671), ten 3 uur 's namiddags, onder grooten toevloed van volk. Bij deze gelegenheid werd bepaald, dat voor elk der vier bovengenoemden op den verjaardag dezer handeling een bijzonder gebed (*miesjeberach*) en na hun dood telkens op *Sjabbat Nachamoe* (den Sabbat volgende op 9 Ab) de *Hasjkabab* (gebed voor de zielerust) zou uitgesproken worden.

De offering bij de eerste-steenlegging bedroeg f 1042:15.

Ten einde het werk met kracht voort te zetten, was echter spoedig eene derde finantiële tegemoetkoming noodig. Daartoe werd door het gemeentebestuur op 22 December 1671 eene inschrijving geopend. De in te schrijven bijdragen zouden niet behoeven *geschonken*, maar slechts voor 10 jaren *geleend* te worden. Na dien tijd zouden al de bijdragen moeten teruggegeven zijn. Het totaal van het ingekomen bedrag dezer rentelooze leening was f 28,640 ⁵³).

Met lust werd het werk aangevangen. Gedurende eenigen tijd ging het voorspoedig vooruit, tot dat de gewichtige gebeurtenissen op staatkundig gebied aan de verdere voortzetting daarvan groote moeilijkheden in den weg kwamen leggen. De Franschen waren in den oorlog, dien wij toen ook tegen Engeland voerden, tot bijna voor onze poorten voortgerukt (1672) en hadden overal de grootste ontsteltenis te weeg gebracht. Handel en nijverheid lagen stil, de kapitalen vloeiden niet meer. Bouwwerken en ondernemingen werden gestaakt. Onder zulke omstandigheden was het niet geraden, ja onmogelijk,

den bouw voort te zetten. Op 19 Febr. 1674 kwam in dien neteligen toestand gelukkig verandering. Door den vrede met Engeland was het bondgenootschap van Frankrijk en daardoor ook zijne kracht gebroken en moesten de Franschen ons Statengebied ontruimen.

Het wederopvatten van het lang gestaakte werk ging echter in den beginne niet zoo snel als men wel wenschte. De gemoederen waren nog te veel neergedrukt, de bezittingen hadden te veel geleden. Door krachtigen wil kwam men echter een en ander te hoven ⁵⁴). Met dubbelen ijver werd er weder gewerkt, zoodat de Synagoge binnen een niet te langen tijd hare voltooiing naderde. Alvorens dat gelukkig tijdstip te bereiken, moest echter eerst een nieuwe rampspoed ondervonden worden.

Een zware orkaan bedreigde op 1 Augustus 1674 onze stad met vernieling. Een aantal huizen werd naar den grond geworpen, vele schepen vergingen en verscheiden menschen kwamen daarbij om het leven. Van de Synagoge werden bij dit ongeval de meeste glasruiten verbrijzeld en een der dakgaleries vernield.

Onder lief en leed kwam men zoo tot het voorgestelde doel. Was de arbeid groot geweest en waren de offers, die gebracht werden, aanzienlijk, treffend zou ook de uitkomst zijn, toen het gebouw in het volgende jaar voor zijne bestemming gereed stond.

Zestienhonderd Vijf en Zeventig, en op de plek, eenmaal ingenomen door een stadspoort, een gebouw tot af- en uitsluiting in tijden

van onrust en tweedracht, was een tempel des vredes en der liefde verrezen, toegankelijk voor een ieder, gewijd aan het Hoogste Wezen. Groot was de indruk daardoor te weeg gebracht, niet alleen op de Joden, welke in die dagen nog nergens zoo grootsch een kerkgebouw bezaten, maar ook op vele Christenen, die met voldoening op dit werk, als de vrucht hunner verdraagzaamheid, nederzagen. Even als bij eene vroegere gelegenheid (zie boven blz. 5) een Joodsch dichter, zoo voelde zich bij deze gebeurtenis een Christen zanger, de op velerlei gebied bekwame *ROMEYN DE HOOGHE*, opgewekt, zijn speeltuig te omspannen en den heilstaat der Amsterdamse Sefardim te bezingen. Zie hier zijne schoone dichtregelen:

Saevit in omne tum fisco, ferro, igne, tyrannis
 Censurum, o Iuda; nec latuisse sat est.
 Nil Sequana, nil tuta Tago; prudentior Amstla
 Tempa palam in gremio scitque fovetque suo.
 Sponsa Sion hymnos psallentium ut audit, inquit:
 Hunc populum, hanc urbem, quis neget esse Dei?
 State diu, pia tecta, aliis invisa Monarchis,
 Mirenturque apices saecula sera tuos. ⁶⁵⁾

Nog de twee volgende strophen, meer bepaald aan de Synagoge gericht, hebben wij aan dezen dichter te danken.

I

Dits, 't leerhuys van de Wet, 't gebedenhuys der Jooden,
 Een Boumans Meesterstuk, de eer van 't nienwe werck
 Aen d' Amstel en het Y; dees Godt geweyde kerck
 Vreest geen geweeten- dwang noch pijningen noch dooden.
 Wast eedle Judaesstam en laet u looten bloeyen.
 Wat doet de kracht van 't lant als borgers aenwas groeyen

Chef d'oeuvre de tous lieux sacrés
 Du premier temple la memoire
 De l' Amstle e son Senat la gloire,
 Jonissés de la liberté,
 Priés, prechés, chantés sans craindre.
 Si ta richesse, ta grandeur
 L'esclat du sage Fondateur
 Ny du grand Cyre peut atteindre,
 Cest pour mouvoir l'oreille et l'oeil
 De Dieu qu' en plus estroite place
 Demande a restablir sa grace
 La veuve d' Ysrael en d'euil.

Maar ook de Joodsche mannen bleven niet ten
 achteren, waar het de verheerlijking van het pas
 voltooide kunststuk gold. SALOMO DE OLIVEIRA gaf
 het volgende acrostichon:

לכבוד בית הכנסת
 שמד בבנין זה עדינה עיר
 ששון לשירה גדולי עם
 לבם להרחיב לב בדת טעם
 להם ההלה לך שמך יעיר
 מקדש מעט אל אל עבודתו
 מחליק בידו יד ימין אונן
 הולך כאלמנה ומתחנן
 היום להשלים יום אכלותו ⁵⁶⁾

en DE BARRIOS zong:

Barranse sombras, quando se levanta
 del Pueblo que al gran Dios mas glorifica,

la luz antigua por la ley mas santa,
 la mejor Casa en la Ciudad mas rica.
 De grado en grado sus aplausos canta;
 de gente en gente su hermosura explica;
 Una angelica escala para el suelo,
 Otra para Ysraël puerta del Cielo. ⁶⁷⁾

Spoedig werd ook stift en penseel ter hand genomen, om de schoone vormen van het gebouw in wijder kring aanschouwelijk te maken. Even nauwkeurig als de bijzonderheden daarvan in sommige handschriften beschreven werden, even verdienstelijk werd het gebouw op verschillende wijzen afgemaald. Het eerst treft hierbij onze aandacht het werk van den reeds genoemden **ROMEYN DE HOOGHE**, voorstellende het inwendige der Synagoge ten tijde van hare inwijding. De vrij zeldzame gravure is omgeven van medaillons, waarin de namen der toen gefungeerd hebbende Parnassim ⁶⁸⁾, der leden van de bouwcommissie en van die voor financiën, zoomede van die personen, wien op den dag der inwijding de heilige ceremoniën opgedragen waren. Bovenaan in 't midden vindt men eene zinnebeeldige voorstelling van de Godsdienstvrijheid met het bijschrift: *Libertas conscientiae incrementum reipublicae* (de vrijheid van geweten, het voedselkind der republiek) en aan de beide hoeken een „platte grond” en „opstand” (vóórzijde) van het gebouw. Aan enkele exemplaren dezer gravure is toegevoegd een onderschrift in het Nederlandsch, Fransch en Spaansch, bevattende een kort woord omtrent den bouw en de inwijding, zoomede de boven door ons aangehaalde gedichten.

Naar deze plaat werd vervaardigd het groote, heerlijke schilderstuk, dat zich ter vergaderkamer van Parnassim bevindt en volgens kenners hoogst waarschijnlijk van de hand van den zelfden kunstenaar is. Jammer, dat dit door latere bijwerking op sommige plaatsen bedorven is ⁵⁹). Voorts eene fraaie gravure van den zelfden met opschrift: „T Profil van de kerk”, vertoonende de Synagoge van den hoek der Houtgracht gezien. In de omgeving ziet men „het Leprooshuys”, „de stadsblomthuy”, „de Muyderpoort”, „het Huyssittenhuys”, „de kerk der Hoogduytse Joden” en de nu afgebrokene Houtmarktbrug. In den onderhoek links is een „platte grond” van het gebouw aangebracht. Vervolgens verdient opmerking een uitmuntend stuk in olieverf (in mijn bezit), voorstellende de Synagoge van de Muidergacht gezien. Volgens bevoegde beoordeelaars behoort het tot de goede school en, te oordeelen naar bewerking en kleeding der stoffeerende figuren, tot het begin der 18de eeuw. Wij hebben ook gewag te maken van den verdienstelijken arbeid van PIETER PERSON, tijdgenoot van ROMEYN DE HOOGHE en bekend door zijne etsen van verschillende onderdeelen van het gebouw, als: „Het voorhof en ingang der vrouwesynagoge”, „de scholen, Suyverplaatsen etc.”; „de Kas der Wetboeken”; van de voortreffelijke gravure, door BERNARD PICART in 1721 vervaardigd en vertoonende de Synagoge van binnen; van de plaat voorstellende, „het kerkgebouw van de Breestraat gezien” met adres P. Fouquet Jr., en van die door B. BERNARTS, getiteld: „La fête de Purim” ⁶⁰). Ongetwijfeld berusten in particuliere verzamelingen

nog vele andere etsen en gravuren over dit onderwerp; wij hebben slechts de belangrijkste, die in ons bezit zijn of onder ons gezicht kwamen, aange-stipt ⁶¹⁾. Wij keeren na deze korte uitweiding tot de hoofdzaak terug.

Op Vrijdag 2 Augustus 1675 (10 Menachem 5435) ⁶²⁾ werd het gebouw, in tegenwoordigheid van Burge-meesteren en Schepenen en vele andere aanzienlijke genoodigden ingewijd. 's Namiddags ten 5 uur nam de plechtigheid een aanvang en werden de rijk uitgedoste Wetsrollen in statie uit de bestuursvergaderkamer naar de Synagoge gebracht, waar de lichtkronen ontstoken waren en een koor en een orkest ⁶³⁾ gereed stonden de binnenkomenden te verwelkomen. Onder het zingen der daartoe door Chacham ABOAB en SALOMO DE OLIVEIRA vervaardigde liederen ⁶⁴⁾, hadden nu drie omgangen met de Wetsrollen plaats. De eerste werd gedragen door Chacham ABOAB, de volgende door ISAAC MENDES DA SILVA, JACOB ERGAS HENRIQUEZ, ABRAHAM GOMEZ GUTTIERES, ISAAC GOMEZ NETTO, DAVID DRAGO, SAMUEL van ELISA ABARBANEL (Bestuurderen van het theologisch Genootschap *Ngnetz-Chaïm*), JOSEPH JESURUN, ABRAHAM SEMACH FERRO, JACOB XIMENES CARDOZO, JOZUA ABAS, JACOB NUNES HENRIQUEZ en DAVID FRANCO DA COSTA (Bestuurderen der Gebroederschap *Bikkoer Cholim*); ABRAHAM FRANCO MENDES, ISAAC DE MIRANDA, ABRAHAM TELLES, JACOB TELLES DA COSTA, BENJAMIN BARUCH MENDES, JACOB FRANCO DA SILVA en ABRAHAM ISRAËL SAGACHE (ouderlingen der gemeente). Vóór elke Wetsrol werd door een daartoe aangesteld persoon eene brandende waskaars ⁶⁵⁾ uitgedragen. Na

den derden omgang sprak de voorlezer JOSEPH DE FARRO het „*Sjehechianoe*” uit en deed zijn ambtgenoot IMANUEL ABENATAR MELLO het gebed voor de overheid van land en stad, voor deze gemeente en alle overige bestaande Joodsche gemeenten. Onder het aanheffen van het „*Imloch*” en het „*Mizmor-le-David*”, werden de Wetsrollen nu naar den *hechal* (hare bewaarplaats gebracht) en de plechtigheid met eene predikatie van Chacham ABOAB en de gewone Vrijdagavond-gebeden besloten.

In navolging van hetgeen bij de inwijding van den tempel van Salomo plaats had, was bepaald, dat ook nu acht dagen aan de vreugde zouden gewijd zijn en gedurende dien tijd buitengewone dienst zou gehouden worden. Den volgenden morgen werden de vroege ochtendgebeden (*Zemirot*) verricht door den *Chazzan-de-Chebrah* KLIAU van MICHAEL JUDA LEON. Bij de eerste Wetslezing in deze Synagoge waren de functiën als volgt verdeeld.

Het openen van den *Hechal* door MOZES CUIEL;
het dragen van de wetsrol door Chacham ABOAB;
de begeleiding van de Wetsrol bij het uitdragen
door R. MOZES RAPHAEL DE AGUILAR ⁶⁶);

het vasthouden van de Wetsrol bij het ontkleeden
door MOZES SALOMO SALOM;

het ontkleeden zelven door DAVID IMANUEL van
ISAAC DE PINTO;

het opheffen van de Wetsrol door MOZES ABRAHAM
NAAR;

het voordragen van de *Haftarah* (een stuk uit
de Profeten) door ABRAHAM MOZES PEREIRA.

Aan MOZES PEREIRA was het voorrecht gegeven

dien morgen het *Kaddiesj* (gebed voor de zielerust) uit te spreken:

Voor de wet werden geroepen :

1. ISAAC COHEN CAMINHA; 2. ISAAC LEVI XIMENES; 3. ISAAC DE PINTO; 4. Chacham ABOAB (bij de lezing der Tien Geboden); 5. DAVID SALOM DE AZEVEDO ⁶⁷⁾; 6. JACOB ABOAB OZORIO; 7. ABRAHAM DA VEGA; 8. MOZES CURIEL; en 9. JACOB SASPORTAS later Chacham).

De predikatie werd gehouden door SALOMO DE OLIVEIRA (later Chacham).

De volgende dagen (bij den middagdienst) predikten naar volgorde: R. ISAAC SARUCO, R. ISAAC NETTO, R. ELIUA LOPES, Dr. ISAAC VELOZINOS (ook BELOSINOS genoemd) en Dr. DAVID SARPHATI DE PINA⁶⁸⁾. Volgens D. DE CASTRO TARTAZ maakte de feestviering eenen diepen indruk en „had zij meer overeenkomst met een feest, in vrijheid en in den Tempel, dan met een feest, in ballingschap en in eene synagoge gevierd.”

Al de bovengenoemde predikatiën werden in een bundel ⁶⁹⁾ opgenomen, ter uitgave bezorgd door DAVID DE CASTRO TARTAZ en door hem van eene wetenswaardige voorrede voorzien.

Wij vertrouwen, dat vele onzer lezers, al zijn zij in de gelegenheid het gebouw dagelijks in algemeene trekken in oogenschouw te nemen, er belang in zullen stellen het ook meer in de bijzonderheden te leeren kennen. Wij laten dus de onderstaande beschrijving, ontleend aan de opgaven van FRANCO MENDES en andere oude handschriften, hier volgen.

De Synagoge, in den Jonischen stijl opgetrokken, is gebouwd op 3000 palen ⁷⁰⁾		
en is (binnenwerks) lang	125	
breed	95	
Het middengewelf (de halve kolommen er bij berekend) . .	45. 4	v. d.
De beide zijgewelven (de halve kolommen er bij berekend) . .	49. 2	
Totaal . .	94. 6	
De muren (2½ steen dik). . .	2. 3	
De hoogte van het middengewelf van uit den vloer	69	
De hoogte der 4 dikke kolommen van uit den vloer	45	3½
De voetstukken der 4 dikke kolommen in 't □	6	1½
» omvang » » » » . . .	15	5
» hoogte der 12 dunne » ⁷¹⁾ . .	15	6
» voetstukken der 12 » » » »	2	4
» omvang » » » » . . .	5	2½
» diepte der vrouwengalerijen. . . .	15	8
» hoogte van den <i>Hechal</i> in het midden.	30	1
» » » » aan de beide zijden.	21	5
» breedte » » » »	40	
» diepte » » » » circa	3	
» ruimte » » » breed	45	4
» » » » » diep	20	3
» verhevenheid waarop de <i>Tebah</i> (voorlezerstafel) staat, lang	17	
» idem breed	14	
» <i>Tebah</i> zelfe breed	6	
» » » diep	3	½
» voorhof bij den ingang breed	44	8
» » » » » diep	20	3

	Amst. voet van 11 duim.	Duim.
De voorplaats diep	61	
» » breed	119	
» corridors ⁷²⁾ (half bedekt) breed . .	23	
» » » diep	130	
» achterplaats diep	23	
» » breed	126	

Het gebouw bevat 72 ramen, in cijfer overeenkomende met dat der voluitgeschreven letters van Gods naam (יה, וי, רי, יד), en wel 17 in den voor- gevel, 13 in den achtergevel en 21 in elk der beide zijgevels; allen zijn met groene gordijnen bedekt. Het bezit twee ingangen: één ten westen vormt den hoofdingang ⁷³⁾, en één ten zuiden, bij buitengewone gelegenheden in gebruik. De deur ten noorden is door de daarvoor geplaatste Parnassim- (bestuurs) bank afgesloten. Het middengewelf rust op 4 kolommen van Bremersteen, de van traliën voorziene vrouwengalerijen, waartoe men langs breede trappen opklimt, ieder op 6 kolommen van Schotschen steen. Mag men den als „Joden-vijand” verdienstelijken SCHUDT ⁷⁴⁾ gelooven, dan was het dak van het gebouw, dat — volgens hem — niet aan de bouworde voldoet, niet oorspronkelijk daarvoor bestemd, maar werd het op last van den magistraat, die bevreesd was, dat men aan een vesting tot aanval der stad werkte, in allerijl, nog vóór dat de muren geheel opgericht waren, er op gesteld. Wij laten echter deze geestige (!) mededeeling geheel voor rekening van den geachten schrijver. Vijf rijen prachtige geel koperen kronen van verschillende afmetingen en circa 300 kaarsen dragende, dienen tot hoofdver-

lichting van het gebouw ⁷⁵). De *Hechal* en *Tebah*, die meesterstukken van meubelkunst, zijn van Jacaranda-hout (eene kostbare Braziliaansche houtsoort) vervaardigd. Men is hen grootendeels verschuldigd aan Mozes CUREL, die zich bij deze aangelegenheid reeds in zoo menig opzicht verdienstelijk gemaakt en de daartoe dienende grondstof ten geschenke gegeven heeft ⁷⁶). De *Hechal* heeft 5 deuren van voren (de middelste dubbel) en twee ter zijden. Boven de middeldeur, door een kroonlijst daarvan gescheiden, zijn tusschen twee kolommen twee Wetstafelen geplaatst, gedekt door een kroon, waarop כתר תורה (kroon der Wet) staat. Op deze Wetstafelen zijn in vergulde letters de Tien Geboden in dier voege geschreven:

לא תרצח	אנכי ה' אלהיך
לא תנאף	לא יהיה לך אלהים אחרים
לא תגנב	על פני
לא תענה ברעך עד שקר	לא תעשה לך פסל
לא תחמד בית רעך	לא תשא את שם ה' אלהיך
לא תחמד אשת רעך ועבדו	לשוא
ואמתו ושדו וחמורו וכל	זכור את יום השבת לקרשו
אשר לרעך	כבד את אביך ואת אמך

Boven de architraven der beide uiterste zijdeuren zijn twee gekroonde schilden aangebracht, waarop men het volgende leest:

אשר	זכור
אתו	תורת
ציתי	משה
בחרב	עברי

Pyramiden en snijwerk versieren verder het keurig meubelstuk, dat van binnen met goudleder bekleed is. Opmerking verdient daarbij nog eene aardige spelting der natuur; wij bedoelen de figuur van een vogel in het hout van een der kolommen. Geen vreemd bezoeker der Synagoge verzuimt deze curiositeit in oogenschouw te nemen. — Een hek, waarop 8 groote en 4 kleine koperen kandelaars staan, en dat twee ingangen van voren en twee ter zijden heeft scheidt de ruimte voor den *Hechal* van het overige deel der Synagoge af. De verhevenheid, waarop zich de *Tebah* bevindt, wordt aan weerszijden langs een ruimen trap beklommen en is omgeven van eene ballustrade, aan wier 4 hoeken kolommen, met koper ingelegd en van groote kandelaars voorzien, geplaatst zijn. Vóór de *Tebah* bevindt zich de opperrabbijnszetel, die van dezelfde houtsoort vervaardigd is. Het schip der Synagoge bevat 20 banken, geschikt tot zitplaats voor 293 personen. Onder de beide vrouwengalerijen is ruimte voor 934 personen. De gebouwen, die het voorplein omringen, zijn ingericht tot vergaderplaats van Parnassim, tot woningen voor de beide voorlezers en voor den koster en tot studieplaatsen.

Aan bovenstaande beschrijving sluit zich van zelve aan eene opgave der kosten van den bouw. Wij laten die dus hier volgen, en wel zooals zij uit de uitvoerige rekening en verantwoording van ISAAC DE PINTO, thesaurier der bouwcommissie, te onzer kennis is gekomen:

	Gulden.	Stniv. Penn.
Aan heipalen	4044	16
» planken	2751	10
» kalk	7832	10 8
» zand	441	1
» en heiloon.	1956	16
» HERMAN BUSENSHAT meester timmer- man	285	12
» graafwerk	655	17
» dakpannen	1459	9
» HARCK Tol. opzichter	1036	9
» spijkers, sloten en ander ijzerwerk .	1969	13
» cement	894	12
» houten pennen	126	11
» GILLES VAN DEN VEEN meester tim- merman	5263	15 8
» bronzen scharnieren voor de deuren	180	2
» witte steen en steenhouwersloon aan baas VAN KOIK.	21447	9 8
» vensters en glasruiten	1799	11
» drinkgeld voor werklieden en jongens	129	3
» lood en loodgieterswerk.	6003	17
» koperen platen voor de	876	4
» diverse houtsoorten	17474	9 8
» moppen en andere steenen.	16248	18
» schilderwerk	586	10
» het verkruien van aarde	36	6
» graafwerk voor de nieuwe fundeering	608	9
» salaris aan ABRAHAM GUER.	108	13
» baas BARENT, beeldhouwer.	71	12
» baas JAN en andere timmerlieden .	14533	
» koper en kronen	3275	

Transporteere . 112,097 16

	Gulden.	Stuiv. Penn.
Transport	112,097	16
Aan arbeidsloon aan den <i>Hechal</i>	3201	10
» regenbakken (buiten accoord).	213	7
» glasruiten voor het werk buiten het gebouw	93	6 8
» vergulden der rozetten en ballen voor de kronen	222	5
» arbeidsloon aan de <i>Tebak</i>	454	14
» materialen voor het werk buiten het gebouw	13945	8
» baas ANTONIO meester timmerman	832	13
» den draaier	32	
» tien gordijnen van rood Indisch ka- toen (waarschijnlijk ten behoeve der omliggende gebouwen)	201	19
» schroeven voor de ramen	55	
» baas Pedro Ros Elias Bouman ⁷⁷⁾ metselaar.	14581	10
» de rooimeesters.	20	
» smidsloon en ijzerwerk	15262	2
» het uithakken der blauwsteenen goten	64	10 8
» salaris aan DAVID GOMES	212	19
» diverse onkosten	2021	7
» de erven van den smid FREDRIK ALDERS	2045	19
» 184 $\frac{1}{4}$ El goudleder à 22 $\frac{1}{2}$ stuivers de El tot versiering der muren	207	5 8
» 130 $\frac{1}{2}$ El id. à 27 stuivers tot bekleding van den <i>Hechal</i>	176	3 8
Transporteere	383 9	165,558 6

Gulden. Stavr. Penn.

Transport . . .	383	9	165558	6
Aan onkosten voor wissel op Antwerpen, waar de stof ontboden was	64	11	448	
» schoonmaken der Synagoge voor de inwijding . . .	122	5	8	
» de muzikanten voor de inwijding	37	16		
» loon voor oppassers (zijnde 6 op den dag der inwijding en 4 den volgenden dag	25	18		
» een lantaarn vóór op de plaats	15	15	201	14 8
			f 166208	— 8
af voor biksteen (?) en andere ver- kochte materialen.	1642	15		
Totaal f	164565	5	8	
Hierbij de vroeger genoemde som voor aankoop van den grond . .	21494	17		
Totale kosten f	186060	2	8	78

Er rest ons nu nog mede te deelen, dat de vorige Synagoge aan ABRAHAM *van* JUDA TOURO voor f 14,000 verkocht werd en dat op 23 December 1675 ten overstaan van den notaris PIETER POTHUYSEN aan den essayeur JAN GRILL ter smelting werden aangeboden de volgende voorwerpen, daaruit afkomstig: 18 zilveren lampen ⁷⁹⁾, 1 zilveren kroon (geschenk van D^o. en SAL. GUTIERES), 12 zilveren kandelaars, 14 zilveren knoppen, 1 Maccabeërlamp. Dit alles woog te zamen 396 mark, waarvan 3 baren ge-

maakt werden van ruim 358 mark fijn, die voor f 9112 verkocht werden; welk bedrag in staatsfonds belegd werd.

Wij hebben u, waarde lezer, al wat met bouw en inwijding der Synagoge in verband staat zoo uitvoerig, en wij mogen er bij voegen, zoo nauwgezet mogelijk, geschetst. Vergun mij nu ook even een blik te werpen op wat dit gebouw aan kostbaarheden bevat. Men zoekte hier geene kruisen of beelden, geene reliquiën van heiligen of martelaren, zooals die ons in kerken of kathedralen vertoond worden — de Synagoge bezit en kent ze niet — maar voorwerpen bestemd voor de zuivere Godsvereering en wel in de eerste plaats Wetsrollen. De hier aanwezige collectie (67 stuks), grootendeels door schenkingen of erflating verkregen, mag inderdaad aanzienlijk genoemd worden. Daaronder verdient vooral vermelding ééne, afwijkend in vorm en letterschrift van de overigen en volgens de traditie bij de verbanning uit Spanje meêgevoerd ⁸⁰⁾. Voor al deze Wetsrollen zijn kostbare goudstoffen of geborduurde zijden dek-mantels en omwindsels, zoomede zilveren of vergulde versierselen ⁸¹⁾ — alle eveneens aan belangstellende gemeenteleden verschuldigd — in overvloed voorhanden. Verder kostbare verguld zilveren schalen en kannen — meesterstukken van goudsmeedkunst — bestemd voor den dienst der *Cohanim* (afstammelingen uit het priestergeslacht). Hieronder boeit vooral onze aandacht een kolosaal drijfwerk van den beroemden ADAM VAN VIANEN ⁸²⁾, zijnde eene ovale schaal met eene uitvoerige voorstelling van het bezoek der koningin van Seba aan Salomo.

Dit kunststuk heeft eene lengte-doorsnede van 105 Amst. duim en werd, zooals uit de inscriptie ⁸³⁾ op de achterzijde der schaal blijkt, door IMANUEL LEVY MENDES en zijne echtgenoot CONSTANCIA LEVY DUARTE, op 10 Ijar 5454 (1694) ten geschenke gegeven. Om een denkbeeld van zijne zeldzame waarde te geven, deelen wij hier officieel mede, dat, korten tijd geleden, de afstand daarvan tegen een bedrag van 100,000 gulden werd gevraagd, naar men vermoedt vooreen lid der familie ROTHSCHILD. — Keurig mag ook genoemd worden de daarbij gevoegde kan ⁸⁴⁾, waarop de ontmoeting van den aartsvader Jacob met zijn geliefden Joseph uitvoerig gedreven is. Evenzoo een andere kan en schaal. De kan heeft den vorm van een schelp, gedragen door eene *Nereïde*, die uit de baren komt; het deksel daarvan is met een schildpad bezet en de handvat stelt eene kronkelende slang voor. De schaal van eenige mindere afmeting dan de bovengenoemde, bevat eene voorstelling der aanbieding van den gouden appel aan Venus ⁸⁵⁾. Vermelden wij ten slotte nog de zeer antieke zilveren reukdoos voor den dienst bij den uitgang van den Sabbat, die, hoe schamel ook onder den zitbank van den voorlezer gehuisvest, echter eene beschrijving overwaardig is. Zij heeft den vorm van eenen boom, om welks stam zich eene slang kromt en die hooger met allegorische voorstellingen der vijf zintuigen en de Portugeesche opschriften: *vista* (gezicht), *tacto* (gevoel), *ouvir* (gehoor), *gosto* (smaak), *cheiro* (reuk) versierd is. Lager staat het vers: *הנה אנכי שולח* enz. en op den voet de naam van den schenker

met datum: ELIAU GABAY HENRIQUES 5472 ('t was 10 Tebet). Als kostbare meubelstukken vermelden wij de beide met Gobelins bekleede canapés, bestemd voor de Bruidegoms der Wet, in 5502 namens een onbekende ten geschenke aangeboden ⁸⁶⁾.

Is het te verwonderen, dat zulke rijke bezittingen in staat waren de hebzucht van anderen bij herhaling op te wekken? Inderdaad moest de Synagoge dit tot twee malen toe gevoelig ondervinden. In de *Amsterdamsche Courant* van 29 April 1775 leest men dienaangaande het volgende:

»Alzo eenigen tijd geleeden, uit de Boeken Mozes Kader Kerke van de Portugeesche Joodsche Natie binnen de Stad Amsterdam zijn vermist de volgende stukken, als: TWEE ZILVERE VERGULDE KROONEN of ORNAMENTEN van de Boeken Mozes, zijnde de eene een Keizers en de andere een Konings Kroon, TWEE ZEER ZWARE ZILVERE KLOKKEN, het formaat hebbende van de WESTERKERKES Tooren der voorn. Stad ; mitsgaders een ZILVERDRAADWERK dito. Zoo belooven de Parnassim van den gemelden Portugeesche Joodsche Kerk, aan de geene die alle of een dier vermiste stukken weeder ter Secretarye van Parnassim te regt brengt, tot een Premie ~~EEN DERDE~~ van de waarde; en die van dezelve of eenige van dien aanwijzing weet te doen f 25 zonder eenige navraag." ⁸⁷⁾

Omtrent den tweeden diefstal kwam in de *Amsterdamsche Courant* van 10 April 1777 de volgende aankondiging voor:

»Alzo op den 4den April deezes jaars, in een vertrek bezijden de SECRETARIE van de PARNASSEMS van de PORTUGEESCHE JOODSCHE NATIE te AMSTERDAM, 's nagts te vooren opengebroken is, een Oost-Indische Kist, en daar uit gestolen de volgende ORNAMENTEN, aan de Gemeente van dezelve Natie toebehoorende; namentlijk: Een GROOTE ZILVERE LAMPET-KAN, gedreeven door

VIANA; een ZILVERE WITTE MOOREN BOEKEN-MOSES MANTEL, met zilvere Franjes; een GENAAIDE ZILVERE STOFFE DITO MET PARELEN, JUWELEN en verdere GESTEENSTENS, met TWEE GOUDE HAAKEN en FRANJES; een GOUDE STOFFE DITO met Franjes, met een roode Zijde Voering, en een Sijfer geborduurd; een DITO met een geele Voering; een DITO met Goude Franjes; een DITO met een blaauwe Grond, met Goude Bloemen; een ZILVER WIT MOOZE DEKJE tot de Boeken Moses; een GOUDE GEBORDUURDE DITO; eene ZILDE DITO met Goude Franjes; eene ZILDE DEK tot het Altaar, met goude Flokken; en een roode Lakense Mans Mantel: En 'er Parnassems van de voorsz. Natie ten hoogsten aan gelegen legt, dat dezelve Ornamenten weder bekomen, en voornaamentlijk de DAADER of DAADERS van die diefstal ontdekt worden, Zo belooven gemelde Parnassems, met voorkennis en consent van den Wel-Edelen Gestr. Heer Hoofd-Officier der Stad Amsterdam voorn., aan den geenen die van de bovengemelde Ornamenten, of eenigen van dezelve, eenige AANWIJZING zal weeten te doen, ter plaatse daar dezelve zullen worden gevonden, een DERDE VAN DE WAARDE derzelve, alzo weder gevonden Ornamenten, met belofte zulks begeerende van secretesse. En in gevalle iemand de Daader of Daaders zal weeten te ontdekken, ten zulken effecten, dat denzelven of eenigen derzelve, in handen van de Justitie geraaken, en van het voorsz. Enorme Delict word of worden overtuigd; belooven meergedagte Parnassems, met voorkennis en consent als boven, aan zodanigen Aanbrenger een Somma van DUIZEND GULDENS, zullende deszelfs naam, des begerende, mede worden gesecreteerd ⁸⁸).

De verliezen, bij beide ongevallen door de gemeente geleden, mogen terecht aanzienlijk geheeten worden. Wat den eersten diefstal betreft, uit een besluit van den *Mahamad* van het jaar 1775 tot aankoop van twee nieuwe bruidegoms kronen en het jaartal op één der nu aanwezige kronen (zie aantekening 81) valt af te leiden, dat deze voorwerpen niet terug gekomen zijn. Wat den tweeden diefstal aangaat,

vatten wij het voornaamste, dat ons uit FRANCO MENDES en gemeentebescheiden is ter kennis gekomen, als volgt te zamen.

„Op 20 December 1777 werd in de Synagoge gepubliceerd, dat de dief in handen der Justitie was en reeds verscheidene voorwerpen uit handen van den magistraat⁸⁹⁾ dezer stad terug ontvangen waren, waardoor groote vreugde te weeg werd gebracht, vooral daar men gewaar werd, dat geen gemeentelid aan het misdrijf schuldig was, maar zekere JACOB DE GROOT, knecht van den smid WARENAR, die dan ook op 28 Januari 1778 op het schavot kwam, met 104 (?) geeselslagen en brandmerk gestraft werd en gedurende 60 (?) jaren in het Rasphuis opgesloten bleef. Van de terug ontvangen voorwerpen — mantels en dekken — verkeerden de meesten in zeer gehavenden toestand. Ze werden, deels doer de Parnassim ISAAC en JACOB SALOMON GUTTIERES, deels voor rekening der gemeente hersteld. De kostbare kan kwam evenmin als de met juweelen bezette mantel terug. Ter vervanging van de kan, werd in 1780 eene nieuwe (vgl. aant. 84) bij de goudsmiden Gebr. PEIROLET aangekocht. Van de ontvreemde waarde kwam, na onderhandeling, een bedrag van f 1400 terug.”

„Groot was steeds de getrouwheid der Nederlandsche Joden aan hunne vorsten, voorbeeldeloos hunne verknochtheid aan het Huis van Oranje, dat hen ten allen tijde op de meest edelmoedige wijze beschermde en een band van wederkeerige gehechtheid had doen ontstaan, die onverbreekbaar mag ge-

noemd worden." — Stelt men elke oorzaak, die den geschiedschrijvers tot zulke uitspraak geleid heeft, ter zijde, en let men slechts op de belangstelling, door de telgen van dit Stamhuis in de Amsterdamseche Portugeesche Synagoge getoond, en op de hartelijke wijze, waarop zij daarin bij hunne veelvuldige bezoeken ontvangen werden, dan reeds zijn er bewijzen in overvloed, om zulk oordeel ten volle te wettigen. Over het bezoek van den Stadhouder Willem III, onder wiens regeering de Synagoge werd ingewijd, hebben wij reeds boven gesproken. Prins Willem V ⁹⁰⁾ vereerde dit gebouw tot twee malen toe met zijne tegenwoordigheid: de eerste keer in 1768, vergezeld van zijne gemalin, den Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, Burgemeesteren, Schepenen, Schout enz. ⁹¹⁾; de tweede maal in 1788, waarover men in de *Amsterd. Courant* van 9 September 1788 het volgende leest:

»Zodra de Heeren Parnassins van de Portugeesche Joodsche Natie, het voorloopig bericht kregen, van met een bezoek der *Vorstelijke Famielje*, in hunne Synagoge, vereerd te zullen worden, deden dezelve, aanstonds, de vereischte toebereidsels maaken ten einde *Neerlands Edlen Erf, Stadhouder*, met die achting en eerbied te ontvangen, welke eenigermate bekwaam was, de gevoelens van hun hart uit te drukken, en zulks op deese wijze: De gewoone zitplaats van Heeren Parnassins was in 't geheel overdekt, met een blaauw fluweel Nassaus Kleed, geborduurd met Goud en Zilver; het Verhemelte van Vooren, was in 't Hebreeuwsch met Gouden Letters geborduurd, uit Jesaja Kapittel 42 vers I. De Zijstukken en Bovenhangers waren van geel Satijn; tegen de Muur was in 't midden van 't Kleed een geborduurde W, met een Kroon er boven; de Boeken Moses waren op 't allerprachtigste verciërd, en zelf twee daarvan met een Kroon daar boven; tot gemak van de

Doorluchtige Famielje, had men voor de Boeken Moses-Kassen geplaatst twee stoelen (Canapé's gewijs gemaakt) die men op sekere Hoogtijd gebruikt, namentlijk wanneer men eindigd met de Boeken Moses en deselve wederom begint. Vervolgens waren in de Synagoge alle de Kroonen opgestoken. De Heeren Parnassims in hunne Vergaderplaats gereed staande, om het *Vorstelyk Gezelschap* op te wachten, kwamen hunne *Doorl. en Koningl. Hoogheden* tusschen 7 en half 8 uren, vergezeld van den Heer Hoofd-Officier, en verscheiden andere Heeren van de Regeering, dewelke door de Parnassins gerescepieerd, en door de groote deur van de Synagoge naar binnen, op de zitplaats, tot dien einde vervaardigd, geleid wierden. De Gemeente beschouwde het binnentreden der vorstelijke Persoonen, met bewijzen van liefde en blijdschap, en in Hen allen zegen toe te wenschen. Zodra de *Vorstelyke Famielje* gezeten was, gaf de President aan den Voorzanger een teken, die daarop het gewoon Formulier-Gebed deed, dat door de Gemeente met een Inidruchtig en eenparig Amen beantwoord werd. Dit geeindigd zijnde, deed men een afzonderlijk Gebed, voor den Voorspoed en 't Heil van den *Grooten Frederik*, Neerlands Verlosser. — Na 't eindigen van deze twee Gebeden, begaf sig de Doorluchtige *Erf-Stadhouderlijke Famielje* naar de Boeken Moses Kassen, om aldaar het merkwaardige van te bezichtigen. Hier naderde de Wel-Eerw. Heer David Acchen d' Azevedo, Opper Rabijn der Natie, en sprak eenen zegen uit over de *Vorstelyke Persoonen* en het *Doorl. Huis*, 't geen zijn *Doorl. Hoogheid* zeer vriendelijk beantwoordde, voegende 'er in de Hebreewwsche Taal, de gewoone Zegenwensch der Joden bij: Vrede zij Ulieden! —

Dit verricht zijnde, werd het Hof op dezelfde wijze als bij de aankomst uitgeleide gedaan. — Ongemeen groot was het gejuich bij 't uit- en ingaan van Vivat Oranje, en lang levee Prins Willem de Vijfde &c. — De Heer David de Pinto, thans President van de Gemeente, had zig benevens alle zijne collega's daar op toegelegd, om de *Doorl. Famielje* met tekens van de uiterste distinctie te ontvangen, en 't is juist zeer gewallig, dat de Groot-Vader van den gemelden Heer President, voorheen de eer genooten heeft, van op zijn Lustplaats Tul-

penburg, den Persoon van den Doorl. Erf-Stadhouder *Willem den Vierden* te mogen ontvangen." ⁹²⁾

De laatste maal, dat een Nederlandsch vorst binnen de muren dezer Synagoge verscheen, was op 2 April 1844 gedurende den Sabbat-ochtenddienst. De Prins van Oranje (nu onze geëerbiedigde Koning WILLEM III), vergezeld van zijne Gemalin en door een aanzienlijk gevolg begeleid, vereerde haar op 't onverwachtst met een bezoek. Parnassim ontruimden terstond hunne zitplaatsen en lieten de Hooge Gasten daarop plaats nemen, terwijl zij hunne verontschuldigiugen aanboden, voor hunne komst geene toebe-reidselen te hebben kunnen maken. Na het *Hanoten* (gebed voor het heil der vorstelijke familie) aangehoord en de kerkelijke ornamenten bezichtigd te hebben, verlieten zij, voldaan over de hartelijke ontvangst, het gebouw.

Ook menig buitenlandsch vorst en aanzienlijk personage gaf van zijne belangstelling in dit kerkgebouw blijk. Volgeus daarvan gehouden aantee-ningen werden daarin feestelijk ontvangen:

A°. 1731. Z. H. FRANS I, Hertog van Lotharingen (later groothertog van Toscane en gemaal van MARIA THERESIA ⁹³⁾).

„ 1768. Z. M. CHRISTIAAN VII, Koning van Dene-marken en Noorwegen, reizende onder den naam van Prins van Travendal.

„ „ Z. H. Prins HENDRIK van Pruisen, broeder van FREDERIK den Groote.

„ 1772. (Tot twee malen toe) Prins CZATORISKY, Poolsch generaal, en zijn gezin.

- A°. 1776. Prins ORLOFF, generalissimus van het Russische leger.
 „ 1782. Een Russisch Grootvorst en Grootvorstin.
 „ 1786. Z. H. FERDINAND KAREL, Aartshertog van Oostenrijk, Gouverneur der Oostenrijksche Staten in Italië.
 „ 1854. Z. M. Dom PEDRO V, Koning van Portugal, en H. D. broeder, de Hertog van Oporto (thans koning Dom LUIZ).

Dit laatste bezoek, waarbij schrijver dezes tegenwoordig was, mag om de vroegere verhoudingen tusschen Portugal en de Amsterdamsche Sefardim hoogst merkwaardig heeten. Wij willen daarbij dus een oogenblik blijven stil staan.

Op Maandag 17 Juli, 's namiddags te half 6 uur, stapten de Hooge Gasten, vergezeld van den Burggraaf SEISAL, Graaf DE MELLO, Burggraaf CAREIRA, Baron DE SARMENTO, Kolonel FOLGUES, den Hertog DE TEIXEIRA, enz., voor de Synagoge af. Zij werden aan den ingang door het collegie van Parnassim en de geestelijkheid opgewacht en in de Portugeesche taal verwelkomd. Vervolgens het gebouw binnengeleid, namen HH. HH. dit, zoomede de zich daarin bevindende kostbare sieraden, belangstellend in oogen-schouw en had er een minzaam onderhoud over het heden en verleden der gemeente plaats, bij welke gelegenheid de meeste sympathie voor de Nederlandsche Joden betoond en de meest geruststellende verklaringen omtrent hunne geloofsbroederen in Portugal afgelegd werden. Toen hierna de Hooge Bezoekers vandaar naar het in de Parochie gelegen Seminarium *Nagnets-Chaïm* waren geleid, werd hunne aandacht

aldaar vooral opgewekt op het zien van de namen der stichters en leden van dit genootschap, die de wanden van het vertrek versieren, meest namen van nog in Portugal bloeiende familiën, waaronder zelfs van hen, die zich onder Z. M. gevolg bevonden. Bij zijn vertrek gaf Z. M. den wensch te kennen, eene naamlijst van de leden dezer gemeente te mogen ontvangen, waaraan kort daarop voldaan werd.

Het *Weekblad voor Israëlieten* van 21 Juli 1854 wijdt aan deze gebeurtenis een goed geschreven artikel, waaraan wij de volgende beteekenisvolle woorden ontleenen.

»Dit bezoek van den jeugdigen Koning, vergezeld van vele hooggeplaatste en in roem grijs geworden Staatslieden, is een feit dat ernstig nadenken verdient en vertrouwend leert berusten in de leiding van eene ondoorgrondelijke Voozienigheid. Immers door godsdiensthaat en blinde dweepzucht worden de Joden door invoering der inquisitie op het einde der 15^e eeuw uit Portugal verbannen, en dat rijk van zijne beste, nuttigste en meest nijvere burgers beroofd. Zij zochten en vonden hier in dit gezegend land bescherming en wat den mensch het dierbaarste is, vrijheid van geweten en openbare godsdienst-oefening. En nu, na eeuwen, wordt de tegenwoordige jeugdige Koning van Portugal, afstammeling uit het huis van Braganza (hetwelk trouwens aan die wreede en onmenschelijke vervolging weinig deelnam) ontvangen door de nazaten van dit verjaagde volk, in eene door bouwde uitmuntende en pas door vrijwillige giften der ledematen aanzienlijk verfraaide Synagoge, in het bezit van alle menschelijke regten en bij volkomen gastvrijheid en vergetende het doorstane leed bij de erkenning der zegeningen, die zij genieten en die de Joden in het algemeen door hunne liefde en innige verkleefdheid aan het vaderland en aan het huis van Oranje, steeds hebben getoond op regten prijs te stellen.»

Nog bezochten dit gebouw in :

- A°. 1863. Z. M. Dom FERDINAND, vader van den Koning van Portugal, reizende onder den naam van Graaf Viçosa, en Z. H. Prins AMADEUS, tweede zoon van VICTOR EMANUEL, Koning van Italië.
- „ 1864. Z. H. de Prins van Solms.
- „ 1865. Baron ALPHONSE DE ROTHSCHILD en Echtgenooten.
- „ 1867. H. H. de Prinses van Hohenzollern.
- „ 1870. Baron NATHANIEL ANSELM VON ROTHSCHILD en Graaf POTOCKI.
- „ 1872. Baron GUSTAVE DE ROTHSCHILD.

Ook van de vaderlandsliefde der Joden kan deze Synagoge getuigen. Geen lief of leed, dat het dierbaar Nederland wedervoer, bleef daarin onbedacht. De annalen dezer kerk kunnen, met het oog op de daarin beschrevene bid-, dank- en feestdagen, als zoovele bladzijden onzer nationale geschiedenis worden aangemerkt. Zie hier een zooveel mogelijk volledig overzicht dezer gedenkdagen :

- A°. 1688 (26 October). Bededag tot bescherming van Prins WILLEM III op zijn tocht naar Engeland. ⁹⁴⁾
- „ 1690 (24 Juli). Dankdag wegens de overwinningen door Prins WILLEM III in Engeland behaald. ⁹⁵⁾
- „ 1697 (December). Dankdag wegens den vrede, tusschen Frankrijk, Engeland en Holland te Rijswijk gesloten. ⁹⁶⁾
- „ 1713 (13 Juni) Dankdag wegens den vrede te Utrecht gesloten. ⁹⁷⁾

- A°. 1727. Bededagen wegens eene zware epidemie van derdedaagsche koorts in deze stad.⁹⁸⁾
- „ 1732. Bededagen wegens de verwoestingen door de paalwormen aangericht. ⁹⁹⁾
- „ 1747. Bededagen wegens den inval der Franschen op ons gebied. (Overrompeling van Bergen op Zoom.) ¹⁰⁰⁾
- „ 1747 (5 Mei). Feestdagen wegens de benoeming van WILLEM KAREL HENDRIK FRISO (WILLEM IV) tot Stadhouder. ¹⁰¹⁾
- „ 1747 (December). Bededagen voor de gelukkige bevalling der gemalin van den Stadhouder WILLEM IV. ¹⁰²⁾
- „ 1748. Dankdag wegens de geboorte van een zoon (den lateren WILLEM V) aan den Stadhouder Prins WILLEM IV op 7 Maart van dat jaar.
- „ 1749 (11 Juni). Dankdag wegens den vrede met Frankrijk gesloten. (Vrede te Aken.) ¹⁰³⁾
- „ 1756. Bededag om vrijwaring van het Vaderland tegen aardbevingen, die in Europa en vooral te Lissabon hevig hadden gewoed. ¹⁰⁴⁾
- „ 1766 (8 Maart). Feestdag ter gelegenheid der meerderjarigheid en benoeming tot Stadhouder van Prins WILLEM V. ¹⁰⁵⁾
- „ 1767 (13 November). Feestdag bij gelegenheid van het huwelijk van Prins WILLEM V met Prinses WILHELMINA van Pruisen.
- „ 1768 (December). Bededagen voor de gelukkige bevalling der gemalin van den Stadhouder Prins WILLEM V. ¹⁰⁶⁾

- A°. 1769 (Maart). Bededagen wegens eene epidemie onder het vee. ¹⁰⁷⁾
- „ 1770 Bededagen wegens de ziekte der gemalin van den Stadhouder Prins WILLEM V, en later in hetzelfde jaar Dankdag wegens hare herstelling en Bededag voor hare gelukkige bevalling.
- „ 1772 } Bededagen voor de gelukkige bevalling
- „ 1773 } der zelfde Prinses. ¹⁰⁸⁾
- „ 1782 Bededagen wegens den oorlog met Engeland. ¹⁰⁹⁾
- „ 1784 Bededagen wegens de overstromingen te Nijmegen. ¹¹⁰⁾
- „ 1788 (7Maart). Viering voor de eerste maal van den verjaardag van den regeerenden Stadhouder en (7 Augustus) van H. D. Gemalin. ¹¹¹⁾
- „ 1788 (19 Maart). Bededag wegens de in den lande heerschende burgertwisten. ¹¹²⁾
- „ 1791 (4 November). Feestdag ter gelegenheid van het huwelijk van den Prins (later Koning WILLEM I) met Prinses FREDERIKA LOUISA WILHELMINA van Pruissen ¹¹³⁾.
- „ 1802 Dankdag wegens den vrede te Amiens gesloten. ¹¹⁴⁾
- „ 1807 Feestviering wegens den verjaardag van Koning LODERWIJK NAPOLEON. ¹¹⁵⁾
- „ 1811 Feestviering bij de geboorte van een zoon (den Hertog van Reichstadt) aan Keizer NAPOLEON.
- „ 1813 (28 November). Feestdag ter gelegenheid der inhuldiging van Z. M. WILLEM I tot Souvereinen Vorst der Nederlanden.

Op 1 December daaraanvolgende werden Parnassim ter audientie bij Z. M. toegelaten en werd ook die dag, zoo door bijzondere plechtigheden als door het illumineeren der Synagoge des avonds gevierd.

- A°. 1815 (25 Juli). Dankdag wegens de overwinning op de Franschen bij Waterloo.
- „ 1830 Bededagen voor de gelukkige bevalling van Prinses MARIANNE der Nederlanden.
- „ 1832 Bededagen wegens het uitbreken der Cholera; — ten tijde der Belgische onlusten ¹¹⁶); — voor de gelukkige bevalling van Prinses MARIANNE en Prinses FREDERIK der Nederlanden en Dankdag wegens de bevalling der laatste.
- „ 1837 Bededagen voor de gelukkige bevalling van Prinses MARIANNE.
- „ 1840 Bededag bij de abdicatie van Koning WILLEM I en troonsbestijging van Koning WILLEM II.
- „ 1841 Bede- en dankdagen wegens de gelukkige bevalling van Prinses FREDERIK.
- „ 1842 Bededag wegens de ziekte van den graaf van Nassau (voorheen Koning WILLEM I).
- „ 1844 Treurdienst wegens zijn overlijden.
- „ 1846 Bededagen wegens het weder uitbreken der cholera.
- „ 1847 (Mei). Bededagen wegens de in den lande heerschende schaarschte en duurte der eerste levensmiddelen en (Sept.) Dankdag wegens den voorspoedigen oogst.

- A°. 1848 Bededagen voor de gelukkige bevalling van H. K. H. Prinses SOPHIA der Nederlanden, Erfgroothertogin van Saxon-Weimar-Eisenach.
- „ 1849 Vreugdedag wegens de troonsbestijging van Z. M. Koning WILLEM III.
- „ 1853 Bededagen wegens het op nieuw uitbreken der cholera.
- „ 1854 Bededagen voor de voorspoedige bevalling van H. K. H. de Erfgroothertogin van Saxon-Weimar-Eisenach.
- „ 1861 Bededagen wegens den watersnood hier te lande.
- „ 1863 Viering van het 50e jaar van Neêrlands onafhankelijkheid.
- „ 1865 Viering van het 50e jaar sedert den Slag bij Waterloo.
- „ 1866 Bededagen wegens de hier woedende veeziekte en cholera.
- „ 1868 Bededagen om regen ter behoeding van den oogst van dit jaar tegen geheele vernietiging.
- „ 1871 Bededagen ter afwering der toen heerschende pokken-epidemie.
- „ 1872 Viering van het Derde Eeuwfeest van Neêrlands verlossing van de Spaansche heerschappij.
- „ 1874 Viering van het 25jarig jubilé der regeering van Z. M. Koning WILLEM III. ..
- 's Konings verjaardag en de Slag bij Waterloo worden jaarlijks steeds plechtig herdacht.

Voortreffelijk waren de zorgen der opvolgende gemeentebesturen en der door hen benoemde bouwcommissiën om dit eerwaardig gebouw, hoe krachtig ook den tand des tijds trotseerende, duurzaam aan zijne bestemming te doen beantwoorden. Brengen wij hun allen daarvoor in dit geschrift een woord van dank, ook de gemeente erkent die zorgen en heeft, zooals wij straks zullen zien, de herinnering aan hun ijverig en godvruchtig streven in gulden letteren bewaard. Twee uitgebreide werken verdienen hier vooral vermelding: het eene, dat van de jaren 1773/74, waaraan een bedrag van ongeveer f 30,000 werd ten koste gelegd; het andere, in 1852 aangevangen en onder leiding van wijlen den kundigen architect J. WARNSINCK en der kerkeraadsleden de heeren S. MENDES DA COSTA en J. H. TEIXEIRA DE MATTOS ten uitvoer gebracht. Dit laatste werk had hoofdzakelijk ten doel, om de in lood gevatte vensterruiten door ruimer licht gevende ijzeren ramen te vervangen en door het aanbrengen van een doelmatig voorportaal tegen het indringen der gure buitenlucht te beschermen. De kosten voor deze en andere verbeteringen waren op ongeveer f 23,000 geraamd. Als een andere ABOAB had onze geliefde kanselredenaar de Eerw. A. MENDES CHUMACEIRO, op uitnoodiging van Parnassim, zijne gemeente tot het bijeenbrengen van dit bedrag opgewekt. De circulaire bij deze gelegenheid uitsluitend aan gemeentelieden toegezonden, was van den volgenden inhoud:

Amsterdam, 20 Augustus 1852.

M.

Algemeen heeft zich bij de Gemeente de wensch geopenbaard, om aan het schoon Kerkgebouw, door onze voorouders met zoo vele opoffering als godsdienstzin gesticht, belangrijke, maar noodwendige reparatiën te doen. Die wensch heeft dan ook bij het Kollegie van het Parnassim zoo wel als bij den Grooten Kerkeraad weerklank gevonden, en is reeds voorlang een onderwerp van hunne overweging en bemoeijng geweest.

Uit de voorloopige opnemingen, beschrijving en begrooting der Kosten is gebleken, dat daartoe eene som van ongeveer f 25,000 zal vereischt worden, een bedrag, voorzeker aanzienlijk, maar evenwel niet onverkrijgbaar, wanneer men in aanmerking neemt de zoo dikwijls gebleken milddadigheid, de zoo bekende onbegrensde belangstelling der ledematen voor al hetgeen tot nut en luister der gemeente kan strekken. En zoude men dan thans aan de medewerking der ledematen mogen twijfelen, daar het de verwezenlijking geldt van eenen lang gekoesterden wensch: het duurzaam behoud van het schoone erfdeel onzer voorouders?

In het onwankelbaar vertrouwen op die medewerking is het dat Parnassim, ten gevolge van het besluit des Kerkeraads niet mogen aarzelen, dezelve ook bij deze gelegenheid in te roepen, en tot kennis van UEd. te brengen, dat van heden af, één der leden van hun Kollegie ter hunner vergaderkamer dagelijks, uitgezonderd 's Zaturdags, van één tot half drie zal vaceren, tot het ontvangen of opnemen der bijdragen, die door UEd., hetzij als geschenk, don gratuit, hetzij als renteloos voorschot, onder jaarlijksche aflossing van minstens 5 ten honderd der hoofdsom, tot het belangrijk werk bestemd, mogt worden gestort of ingeschreven. Hiertoe zullen afzonderlijke Registers van inschrijving in gereedheid liggen; terwijl ook voor diegenen, die niet wenschen in te schrijven, de gelegenheid wordt opengesteld, om hunne bijdragen in handen van een der leden van het Kollegie van Parnassim of in eene daartoe besloten kist te storten.

Moge deze poging tot het ondernemen van dit hoogstgewichtig werk vruchtbaar zijn. Moge deze uitnoodiging en be-

roep op de welwillende belangstelling der ledematen even als altijd goede vruchten dragen, en Parnassim daardoor in staat gesteld worden, om nog vóór het aanstaande Israelietische Nienwjaarsfeest aan dit ontwerp een begin van uitvoering te geven; dan voorzeker zal onder den zegen van den Almachtige, ons schoon Kerkgebouw, aan Zijne heilige dienst gewijd, wederom eene reeks van jaren tot sieraad en nut voor het tegenwoordige en toekomstige geslacht kunnen strekken.

Parnassim der Nederlandsch-Portugeesch-
Israelietische gemeente,

(was get.) M. TEIXEIRA DE MATTOS, *Voorzitter*,

de Secretaris,

Jb. van RAFL. JESSURUN CARDOZO.

De uitslag van dit beroep was, dat f11,000 als *don gratuit* en f4,800 als renteloos voorschot werden toegezegd. De nog benodigde gelden werden uit gemeentemiddelen bestreden. In 1854 was de arbeid gereed, en werd in eene feestrede, gehouden op Sabbat vóór Paaschen, door bovengenoemden prediker der gemeente voor hare krachtdadige medewerking namens Parnassim dank gezegd¹¹⁷). Die uitkomst, door alle standen krachtig bevorderd, levert wel het bewijs, dat deze gemeente ook in later dagen met hart en ziel aan haar kerkgebouw gehecht is en voor zijne instandhouding veel veil heeft. Even als in vroeger tijden vlociden der gemeente zoo tot dat einde als ter voorziening in haren eeredienst bij herhaling belangrijke kapitalen en geschenken toe. Getuigen daarvan de vorstelijke erflatingen van de ouderlingen de heeren ABRAHAM OROBIO DE CASTRO JR. in 1853 en ABRAHAM van ISAAC OROBIO DE CASTRO in 1872, het kostbare geschenk van het kerkeraadslid den

heer NATHAN DIAS BRANDON in 1870 (bestaande in 4 massief zilveren kandelaars en knoppen, ter versiering van de *Tebah* op feestdagen); getuigen daarvan zoovele andere aanzienlijke vermakingen en geschenken tot dat doel. Aan dien steun niet minder dan aan de *intellectueele* medewerking, die der Synagoge in al die jaren ten deel viel, is het te danken, dat het jaar 1875 een vreugdejaar mag zijn. Van beider steun zal het afhangen, of het bestaan der Synagoge ook in de verre toekomst verzekerd is.

Achttien honderd vijf en zeventig — den 12den van Oogstmaand — en de Synagoge staat, met vlaggen en bloemen getooid, voor ons. Talrijke scharen van beider kunne, van elken rang en stand bewegen zich in feestdos daarheen en vullen de toegangen tot het gebouw. De vreugde straalt van ieders gelaat en allen zijn in blijde verwachting van hetgeen daarbinnen voor hen bereid is.

Wat leidt deze menigte op dezen anders zoo stillen weekdag derwaarts? Waartoe al deze tooi en praal, waartoe al deze beweging en opgewektheid? De gemeente geniet heden ¹¹⁸⁾ het voorrecht den dag te herdenken, waarop hare Synagoge voor twee honderd jaren gesticht werd, en wenscht dien op luisterrijke wijze te vieren. Zij wenscht dit te meer, omdat het honderdjarig bestaan zonder feestelijkheden voorbij ging ¹¹⁹⁾; zij heeft dus nu hare krachten dubbel ingespannen. Ontegenzeggelijk behoort de eer van den eersten stoot tot dit feest aan het godvruchtig gemeentelid den Heer B. H. DE LA FUENTE JR.

Reeds voor lang was zijne aandacht op dezen denkwaardigen dag gevestigd, en ontstond bij hem het denkbeeld de gemeente tot de aanbieding van een passend geschenk aan de Synagoge te dezer gelegenheid op te wekken. In vereeniging met andere gemeenteleden kwam dit plan in Maart 1874 tot rijpheid, en werd bepaald, dat voor deze uit den aard der zaak nationale aanbieding slechts de medewerking van Portugeesch-Israëlieten zoude opgeroepen worden. Aan eene Commissie van 7 leden werd de uitvoering daarvan opgedragen, die kort daarop de volgende Circulaire uitvaardigde.

Amsterdam, Mei 1874.

M.

De 10de Menachem van het jaar 5635 (11 Augustus 1875) zal voor der P. I. Gemeente te Amsterdam een hoogst belangrijke dag zijn. TWEE EEUWEN zijn dan verlopen sedert haar tegenwoordig KERKGEBOUW werd voltooid en tot den Heiligen Dienst ingewijd. Een gewichtige dag, die elk lid dezer gemeente met vreugde verbeidt, die zeker door alle als een feestdag zal begroet en gevierd worden!

Reeds voorlang openbaarde zich in deze gemeente de wensch, om aan dezen dag den meest mogelijken luister bij te zetten en door stichting van een blijvend gedenkteeken de herinnering aan dit **TWEEHONDERDJARIG BESTAAN** te vereeuwigen. Den 10^{den} Maart ll. nam die wensch een meer bepaalden vorm aan, en had, zooals velen uwer bekend zal zijn, op initiatief van den Heer B. H. DE LA FUENTE eene bijeenkomst van contribueerende leden in „de Koningskroon" alhier plaats, waarin het onderwerp werd ter sprake gebracht en **tot het aanbieden van een voorwerp ter herinnering aan dit Jubilé** besloten, met bepaling, dat daarbij de medewerking van **alle** leden dezer gemeente zou worden ingeroepen. Aan eene Commissie van zeven leden werd de uitvoering der zaak opgedragen en met warme belangstelling heeft zij hare taak

aanvaard. Zij is nu in zoover gereed, dat zij ook u in de gelegenheid kan stellen van uwe liefde en sympathie door de **daad** te doen blijken, en heeft de eer u bij deze uit te noodigen het hierbij gevoegd inschrijvingsbiljet van uwe gewenschte handteekening te voorzien. De Commissie acht het overbodig, ja onkiesch, hier een woord van opwekking bij te voegen. De gehechtheid toch der P. I. Gemeente aan hare schoone en statige Synagoge is te groot, te spreekwoordelijk, om hier eene nadere aanbeveling noodig te achten. Eén enkel punt wenscht de Commissie nog onder uwe aandacht te brengen:

Hier en daar in den lande konden Port. Israëlieten gevestigd zijn, die of zelve of wier voorouders eenmaal leden dezer gemeente waren en nog met genoegzame liefde daarvoor bezielde, om in den aanstaanden feestdag belang te stellen. Mocht de Commissie die bij deze eigenlijk uitsluitend gemeentelijke gelegenheid voorbijgaan? De Commissie begreep van *neen* en heeft dus haar werkring ook tot de *buiten* Amsterdam wonende leden van het P. I. kerkgenootschap in Nederland uitgestrekt. Zij vertrouwt, dat deze zienswijze gereedelijk door u zal gedeeld worden.

De Algoede zegene het aangevangen werk en doe ons den vreugdedag in voorspoed bereiken!

DE COMMISSIE:

A. L. SUASSO JR., *Voorzitter*.
 B. H. DE LA FUENTE JR., *Vice-Voorzitter*.
 D. H. DE CASTRO MZ., *Penningmeester*.
 J. SEQUEIRA, *Secretaris*.
 S. MENDES DA COSTA.
 J. LÉON.
 J. VITA ISRAËL.

Aan de leden der P. I. Gemeente alhier.

In het voorjaar van 1875 bracht deze Commissie in eene vergadering van bijdragende gemeenteleden haar rapport uit, waaruit bleek, dat hare pogingen met een gunstigen uitslag bekroond waren. Voor

de toegezegde gelden zouden twee marmeren gedenktafelen vervaardigd en die met toestemming van den Kerkeraad in de Synagoge aan weërszijden van den *Hechal* geplaatst worden. Het niet onaanzienlijke overschot zou der stichting *Mezon Habanoth* (Port. Isr. Meisjes- weeshuis) ten goede komen. Met toejuiching werden deze mededeelingen begroet en terwijl wij dit schrijven, sieren deze prachtige gedenksteenen reeds de wanden van het gebouw.

Als lid van het genoemd zevental in de gelegenheid zijnde, reeds iets naders daaromtrent mede te deelen, laten wij hier eenige bijzonderheden volgen. De gedenksteenen zijn van Carrarisch marmer, gevat in architraven van Napoleon- rosé marmer en van vergulde inscriptiën voorzien.

Op dien rechts van den *Hechal* leest men:
וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וּשְׁכֵנִי בְּתוֹכָהּ, boogsgewijze geplaatst,
daaronder het jaartal 5435 en vervolgens:

{ EM 6^a F^a 10 MENACHEM DO ANNO 5435 SENDO
PARNASSIM OS SENHORES:

YSHAC LEVY XIMENES PRESIDENTE.

{ MOSSEH CUREL. — DANIEL PINTO. — ABRA-
HAM JESURUN ESPINOZA

{ MOSSEH YSRAEL PEREYRA. — JOSEPH DE
AZEVEDO. —

ABRAHAM ZAGACHE GABAY.

{ SE ESTREOU ESTA ESNOGA CONSTRUIDA SE-
GUNDO O PROJECTO

DO ARCHITECTO ELIAS BOUMAN.

ZELOSOS FAVORECEDORES DA FABRICA FORÃO:

OS* HAHAM YSHAC ABOAB DA FONSECA.

OS* YSHAC DE PINTO.

OS* MOSSEH CURIEL.

{ AS QUATRO PRIMEIRAS PEDRAS AS PUZERÃO
OS SENHORES:

MOSSEH CURIEL. JOSSEPH YSRAEL NUNES.

YMAMUEL DE PINTO. DAVID YMANUEL DE PINTO.

{ A COMMISSÃO DA CONSTRUÇÃO SE COMPOZ
DOS SENHORES.

{ YSHAC DE PINTO. SEMUEL VAZ. DAVID SALOM
DE AZEVEDO.

ABRAHAM DA VEIGA. JAHACOB ABOAB OSORIO.

{ JAHACOB YSRAEL PEREYRA. YSHAC HENRI-
QUEZ COYTINHO 120).

Op den steen links van den *Hechal* leest men
וְהָיָה יוֹם עֲשֵׂהָ בְּיָמֵינוּ נְעִילָה וְשִׁמְרָה בּוֹ, mede boogsgewijze ge-
plaatst; daaronder het jaartal 5635 en vervolgens:

DEN 11^{DEN} MENACHEM VAN HET JAAR 5635

WERD HET TWEE HONDERD-JARIG BESTAAN

DEZER SYNAGOGUE PLECHTIG HERDACHT

{ EN HEBBEN DE DANKBARE LEDEN DEZER
GEMEENTE.

DE BEIDE GEDENKSTEENEN AAN WEERSZIJDEN
VAN DEN HECHAL DOEN PLAATSEN

TER BLIJVENDE HERINNERING AAN DEZEN

HEUGLIJKE DAG EN ALS HULDE AAN DE

BESTUREN DOOR WIER ZORGEN DIT GEBOUW VOOR HET NAGESLACHT WERD BEWAARD ¹²¹⁾.

Keurig mag de bewerking er van genoemd worden en volgaarne brengen wij aan de firma J. D. J. TEIXEIRA DE MATTOS EN ZOON alhier, voor de wijze, waarop zij zich van hare niet gemakkelijke taak gekweten heeft, bij deze een woord van lof.

Het optreden en handelen van deze en andere ¹²²⁾ Commissiën moest Parnassim wel de overtuiging schenken, dat het der gemeente met het „feestvieren” ernst was en gereedelijk vonden hunne voorstellen bij den kerkeraad ingang. Op onbekrompene wijze werden de daartoe noodige middelen aangewezen en aan eene Commissie, bestaande uit de HH. Mr. J. L. DE LEAÕ LAGUNA (voorzitter), D. HENRIQUES DE CASTRO Mz. (vice-voorzitter), Jhr. A. L. SUASSO, R. S. CATTELA, JB. A^x. MENDES CHUMACEIRO, JACOB SEQUEIRA, M. BUENO DE MESQUITA (penningmeester) en I. H. MENDES DA COSTA (secretaris), de regeling van een en ander opgedragen. Met geestdrift aanvaardde deze Commissie haar mandaat. Spoedig mocht zij van alle zijden eene gewenschte medewerking ondervinden. Hoe zij zich van hare taak gekweten heeft, in hoe verre zij aan de verwachting en van gemeentebestuur en van gemeentelieden en genoodigden beantwoord heeft, daarover zullen wij weldra de verslaggevers hooren. Dit kunnen wij u reeds zeggen, dat het binnen het gebouw allervriendelijkst uitziet en, naar het programma te oordeelen, het feest luisterrijk belooft te zijn. Keurige decoratiën en draperiën — de oranjekeur is daarin niet

vergeten — geurige bloembedden hebben de somberheid, aan kerkgebouwen eigen, doen wijken. Eene sierlijke tribune is gereed om een 150tal wakkere gemeentelieden te ontvangen, die, onder begeleiding van muziek, hunne toonen aan het feest zullen leenen.

En *last not least*. De Heer Mr. J. L. DE LKAO LAGUNA heeft zich bereid verklaard als feestredenaar op te treden.

Drie dagen lang zal feest gehouden worden. Men zal juichen en jubelen. Wat hart en ziel vermag te verheffen, zal te aanschouwen en ten gehoor gebracht worden, en het hoofddoel — het 200jarig bestaan der synagoge in vreugde te gedenken — zal bereikt zijn.

Dit feest heeft echter nog eene andere, een meer ernstige beteekenis. Zoolang deze Synagoge bestaat, was zij steeds het vereenigings-, het verbroederingspunt der gemeente, de *Kraton*, waarin allen, van wat rang of richting ook, zich in de gewichtigste omstandigheden des levens nauw aaneensloten. Tot bevestiging van dien broederband is een feest als dit, een feest, waaraan zich zoovele herinneringen vastknoopen, bij uitnemendheid geschikt. Het voert de uiteenlopende elementen bijeen, wekt tot den vromen ijver der vaderen, die ons dit schoon kerkgebouw nagelaten hebben, weder op, bevordert de instandhouding daarvan en de welvaart der gemeente. Zoo opgevat, verheugen wij ons dubbel over de krachtige wijze, waarop de gemeente zich bij deze gelegenheid geüit heeft, en zal de 12e Augustus 1875 steeds als een belangrijk moment in de geschiedenis der Amsterdamsche Sefardim beschouwd worden.

AANTEEKENINGEN.

1) Prof. GRAETZ schrijft aangaande dit woord in zijne *Geschichte der Juden*, Bd. VIII (Leipz. 1864), S. 80 volg., noot ²) het volgende:

„Het woord *Marranos* is tot nog toe niet gelukkig verklaard geworden. Wel is waar werd het juist afgeleid van *Maran atha*; dewijl men echter aan deze in het Nieuw Testament voorkomende uitdrukking eene verkeerde beteekenis hechtte, werd ook het daarvan afgeleide woord niet begrepen. Portugeesche geschiedschrijvers geven op: het woord *Marrano* komt van *Maranatha* d. i. „de Heer komt”, en men duidde daarmede deznulken aan, die de komst van den Messias loochenen. 't Is een scheldnaam voor de belyders van het Jodendom geworden. Evenzoo LLORENTE (*Histoire de l'Inquisition en Espagne*, I. p. 142): Les Juifs se servaient entre eux (comme signe de malédiction) de l'expression hébraïque „Marranos” dérivée par corruption des mots Maran-atha „le Seigneur vient.” Cet usage fut cause que les anciens Chrétiens appelèrent par mépris cette classe de nouveaux fidèles la génération des Marranos, ou la race maudite. 't Is juist, dat *Marranos* beteekent „de vervenschten”, doch niet omdat het van de uitdrukking „de Heer komt” is afgeleid. Het woord *Maran atha* of *Maranatha* komt in den eersten Brief aan de Corinthiers op het einde (16, 22) voor. Hier luidt het: indien iemand Christus niet lief heeft, hij zij *Anathema* en *Maranatha*: Εἰ τις οὐ φιλεῖ... Ἰησοῦν χριστόν, ἦτω ἀνάθεμα, *μαράνθῃ*. Gedachteloos geeft de Syrische overzetting het besproken woord door ܡܪܢ ܡܪܢ „de Heer komt” terug. Welke beteekenis kan nu deze volzin hebben? Stellig is het woord *Maranatha* ontstaan uit de Nieuw-Hebreeuwsche uitdrukking ܡܪܢ ܡܪܢ of in Chaldeeuschen vorm ܡܪܢܬܡ „gij zijt gebannen,” en in overeenstemming met het woord *Anathema*. Daaruit volgde de corruptie in het Grieksch. In Spanje en Portugal vormde men daaruit het woord *Marrano* dat „verbannen, vervloekt, vervenscht” beteekent. In de onderstelling, dat de Nieuw-Christenen Jezus niet lief hadden, paste men op hen *Maranatha* toe. Men schrijfe derhalve *Marranos*, en niet, als sommigen hebben, *Maranos*.”

Tot zoo ver GRAETZ. Bij BLUTEAU, *Vocabulario Portuguez e Latino* (Lisboa 1716) leest men *sub voce marrano* het volgende:

„Toen de Joden, die in Spanje gebleven waren, zich bekeerden, stelden zij onder anderen als voorwaarde, dat zij vooreerst niet verplicht zouden worden, varkensvleesch te eten, zeggende, dat dit niet geschiedde, omdat dit tegen de wet van Mozes was, maar omdat zij dat vleesch niet konden verdragen. Nu noemden de Mooren een éénjarig varken *marrano* en zoo is het best mogelijk, dat de geen varkensvleesch etende bekeerlingen *marranos* genoemd werden.”

Geen van beide verklaringen kan ons bevredigen.

2) Volgens DE BARRIOS, *Gobierno Popular Judayca*, geschiedde de vestiging der Joden te Amsterdam onder begunstiging der Overheid in het jaar 5350 (1590). Zijne opgave in *Casa de Jacob*, dat dit in „1593” plaats greep, alsmede de andere in hetzelfde geschrift voorkomende opgave, dat Mozes URI LEVI in „5340” het Jodendom te Amsterdam bracht, meen ik als drukfouten te moeten aanmerken.

3) Met betrekking tot het jaar van aankomst der eerste Portugeesche Joden te Amsterdam, heb ik de geschriften van DE BARRIOS, niettegenstaande hunne gebreken en vele drukfouten, gevolgd, omdat hij de oudste is, die over het Amsterdamsche Jodendom spreekt en ook als Portugeesch Israëliet mag ondersteld worden, het best met hunne geschiedenis bekend te zijn geweest. Er bestaan echter nog twee andere verhalen over dat onderwerp. Het eene, getiteld *Memoria para os siglos futuros*, uitgegeven door URI LEVI's kleinzoon en waarvan de eerste druk in 1711, de tweede in 1768 verscheen, stelt die aankomst in 1604; wat klaarblijkelijk onjuist is, daar het erkend is, dat de overrompeling op *Jom Kippoer* reeds in 1596 plaats had. Buitendien meenen wij aan dit verhaal geene te hooge waarde te mogen toekennen, daar het meer den vorm van eene legende dan van een waarachtig geschiedverhaal heeft. Ook worden de namen der aankomenden er niet in genoemd, hetgeen bij DE BARRIOS wel het geval is; er wordt slechts van 10 mannen en 4 jongens gesproken. Trouwens de schrijver zelf zegt, dat het overleveringen van zoovele jaren geleden zijn. — Het andere verhaal, medegedeeld door MENACHEM MAN BEN SALOMO HALEVI in zijn *Sje'arith Jisrael*, schijnt aan het eerste ontleend te zijn en heeft ook het jaar 1604, maar is eenigszins anders ingekleed. Beide verhalen gewagen wel van eene overrompeling der Joden gedurende hunne godsdienst-oefeningen, maar plaatsen die in een veel lateren tijd en vermelden niet, dat zij op den Grooten Verzoendag plaats had. FRANCO MENDES, die de beide verhalen gekend heeft, schijnt daardoor in verlegenheid geraakt te zijn; althans, terwijl hij het jaar 1604 verwerpt, schijnt hij aan twee aankomsten in verschillende jaren gedacht te hebben: de eene, door DE BARRIOS medegedeeld, de andere, in de beide verhalen vermeld. Hij citeert die dus in zijn IIS. naast elkander onder het jaar 1593, dat

bij voor het juiste jaar van aankomst houdt, doch niet op genoegzamen grond, om zijne meening aannemenlijk te maken. Da Costa en Kayseeling voegen zich aan de zijde van De Barrios, terwijl Koenen het verhaal van Franco Mendes volgt.

Het Handschrift van Franco Mendes, waarvan hier en, zonder nadere aanduiding, in het vervolg sprake is, een kenrig in 't net geschreven exemplaar in het archief der Ned. Port. Isr. Gemeente berust en ik het brouillon bezit, is onuitgegeven en getiteld: *Memorias do Estabelecimento e progresso dos Judeus Portuguezes e Espanhoes nesta famosa cidade de Amsterdam etc. no Anno 5529 por David Franco Mendes.*

4) Van dien tijd dagteekent het *Hanuten*-gebed, dat voor den Koning, het Vorstelijke Huis en het Stedelijk Bestuur steeds vóór het lezen der Wet en op den Grooten Verzoendag in de Synagoge wordt uitgesproken.

5) Onder de hier aangeteekende namen merkt men onderscheidene nieuwe op, en men ziet dus, dat reeds spoedig anderen aangekomen waren. Misschien waren zij er reeds lang onder het mom van Christenen. Er bevonden zich toch, zooals bekend is, reeds veel vroeger onderscheidene Joden zoowel in onze als in de Zuidelijke Nederlanden.

Volgens De Barrios, *Maskil el Dal*, behoorde tot deze Vereeniging nog Daniel Pereyra, bijgenaamd „el letrado Tenorio.”

6) Vreemd is het, dat De Barrios David Abendana Pereyra, die identisch is met Francisco Nunes Pereyra en volgens De Barrios pas in 1598 hier kwam, bij dit *minjan* van 1596 plaatst.

7) Zie mijn artikel *De Ned. Port. Isr. Begraafplaats te Ouderkerk a/d. Amstel*, N°. VIII (*Nieuw Isr. Weekbl.* van 17 Juli 1868, N°. 51).

8) De Port. Israël. vleeschhal stond, zoo als ouden van dagen zich nog herinneren, aan de Houtgracht, noordzijde, een paar huizen verder dan het tegenwoordige magazijn van den Heer Van IJzer. Het is thans een pakhuis. — Bij dit huis werd nog een gang, waarin een huis stond, benevens de voorliggende wal in huur genomen. Zie het H.S. van Franco Mendes.

9) In deze Synagoge werd op het Wekenfeest 5384 (1624) de „Dialogo dos montes” voorgedragen. Zie mijn art. *De Ned. Port. Israel. Begraafplaats* enz. N°. XVIII, noot 9 (*Nieuw Isr. Weekbl.* van 17 Januari 1873, N°. 26). — Bij art. 16 van het Huishoudelijk Reglement der vereenigde drie gemeenten in 1639 werden dergelijke opvoeringen voor het vervolg uitdrukkelijk verboden.

10) Vertaling:

„U, o God, driewerf heilige en almachtige God Zebaoth, loven wij. Mijne ziel herhaalt onophoudelijk dit hemelsch en oneindig loflied, daar het mij vergund is, zonder eenig verlies of gevaar, schipbreuk, storm of andere wederwaardigheden beloopt te hebben, met eigen oogen Amsterdam te aanschouwen, vrij van rampspoed en vijanden. Mijn geest is ten volle zeker, dat hij, die op U zijne hoop vestigt, U

zal vinden. Hij, die rechtvaardig en behoorlijk eerbiedig is, zal de bescherming, die hij bij Uwe goddelijke Voorzienigheid zoekt, deelschuldig zijn."

11) Welke bouw hier bedoeld wordt is mij onbekend. Volgens WAGENAAR zou het *Beth-Jangakob* betreffen, maar deze synagoge bestond reeds lang te voren. Ook valt de stichting der beide latere synagogen niet in dit jaar.

12) Verdere Parnassim dezer gemeente vind ik niet. FRANCO MENDES vermeldt alleen nog die van 1610, te w.: ABRAHAM FRANCO, Doctor DAVID NETI en DAVID SENIOR.

13) Zie over hem mijn art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N°. XXVIII (*N. I. Weekbl.* van 17 Januari 1873, N°. 26).

14) Zie over hem en JOSEPH PARDO het meer geciteerde art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N°. III (*N. I. Weekbl.* van 7 Juni 1867, N°. 45) en N°. XXIV (*N. I. Weekbl.* van 8 Maart 1872, N°. 33).

15) DE BARRIOS, *Cnsa de Jacob*, zegt abusievelijk, dat hij *chazzan* der gemeente was. — Hij hield zijne leerredenen steeds in het Duitsch en zijn zoon ARON, geboren 1578, vertolkte het gesprokene in het Spaansch.

16) NIET GALLIANO, zoonls Fürst, *Bibliotheca Judaica*, of GALLIAGO, GALLIAGO, zoonls STEINSCHNEIDER (*Catal. Bibl. Hebr. Bodl.*) en ZEDNER (*Catalogue Hebr. Books Brit. Museum*) hem noemen. — Hij was schrijver der werkjes *עניני חיים* (Amst., Men. Ben Israel, 5388) en *Sendero de Pidas* (Amst., 2nd. jrt.) en vervaardigde verscheidene belangrijke Hebr. gedichten, opgenomen in het IIS. van FRANCO MENDES, getiteld: *קול תפלה וקול ודא*. Hij fungeerde 14 jaren en vertrok later naar het Heilige Land.

17) Reeds vroeger had hier eene besnijdenis op den achtsten dag na de geboorte plaats en wel van BENJAMIN BELMONTE (zie mijn art. *De N. P. I. Begraafpl.* enz. No. XXVIII, noot 10); doch uit de mededeelingen van DE BARRIOS blijkt, dat die nog in het geheim verricht werd. —

Deze ARON SARFATI werd later een man van groote geleerdheid en wordt om zijne bescheidenheid geroemd. Hij was leeraar bij de gebroederschap *Aby-Jetomin* en stierf, volgens zijn grafscript te Ouderkerk, in 5430, 63 jaren oud. Deze eerste openbare besnijdenis had dus 1607 plaats. — ARON SARFATI was de vader van den hier als prediker beroemden DAVID (SARFATI) DA PINA.

18) ABRAHAM PHABAR (ook FARAR), volgens zijn grafscript, overleden in 5379 (1618). Hij was schrijver van de *Declaração das 613 Encomendas*, 5387, en maakte zich bij de inrichting der begraafplaats te Ouderkerk verdienstelijk.

DAVID PHABAR is, volgens zijn grafscript, overleden in 5384 (1623).

19) Bij WITKAMP (*Amsterdam in Schetsen*, I) vindt men de volgende aantekening:

„De overlevering, die het huis „de Herschepping” als de plaats aan-

wijst der Synagoge „Newe Sjalom“ is gebleken wel gegrond te zijn. Immers in de groundbrieven van het „Tapetenhuis“ — het huis, waarin de wijsgeer SPINOZA den 24 Nov. 1632 het eerste daglicht heeft gezien — wordt dit aangeduid als „naast de Jode-Synagoge.“ Deze Synagoge zou derhalve schuins over *Beth-Jangakob* en wel tusschen de Leprozen- en Vlooffenburgersteeg gestaan hebben. Dit is ons na grondig onderzoek gebleken onjuist te zijn. Wij komen hierop later terug.

20) Zie het HS. van FRANCO MENDES, וקול תפלה וקול זמרה, blz. 1.

21) Vertaling:

„Daar onze jaren op aarde vervliegen, als eene schaduw of eenen droom voorbijgaan, heft het oog naar Boven en wendt u naar de *Woning des Vredes*.“

„Zoolang Uw leven op aarde duurt, bouwt en vestigt u eene woning (Gods). Gij handelt toch met verstand en hecht niet aan dwaas- en ijdelheden. Denkt aan uwe jonge zuster.“ (Zinspeling op de jeugdige gemeente.)

22) Zie over hem KATSEBLING, *Man. Ben. Israel, sein Leben u. Wirken* (Berlin 1861) en mijn art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N^o. I (*N. I. Weekbl.* van 31 Mei 1867. N°. 44).

23) Zie over hem mijn art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N°. XXIII (*N. I. Weekbl.* van 10 Maart 1873, N°. 33).

24) Zie over hem mijn art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N°. XXX (*Israel. Letterbode* van 30 Juli 1875, N°. 1).

25) *Boek der Verkiezingen*. — De opgave ter zelfde plaatse, dat Chacham DAVID PARDO in het jaar zijner benoeming tot Chacham, ook als *Chazzan* fungeerde, vind ik nergens gestaat.

26) DE BARROS, *Vida de Is. Huziel*, deelt die gebeurtenis in een sonnet mede.

27) Te vinden in het geciteerde HS. van FRANCO MENDES וקול תפלה וקול זמרה.

28) Vertaling:

„Lofzang op de drie heilige gemeenten te Amsterdam.“

„Komaan, trouwe gemeente, laat ons den Hemelbewoner bezingen, die U J a c o b geschapen heeft. Gij, vergadering Israels, die in lusthoven toeft, hef lied en gezangen aan, jongen en ouden te gader, gij H u i s J a c o b s! Laten wij den naam van Hem, die éénig in de wereld is, verheffen, wij, Zijn volk, het nageslacht van Jacob, Zijnen dienaar! Zijn ondoorgrondelijk wezen is in hooge sferen verborgen, boven alles verheven. Hij verkoos Zion en de tent Jacobs. Bazuïnt het loflied van Hem, wiens daden ontzaglijk groot zijn, voor gansch Israel, al zien wij ze of niet. Hij, die in de hooge hemelen woont, beproeft ieders hart, bestraalde de aartsvaderen en nu ons (met Zijnen glans). Hem behooren lofliederen in zuivere taal, wegens de beloften, aan ons gedaan en het vele goede, dat Hij het H u i s I s-

raëls bewees. Mogen onze oogen den terugkeer van ons volk naar de Godstad Zion, de Woning des Vredes, aanschouwen. Hij, die verheven is boven alle hartstocht, heeft gunstig over Zijn volk gedacht, want Hij zeide: Mijn volk zal in de Woning des Vredes verblijven. Wees dus sterk, Huis Jacobs, en gij overgeblevene van het Huis Israëls! Want God heeft Zijn volk met den Vrede gezegend. Welan dan, trouwe Gemeente! juichen wij voor Hem, die in de hooge sferen troont, voor uwen Schepper!"

29) *Handvesten van Amsterdam*, viz. 473.

30) Op den 13 December 1619 kwam in de vergadering der Staten van Holland een Reglement voor de „Hebreeuwse Natie" hier te lande in behandeling. Na voorlezing der concepten *ad hoc* van den Pensionaris van Rotterdam Hugo de Groot en den Amsterdamschen Burgemeester Pauw, werden de belemmeringen van den openbaren eeredienst en gevolgelyk van het houden van Synagogen voor de Portugeesche Joden opgeheven.

31) Zie de vertaling daarvan uit het Portugeesch in Bijlage A.

32) De vertaling uit het Portugeesch zie in Bijlage B.

33). Wij laten hier een naamlijstje volgen van de Opperrabbijnen, die van 1675 tot nu gefungeerd en van hen, die het Rabbinaat *ad interim* waargenomen hebben:

ISAAC ABOAB (DA FONSECA).	tot 1693.
JACOB SASFORTAS.	van 1693—1698.
SALOMO DE OLIVEIRA.	" 1698—1708.
SALOMO JUDA AILION.	" 1700—1728.
DAVID ISRAEL ATHIAS.	" 1728—1753.
ISAAC HAIM ABENDANA DE BRITTO.	" 1728—1760.
SALOMO SALEM.	" 1762—1781.
DAVID ACOHEN DE AZEVEDO.	" 1782—1792.
DANIEL ACOHEN DE AZEVEDO.	" 1792—1823.

RABBINAAT AD INTERIM,

JACOB van ELIEZER PERARES.	van 1823—1852.
SALOMO ~~van~~ ABRAHAM ACOHEN (PEREIRA).	" 1823—1828.
ISAAC MENDES DE SALLA.	" 1830—1849.
RAPHAEL MONTEZINOS.	" 1852—1866.
ARON MENDES CHUMACKIRO.	" 1852—1860
(toen naar Curaçao als Opperrabbijn aldaar vertrokken).	
David Lopes Cardozo.	sedert 1852.
Aron Vaz Dias.	" 1852.
JACOB LOPES CARDOZO.	van 1866—1873
(toen naar elders vertrokken).	
Jacob Mendes Chumaceiro.	sedert 1866.

De drie hierboven met eene bijzondere lettersoort gezette namen zijn die van hen, welke tegenwoordig nog in functie zijn.

34) De Voorlezers, die van 1675 tot nu gefungeerd hebben, vindt men op de onderstaande naamlijst:

Van de vorige Synagoge naar de groote Synagoge overgegaan :

JOSEPH DE FARO

IMANUEL ABENATAR NELLO } reeds in 1652 benoemd.

Vervolgens :

ABRAHAM COHEN DE LARA.	aangesteld 1682.
DAVID ABENATAR.	1694.
SAMUEL RODRIGUES MENDES.	1709.
ISAAC ACOHEN DE LARA.	1709.
ARON ACOHEN DE LARA.	1729.
JOSEPH GOMES SILVA.	1743.
JOSEPH van ISAAC SARFATI.	1743.
DAVID van IMANUEL DA SILVA.	1772.
ARON HAMIS VAZ.	1782.
MENASEH van DAVID DA SILVA.	1808.
JACOB van RAPHAEL JESSURUN CARDOZO.	1812.
MOSES van ABRAHAM DE LA PENHA.	1840.
Joseph van Jacob Mendes Chumaceiro	1846.
JOSEPH van ISAAC JESSURUN DE OLIVEIRA.	1848.
ISAAC van ARON OEB Brandon.	1861.

De twee met bijzondere letters gezette namen zijn die der tegenwoordig nog fungeerende voorlezers.

35) In het vervolg geschiedde de benoeming van Paraassim door het werpen van witte of zwarte ballen in een bus. Van de zeven stemmen moest de verkozene er ten minste vijf hebben.

36) Bij het doorbladeren van genoemd Resolutiënboek ter gemeente-secretarie kwam mij de bedoelde overplakte bladzijde onder het gezicht. Op het opgeplakte vel leest men: „Em 8 de Xlul 5407 foy resoluido pelos SSres do Mahamad que por bons respeitos se cubrisse esta folha e isto firmaraõ.

JEHUDA TOURO.

JACOB GARAY FARO.

SELOMOH CURIEL.

ABRAHAM ABOAF.

JOSUAH DE LOS RIOS.

MOSEH DE MESQUITA.

SELOMOH SALOM.”

De bijzonderheden, in den tekst vermeld, hebben wij ontleend aan een Portugeesch Handschrift van het einde der vorige eeuw, dat verschillende reglementen en besluiten der *Talmoud-Torah*-gemeente en een breedvoerig register op bovengemeld Resolutiënboek bevat. — De

stijfsel der 17e eeuw blijkt dus niet proefhondend geweest te zijn!

37) De deputatie bestond uit de heeren DAVID OZORIO, DAVID VAZ, JACOB GABAY en SALOMO ABRAZ. Zij boden den Prins bij die gelegenheid een zilveren cadeau aan ter waarde van ruim f 2000.

38) Gedrukt achter: MEN. BEN ISRAEL, *De la fragilidad humana*.

39) Zie MEN. BEN ISRAEL, *Vindie. Jud.*

40) Vgl. *Resolutien Stat. van Holl.* van 12 en 13 Dec. 1619; *Resolutien Vroedschap Amst.* L^a. A. fol. 52, van 30 Dec. 1655; *Handvesten van Amst.*, blz. 470, 15 Juni 1622, blz. 471, 30 Sept. 1656 en blz. 472, 25 Maart 1659.

41) Zie b. v. Keurboek Amst. Lr. O fol. 33 verso, in d. 5 Juli 1663.

42) Van deze instellingen noemen wij slechts *Bikkoer Cholim*, gesticht 1610; *Santa Companhia de dotar Orphas e Donzelas*, 1615; *Chonen-Dalkim*, opgericht 1625; *Gemiloet-Chasadim*, 1639; *Aby-Jetomim* 1647, *Keter-Torah*, 1643; *Ngabodat-Hakodesj* 1642; *Jesjibah de los Pintos*, hier overgebracht 1669, *Ngetz-Charm*, 1637, enz. enz. — En mannen als Dr. ZACUTO LUSITANUS, Dr. ELIAU MONTALTO, PAULO DE PINA, Dr. DAVID SARFATI DE PINA, DON SAMUEL PALACHE, ABRAHAM COHEN HERBERA, GERONIMO NUNES DA COSTA, Dr. ISAAC OROBIO DE CASTRO, Dr. DAVID DE PINA, MIGUEL DE BARRIOS, Dr. ISAAC DE ROCAMORA, JOSEPH ATHIAS, ABRAHAM GOMEZ SILVEIRA, Dr. JOSEPH BUENO enz. enz.

43) Zie *Resolutien Stat. v. Holl.* van 15 Mei 1614, 18 Nov. 1621, en voor lateren tijd die van 18 Sept. en 20 Nov. 1721.

44) Zie *Resol. Stat. v. Holl.* van 27 Juli 1649, 23 Maart 1651; 26 Maart 1652, 11 en 12 Juli 1657; en voor lateren tijd die van 31 Juli en 21 Sept. 1680. Zie mede *Recueil de lettres patentes etc. en faveur des Juifs Portugais*. Paris 1765.

45) Zie *Handvesten van Amst.* blz. 473, 17 Nov. 1670, en het hierachter als Bijlage C voorkomende stuk, dat niet in deze Handvesten voorkomt, maar uit een in ons bezit zijnde Portugeesch handschrift vertaald is. Voor lateren tijd zie *Handvesten Amst.* blz. 474, 14 Mei 1683.

46) Zie Bijlage D. — Deze petitie bevindt zich in 't Archief der Port. Isr. Gemeente.

47) Parnassim waren: ABRAHAM ISRAEL PEREYRA, ISAAC DE PINTO, MOZES CURIEL, JOSEPH DE AZEVEDO, ABRAHAM JESURUN ESPINOZA, ABRAHAM MENDES DA SILVA en ISAAC LEVI XIMENES.

48) Vrij vertaald uit een Portugeesch Handschrift.

49) In Aant. 19 beweerden wij, dat niet de Synagoge *Neveh-Sjalom* gestaan heeft, waar nu het gebouw *De Herschepping* zich bevindt. Wij hebben daarvoor de volgende gronden.

1°. Dat dit gebouw vroeger tot Synagoge heeft gediend is buiten kijf; dat blijkt vooreerst niet alleen uit de grondbrieven van het Tapetenhuis, op welke de heer WITKAMP wijst, maar ook uit die van het huis N°. 37, dat onmiddellijk aan *De Herschepping* grenst en den

heer HUMANS behoort, die ons zijne grondbrieven welwillend ter inzage verstrekke; ten andere uit eene plaat, uitgegeven door PIETER PERSOY en die bij aandachtige beschouwing nog geheel het beeld van het tegenwoordige gebouw De Herschepping vertoont en tot opschrift heeft: „geweesene kerk der Joden." Dit gebouw nu was inderdaad de voormalige Synagoge *Beth-Israel*. Immers in het in den tekst mededeelde Rapport wordt in het plan tot verbouwing der Synagoge („de tegenwoordige Synagoge") gesproken van een belendenden gang en daarnaast staand huis. Nu is de situatie van het gebouw De Herschepping alsnog juist zóó. Dit blijkt uit de hier volgende situatieschets.

Vlooiënburgersteeg.
Huis N ^o . 27.
Huis N ^o . 29.
Huis N ^o . 31.
Herschepping N ^o . 33, 35.
Huis HUMANS N ^o . 37.
Gang N ^o . 39.
Tapetenhuis N ^o . 41.
Bergplaats N ^o . 43.
Huis N ^o . 45.
Pakhuis N ^o . 47.
Huis N ^o . 49.
Huis N ^o . 51.
Huis N ^o . 53.
Huis N ^o . 55.
Huis N ^o . 57.
MOZES- en ARONSKERK.

Ook wordt er in dat rapport gezegd (2e plan), dat, bij aankoop der zeven perceelen, tot aan den hoek, eene verbreeding van 44 voet zou verkregen worden. Welnu, van de Herschepping tot aan den hoek der Vlooiënburgersteeg heeft men bij uitmeting juist ongeveer deze breedte.

29. PIETER PERSOY was een tijdgenoot van ROMEYN DE HOOCH en leefde gedurende en na den bouw der tegenwoordige Synagoge. Spreekt deze nu op de door hem uitgegeven plaat van de „geweesene kerk der Joden", dan moet hij klaarblijkelijk bedoeld hebben de Synagoge, die de tegenwoordige onmiddellijk voorafging, namelijk die tot 1675 bestond, niet de vroegere, die reeds in 1639 ophield Synagoge te zijn. En daar nu die „geweesene kerk" het gebouw De Herschepping voorstelt, moet dit gebouw de Synagoge *Beth-Israel* en niet *Neveh-Sjalom* geweest zijn.

50) Zooals uit de boeken der Gemeente blijkt, waren Parnassim aanvankelijk voornemens het reeds bestaande gebouw te vergrooten. Bij besluit van 11 December van genoemd jaar kwamen zij echter daarvan terug en werd besloten aan het voorstel der *Commissie* uitvoering te geven.

51) Door 615 personen. Bijdragen van f 500 en hooger werden gegeven door ISAAC DE PINTO en Zoon (f 1200), ISAAC ISRAEL SUASSO (f 600), ISAAC ABRAHAM ISRAEL OSTENSE (van Ostende?) en SALOMO SALOM (ieder f 500), MOZES CUIJEL (f 560) en JACOB DE PINTO (f 500). Chacham ISAAC ABOAB en gezin hadden f 100 bijgedragen.

Volgens HS. FRANCO MENDES bedroeg het eindcijfer f 40,190 : 9, volgens een ander handschrift (zonder titel) f 39,440 : 16.

52) Dat ELIAS BOUMAN de architect geweest is van dit gebouw, dat vroeger wel eens bij de zeven wonderen der wereld gevoegd werd en nog de aandacht van kenners trekt, wordt in HS. FRANCO MENDES en ook in het onderschrift van de groote plaat der Synagoge door ROMEYN DE HOOGE medegedeeld. Zonderling, dat DE BARBIOS, die ten tijde van den bouw leefde, alsook DAVID DE CASTRO TARTAZ, in zijne vrij uitvoerige voorrede tot de gedrukte verzameling predikatiën bij de inwijding, er volstrekt niet van gewagen. — Zonderling ook, dat noch in de Beschrijving van Amsterdam door DONSELAAR, COMMELIN of WAGENAAR, noch in de werken over Nederlandsche kunstenaars en bouwkundigen, als die van HOUTBRACKEN, IMMERZEEL, KRAMM enz., deze naam te vinden is. Geen onzer Amsterdamsche architecten, wien ik de vraag deed, kon voldoende antwoorden, wie die ELIAS BOUMAN geweest is. En toch moet hij een groot man geweest zijn en vooraf meer geleverd hebben. Met zulk een kunststuk *debutteert* men toch niet! Volgens de traditie zou JACOB VAN CAMPEN, de bouwheer van het tegenwoordige paleis alhier, de architect der Synagoge geweest zijn; maar deze was reeds lang overleden. En ook ROMEYN DE HOOGE, die gedurende den bouw leefde en zelfs de inwijding schijnt bijgewoond te hebben, zal toch niet hebben gefaald. Diens getuigenis is dan ook voor ons beslissend en, wat meer zegt, een ELIAS BOUMAN was, zooals uit de rekeningen van den bouw (zie later) blijkt, aan dat werk verbonden.

Wij voegen hier nog bij wat wij door welwillende mededeeling van den Heer Stadsarchivaris Dr. P. SCHELTEMA omtrent ELIAS BOUMAN vernamen.

In het *Poortboek* N°. 2 leest men:

„23 September 1659. ELIAS BOUMAN van Amsterdam, Mr. Metselaar, heeft sijn poortereed gedaen ende den Heeren Thesorieren 't cleyn poortergelt betaelt.”

Het 7e deel van het *Resolutieboek van Thesaurieren* bevat sub 12 April 1681, fol. 15 verso, de volgende aantekening:

„ELIAS BOUMAN is aangesteld tot Stads Mr. Metselaar in de plaats van JAN WILLEMSZ CRABBENDAM, die overleden is, op de instructie ende verdere resolutien rakende het voorzegde amt genomen ende op een tractement van acht honderd guldens jaarlijks, boven vrije woninge in des Stads huys in de metseluin, des, dat hy gehouden zal zijn de

noodige reparatiën van het voorzegde huis tot zijne kosten te doen."

Volgens hetzelfde deel, fol. 189, is zijn opgevolger HERBERT KRAMER aangesteld 28 Maart 1686.

In 1683 was hij bij de vergrooing van het Aelmoeseniërsweeshuis ook onder stads toezicht werkzaam.

In de *Resolutien* van Regeerende en Oud-burgemeesters. Lett. B. fol. 238, 28 Januari 1684 leest men:

"Op het request van ELIAS BOUMAN, Stads Meester Metzelaar is na deliberatie mede goed gevonden en verstaan in consideratie van zijn vigilantie, en dat de Stads Steenhouvery hem, onder zijne directie is aanbevolen, desselfs ordinare tractement te augmenteeren met eene som van drie honderd gulden jaarlijks, te rekenen van den aanvang zijner voorschreven directie."

Tot dus verre de belangrijke mededeelingen van den Heer SCHELTEMA. Intusschen blijft de belangrijke vraag aan de historici nog te doen, wat omtrent BOUMANS werken verder bekend is.

53) Volgens HS. FRANCO MENDES was het totaalbedrag f 51,002:4; doch dit is kennelijk *onjuist*. — Door 105 gemeenteleden werd aan die leening deelgenomen. Daaronder komen voor van f 1000 en daarenboven ISAAC DE PINTO voor f 3000; SALOMO SALOM f 2000; ISAAC ISRAEL SUASSO f 1200; JACOB en ABRAHAM DE PINTO f 1150; MOZES CURIEL en JACOB ABOAS OZORIO, ieder f 1000.

Den zelfden dag werd ook aan s c h e n k i n g e n geofferd een bedrag van f 5102:4.

54) Bij de hervatting der werkzaamheden op 27 Mei 1674 werden weder groote offers gebracht, ten bedrage, volgens FRANCO MENDES, van f 19830:9 (volgens een ander HS., f 19825:4) door ruim 300 personen. Daaronder van f 500 en hooger: SALOMO SALOM f 550; MOZES DE PINTO f 500; MOZES CURIEL f 700; ISAAC DE PINTO f 1200 en DAVID FRANCO DA COSTA f 500.

Door het uitschrijven van eene rentegevende leening werd ook geldelijke medewerking buiten de gemeente ingeroepen en verkregen, te weten: van CHRISTINA DE GRAAF werd geleend f 10,000 à 3½ pCt.; van de Erven PIETER TRIP f 10,000 à 3½ pCt.; van de Erven JAN DE NEUVILLE f 10,000 à 4 pCt.

Verder leende het theologisch genootschap *Ngetz-Chaim* f 15,400 tegen 3 pCt. en de gebroederschap *Aby-Jetomim* f 25,000, mede tegen 3 pCt.

55) Eene fraaie Nederl. poëtische vertaling van dit gedicht vindt men bij KOENEN, *Gesch. d. Joden in Nederl.* blz. 168. Volgens HS. FRANCO MENDES bestaat er ook eene Portug. vertaling door den als lithotomus bekwaamen heelmeeester Dr. SAMUEL BENAVENTA. Eene vrije Duitse vertaling kan men lezen in het werkje *Zu Chanuka* van Dr. EMIL LEHMANN (Leipz. 1874).

56) Vertaling:

Ter eere der Synagoge. — Welvarende stad! verlustig u in dit gebouw, dat voor zijne bestuurderen en aanzienlijken eene vreugde is. Hun, wier begeerte het is, zich in de redelijke wet te oefenen, zij daarvoor lof toegebracht! Uw naam worde daardoor verheerlijkt! (Het is) een kleine tempel (gewijd aan) den dienst van God, die met zijne rechterhand ondersteunt den bedroefde, die als eene weduwe steeds smeekt, dat heden zijne droefheid een einde neme.

57) Vertaling:

De nevelen losten zich op, toen bij het volk, dat den grooten God zoozeer vereert, de oude lust voor de heilige wet ontwaakte en hunne heerlijke tempel in deze rijke stad verrees. Bezing zijn lof al hooger en hooger, verkondig zijne schoonheid wijd en zijd. Het is een ladder voor de engelen naar deze aarde, een poort des hemels.

58) Parnassim der gemeente bij de inwijding, 5435, waren: ISAAC LEVIE XIMENES, MOZES CURIËL, DANIEL PINTO, ABRAHAM JESURUN ESPINOZA, MOZES ISRAËL PEREIRA, JOSEPH DE AZEVEDO en ABRAHAM ZAGACHE.

59) Naar men wij mededeelt, bezit een der Berlijnsche Musca eene getrouwe copie van dit stuk.

60) PIETER PERSOIJ was tijdgenoot van ROMEYN DE HOOGHE en leefde in de 2e helft der 17e eeuw. Hij woonde op den Dam en was een voornaam plaatdrukker en uitgever van kunstwerken enz. (Zie IMMERZEEL). Op een der platen, die ik heb, staat „P. Persoy excud.“ Hij was dus ook graveur.

BALTHAZ. BERNARDS (BERNAERTS) was prentsnijder naar REMBRANDT en woonde te Amsterdam. Hij werkte onder leiding van PICART. (Zie IMMERZEEL.)

61) Wij mogen ook niet stilzwijgend voorbijgaan een Hebreeuwach drukwerk op een vel groot folio, zijnde eene afbeelding der lijnen van het front der Synagoge. De ruimte van het dak is aangevuld met opschriften, in verschillende richting geschreven. Op de ruimte der lijst staan twee Portugeesche opschriften, aanwijzende den datum der inwijding en den naam van den auteur dezer afbeelding, zoomede het Hebr. gezang יגדל, eveneens in verschillende richting geschreven. In het ronde raam der lijst staat weder een opschrift, evenzoo geschreven. De vijf bovenste vensters zijn gevuld met eenige geloofsgronden; de vijf volgende vensters bevatten eerenamen van God; op de vier onderste vensters en de deur staan Bybelverzen, almede in verschillende richting geschreven. Al de Hebreeuwsche opschriften en gezangen worden aan den voet in goede volgorde herhaald met den naam van den auteur SALOMO DE OLIVEIRA. Onderaan staat: רפס בבית אורי הלוי ע"י יעקב חיים דקורדוה בשנת תל"ה.

62) De namen der gebouwde en ongehuwde mannelijke leden der

gemeente op het tijdstip der inwijding vindt men vermeld hierachter in Bijlage E.

63) Een droeve plek wijst ons den naam aan van den man, die de vroolijke muziek voor de inwijding gemaakt en geleid heeft. Op een der blauwe zerken der Port. Isr. begraafplaats te Onderkerk leest men :

que preparou em sua
vida Selomoh Rephael
Senior Coronel Mestre
que foij da muzica que
se cantou na intrada
da Santa Esnoga do
K. K. de T. T. em 10 de
Menahem do A^o. 5435.

Vertaling: (Graf) dat zich bereid heeft in zijn leven SALOMO van RAPHAEL SENIOR CORONEL, directeur der muziek, uitgevoerd bij de inwijding van de heilige Synagoge der gemeente Talmud-Torah op 10 Menachem van het jaar 5435.

Noch bij DE BARRIOS, noch bij FRANCO MENDES of in andere geschriften wordt die naam aangetroffen.

64) Deze gezangen zijn opgenomen in het reeds bovengenoemde handschrift van FRANCO MENDES מלחן חן, pag. 17, en komen daar het volledigst voor. Een groot deel daarvan, doch met afwijking van de volgorde der strophen, kwam in 5435 in druk bij URI LEVI en werd ook in de *Tephillot*, uitgave van ABRAHAM ATHIAS, 5488, en in de *Sjier-Emoenim*, Amsterdam, PROOPS, 5553, opgenomen.

Volgens HS. FRANCO MENDES werden deze gezangen ook bij CASTRO TARTAZ gedrukt. Mij is die uitgave niet bekend. — Zij volgen hierachter in bijlage F.

65) Volgens D. DE CASTRO TARTAZ (voorrede) ging bij ieder *Sepher* iemand met een **flambouw** vooraf; volgens FRANCO MENDES met eene Kaars.

66) Zie over hem mijn art. *De N. P. I. Begraafplaats* enz. N°. VII (*N. I. Weekblad* van 2 Juni 1868, N°. 46).

67) Zie over hem mijn art. *De N. I. P. Begraafplaats* enz. N°. XX (*N. I. Weekblad* van 4 Nov. 1870, N°. 15).

68) Vrijdagavond en Zaterdagmorgen daaraanvolgende predikten R. JACOB ABENDANA en JACOB SASFORTAS. Hunne preeken zijn echter niet in den hierna te vermelden bundel opgenomen.

69) De titel dezer verzameling luidt *Sermoës que pregarão os doctos ingenios do K. K. de Talmud-Torah desta cidade de Amsterdam etc. Estampado em Amsterd. em caza e a custa de DAVID DE CASTRO TARTAZ. Anno 5435, 4°*. Van deze uitgave, die door vier plaatjes naar R. DE HOOHE, voorstellende den platte-grond, het front, de door-

anede, het in- en uitwendige der Synagoge, de *Tebah* en den *Bechal*, opgeluisterd wordt, zijn vele exemplaren in den wandel. In mijn exemplaar zijn de plaatjes door een vroegeren bezitter gekleurd. In een ander exemplaar, dat voor mij ligt, zijn bijgevoegd een „platte grond“ der vorige *Talmoud-Torah-Synagoge* en eene meer uitvoerige afteekening van den grond der tegenwoordige Synagoge.

70) Zooals mij uit eene aanteekening in een (HS. blijkt, schijnt aanvankelijk het plan bestaan te hebben, het gebouw op 10000 palen te doen rusten en de muren op zeven steen dikte te brengen, ten einde in dat geval al de pilaren te kunnen missen. Het gewelf zou dan koepelvormig zijn geworden en de vrouwen-galerijen zouden dan geen steun behoeven, maar als sluisdeuren in het vrije gehangen hebben. Om de mindere sierlijkheid bleef dit plan, dat niet veel kostbaarder dan het uitgevoerde zou geweest zijn, rusten.

71) Tot op 1690, in welk jaar onze stadhouder Prins WILLEM III de Synagoge met een bezoek vercerde, waren deze kolommen van hout. Z. H. gaf daarover zijne bevreemding te kennen en toen hij van Parnassim vernam, dat zij tot verkrijging van den benodigden steen te vergeefs bestellingen naar Duitschland en Italië hadden gedaan, maakte hij door zijne tussenkomst hun den weg daartoe gemakkelijk. De houten kolommen werden toen spoedig door steenen vervangen. Zie HS. FRANCO MENDES.

72) Deze waren vroeger ter zijde der Synagoge langs de Muidergracht en de Muiderstraat. Nu bevinden zich aldaar de gebouwen voor de Secretarie, woonhuizen, bergplaatsen, enz. Op de „platte gronden“ vindt men de kolommen aangewezen, die de daken dezer galerijen schraagden.

73) Boven dezen ingang (van buiten) staat in vergulde letters:
 בָּשֵׁן וְאֵי כִּיּוֹן מִסֵּךְ אֲבוּב כִּיךְ לִפְנֵי
 met het jaartal 5432 geplaatst, om den naam Aboab er in te vereeuwigen.

74) Zie SCHUOT, *Jüd. Merckwürdigkeiten*, Franef. u. Leipz. 1714, I, pag. 280 seqq. Wij bevelen de lezing dezer bladzijden, waarin ook menige onrechtvaardige beschuldiging tegen Christenen geslingerd wordt, ten eerste aan.

75) In het geheel 4 groote, 8 middelsoort en 13 kleinere kronen. De opgave bij D. DE CASTRO TARTAZ (voorrede tot de *Sermões*) en FRANCO MENDES, die daaruit schijnt geput te hebben, dat zij voor 800 kaarsen ingericht waren, is abusief. — Op de schildery en plaat door R. DE HOOGHE, waaraan boven gesproken is, vindt men de twee het dichtst bij den ingang hangende kronen, geheel met *Lampions* ingericht. Geschiedde dat misschien om tegen tocht te vrijwaren?

De banken en muren, welke laatste op feesttijden met kostbare goudlederen behangsels bedekt zijn, zoomede de vrouwen-galerijen, hebben afzonderlijke verlichting.

76) Te oordeelen naar de reeds genoemde oude afbeeldingen van het inwendige der Synagoge, had de *Rechal* oorspronkelijk een bescheiden aanzien, en was hij van pyramiden, schilden en lofwerk ontdaan.

77) In een ander Portug. HS. staat: „aan baas Pedro Rosilas steenhouwer“, en in een derde HS. weder „aan den baas steenhouwer Elias Bouman“. Zonder twijfel wordt in alle 3 HSS. de bekwame ELIAS BOUMAN, architect van het gebouw, bedoeld.

78) De som voor aankoop van grond, boven door ons opgegeven, komt niet in alle handschriften overeen. Zoo vind ik ook de volgende opgaven:

Aankoop van den grond en opgeld	f 33886:12
Makelaarscourtage daarvoor	„ 77: 2
	f 33963:14
Af voor 21 verkochte stukken grond	„ 9890: 9:8
Rest voor den grond voor den bouw	f 24073: 4:8
	f 24073: 4:8
	„ 21494:17
	f 2578: 7:8

Dus meer dan boven in den tekst f 2578: 7:8

FRANCO MENDES geeft twee opgaven omtrent het eindeijfer f 186060: 2: 8, waarvan de eerste, zoo men de bovenstaande f 1642:15 voor verkochte materialen er van aftrekt, met de mijne overeenkomt, doch de tweede een eindbedrag van f 188638:10 aantoonst.

79) Bij verscheidene daarvan vindt men eene opgave der herkomst, en blijkt daaruit, dat er vele schenkingen onder waren. Wij laten de namen der schenkers of schenksters, zoo veel mogelijk met het jaartal der aanbieding, hier volgen.

BATSEBA MILANO, (19 Sjebat) 5377 (geschonken aan de gemeente *Beth-Jangakob*.)

DAVID OSORIO, 5380 (toen hij als *Chatan Beresjit* fungeerde).

.... van JOS. NAMIAS, 5385.

SARA CANET (CAHANET) DE HERRERA, 5404.

DAVID VAZ, (19 Chesjwan) 5408 (gelegateerd).

DONA JUDICA COEN HENRIQUES PENSO.

SARA LOPES REDONDO, 5412.

ABRAHAM ISRAEL DEL SOTTO, 5469.

JOSUA COHEN RODRIGUES.

80) Op de eene handvat staat: יוֹסֵף בֶּר אֶפְרַיִם הָלִיז זֶל, op de andere:

בֵּי שׁוֹב סִדְרָה מִסְדֵּר כֶּסֶף לְצֹרֵךְ: יִסְעֲנוּ גֵרִיָּה מִמְרוֹם הַרְפִּיעַ לָבוֹ וְתִלְכֶּה בֵּית יוֹסֵף

Op het omwindsel leest men: * לִילָה * בְּמַט * נֹדֵד * זָבֵט * תּוֹרָה *

יֵם * הָשָׁן * סֶסֶן *)

1) Jaartal 5326 (1566).

2) 19 Chesjwan 5367 (1606).

81) Hieronder munten uit een paar *fil de grain Rimmonim* (versierselen met schelletjes), in den vorm van den Westertoren bewerkt, zoo mede twee prachtige vergulde kronen — de eene een keizers-, de andere een koningskroon — steeds bestemd voor de Bruidsgoms der Wet. De eerste heeft het jaartal תקל"ח (5538 = 1778). Voorts een zeer antieke zilveren plaat ter versiering van de Wetsrol op *Rosj-Chodesj* (nieuwemaansfeest) en, zooals uit de inscriptie (והל חוריה טירארו—יעקב טירארו) blijkt, een geschenk van den stichter der eerste Synagoge *Beth-Jangakob* en zijne echtgenoot.

82) Zie over ADAM VAN VIANEN en de overige leden van dit beroemde Nederlandsche goudsmedengeslacht: *Woordenboek der zamenleving*, uitgegeven te Amsterdam bij DIEDERICHS, *sub voce*.

83) Deze inscriptie luidt verkort: Em^l. e Constančia Levy 10 ljaar 5454.

84) Onderaan bevindt zich nog het gedreven wapen der gemeente benevens de naamletters K. K. T. T. (*Kahal Kadosj Talmood Torah*). Zoo als men hieronder zal zien, ging de kan, die oorspronkelijk bij deze schaal behoorde, door diefstal verloren en werd de tegenwoordige toen ter vervanging voor rekening der gemeente aangekocht.

85) Op de achterzijde der schaal staan de naamletters C. E. M. B., vermoedelijk de initialen van den naam des schenkers.

Van de op blz. 42 en 43 genoemde Wetsrol, kannen en schalen heb ik photographiën laten vervaardigen, die ik gaarne voor belangstellende vrienden ter bezichtiging stel.

86) Bij het aanschouwen van al deze kostbaarheden blijft het ons onverklaarbaar, hoe het mogelijk geweest is, deze voorwerpen met afbeeldingen, aan de gewijde geschiedenis en aan het heidendom ontleend, in de Synagoge, die al wat beeldvorm heeft of daarnaar zweemt, zoo gestreng weert, binuen te smokkelen, en dat nog wel onder rabbijnen, aan wier orthodoxie niet te twijfelen valt, en ten behoeve van den priesterdienst, op de plek, waarboven in gulden letteren geschreven staat: „Gij zult u geen afgodsbeld maken of een afbeeldsel van hetgeen in den hemel of op aarde is.” — Wij meenden deze inconsequentie te dezer gelegenheid te moeten constateren.

87) Volgens gemeentebescheiden werd uitgeloofd f 100 voor den aanwijzer der voorwerpen en f 300 voor den ontdekker van den dief. Zóó verhaalt ook FRANCO MENDES.

88) Later bleek nog dat, vermist werden 1 gouden horlogie en 17 zilveren medaillons.

89) Er deed zich bij deze gelegenheid een aardig incident op. De Schout, die ambtshalve verplicht was, tot de ontdekking van den dief mede te werken, had op de uitgeloofde belooning aanspraak

gemaakt, wat hem betwist werd. Na onderhandeling stelde hij zich met een geschenk van 50 gouden dukaten tevreden.

90) In 1772 vereerde deze Prins in hetzelfde Hooge Gezelschap den Heer ELISA VAN DAVID PEREYRA op zijn buitenplaats *Luxenburg* te Maarssen met zijne tegenwoordigheid.

91) Zie hieromtrent een en ander breedvoerig in het HS. van FRANCO MENDES. — Het programma dezer feestelijkheid werd onder den titel *מזמור* in het Portugeesch met Nederl. vertaling door D(AVID) X(IMENES) P(EREYRA) bij GERHARD JOHAN JANSON te Amsterdam in 1768 in druk gegeven.

92) Ter bevordering der orde werd tot deze plechtigheid niemand toegelaten, die niet van eene door den Voorzitter der Gemeente afgegevene toegangsk kaart voorzien was. Dat is de eerste keer, dat men van dergelijke regeling gewag gemaakt vindt.

93) Zie H. S. FRANCO MENDES. — Z. II. bracht bij die gelegenheid ook een bezoek aan DAVID DE PINTO op diens buitenplaats *Tulpenburg*. Ook onze Stadhouder Prins WILLEM IV bracht dezen aldaar een bezoek in 1749 en logeerde daar een nacht.

94) Zie het bij die gelegenheid uitgesproken gebed in 't Spaansch bij DE BARRIOS, *Hist. Real d. l. Gran Bretaña*; in 't Hebreewsch, in 't meergenoemde HS. קהל תפלה, pag. 21, en in 't Nederlandsch in het HS. *Collecção de Antiquidades* etc. por D. FRANCO MENDES. — Deze verzameling van losse stukken is een vervolg op het bekende historische handschrift van denzelfden schrijver en berust mede in het archief der gemeente.

95) Chacham ABOAB hield bij deze gelegenheid eene feestrede. Het toen uitgesproken Hebr. gebed is te vinden in קהל תפלה, blz. 24.

96) Zie het door Chacham OLIVEIRA vervaardigde Hebr. gebed voor dezen feestdag in קהל תפלה, blz. 28.

97) Zie het Hebr. gebed in קהל תפלה, blz. 31.

98) Gedrukt te vinden in קהל תפלה, blz. 37.

99) Zie ר"ק, blz. 54.

100) Zie ר"ק, blz. 72.

101) Het Hebr. gebed staat in ר"ק, blz. 78. Het programma der feestviering en de Hebr., Portug. en Nederl. gezangen, te dezer gelegenheid verv. ardigd door DAVID SAMUEL ABOAB, DAVID FRANCO MENDES en anderen, zijn opgenomen in het H. S. *Collecção* etc. (zie aantekening 94)

102) Zie ר"ק, blz. 77.

103) Zie ר"ק, blz. 80.

104) Het gebed bevindt zich in ר"ק, blz. 84.

105) Zie het Hebr. gebed in ר"ק, blz. 95. De Hebr. gezangen (met Nederl. vertaling), door HARTWIG WESSELY, JOSEPH SIPRUT DE GASAY, DAVID FRANCO OSORIO, JACOB VITA ISRAEL en SAMUEL BENAVENTA

voor dit feest vervaardigd, verschenen in druk bij GERHARD JOHAN JANSON alhier.

106) Zie n° 7, blz. 104.

107) Zie het gebed, vervaardigd door Chacham SALEM in n° 7, blz. 107.

108 Den 24sten Augustus 1772 beviel zij van een zoon, later Koning WILLEM I. — Zie het door Chacham SALEM gestelde Hebr. gebed in n° 7, blz. 110.

109) Zie het Hebr. gebed in n° 7 blz. 120.

110) Zie het H. S. *Collecção de Antiguidades*.

111) Voor de beschrijving der plechtigheden zie n° 7 blz. 138 en *Collecção* etc.

112) Zie het gebed in *Collecção* etc.

113) Zie de beknopte beschrijving der feestviering in *Collecção* etc.

114) Het toen uitgesproken Hebr. gebed kwam bij PROOFS alhier in druk.

115) Ook het toen uitgesproken gebed werd bij PROOFS gedrukt.

116) Het Hebr. gebed gedrukt bij BELINFANTE & DE VITA alhier.

117) Deze feestrede, van een uitgebreid geschiedkundig overzicht voorzien en van eene afbeelding van het inwendige der Synagoge, naar de schilderij van onzen bergemden TETAR VAN ELVEN, begeleid, zag in 1855 bij D. MOLGO alhier het licht.

118) De eigenlijke dag is 10 Menachem (11 Aug.), doch daar aan dezen wegens den voorgaanden treurdag (*Tzjnga-beab*) geene feestelijke bestemming mag worden gegeven, wordt het feest een dag verschoven. Bij de inwijding der Synagoge 1675 bestond dit bezwaar niet, want toen viel de treurdag op een Donderdag, en de Vrijdag snijdt, als ingangsdag van den Sabbat, alle droefheid af.

119) Onzeker is het, wat het vieren van het 1^e eeuwfeest belet heeft. Uit het archief der gemeente blijkt daaromtrent niets. Wellicht is de toen uitgebroken Engelsch-Amerikaansche oorlog, waarin ook ons land betrokken werd en die, volgens eene aantekening in het gemeenteregister, veel op de bezittingen der gemeentelieden drukte, daarvan de oorzaak geweest. Misschien ook hebben de watervloeden, waardoor ons land in dit jaar geteisterd werd, daarop invloed gehad. Werd dit 1^e eeuwfeest al niet gevierd, het werd intusschen toch herdacht. Zie de bijlagen G en H.

120) Vertaling:

„Op Vrijdag 10 Menachem van het jaar 5435, onder het bestuur der Heeren ISAAC LEVI XIMENES, Voorzitter, MOZES CURIEL, DANIEL PINTO, ABRAHAM JESURUN ESPINOZA, MOZES ISRAEL PEREYRA, JOSEPH DE AZEVEDO, ABRAHAM ZAGACHE, Penningmeester, werd deze Synagoge, gebouwd volgens het plan van den architect ELIAS BOUMAN, ingewijd.

IJverig werd deze stichting bevorderd door de Heeren Chacham ISAAC ABOAB DA FONSECA, ISAAC DE PINTO, MOZES CURIEL.

De vier eerste steenen er van werden gelegd door de Heeren MOZES CURIEL, JOSEPH ISRAEL NUNES, IMANUEL DE PINTO, DAVID IMANUEL DE PINTO.

De Commissie, belast met het toezicht op den bouw bestond uit de heeren ISAAC DE PINTO, SAMUEL VAZ, DAVID SALOM DE AZEVEDO, ABRAHAM DA VEIGA, JACOB ABOAB OSORIO, JACOB ISRAEL PEREIRA; ISAAC HENRIQUES COTTINO."

De regels der beide inschriften, die hier in druk door accoladen verbonden zijn, vormen op de gedenktafelen maar één regel.

121) Het lid der feest-commissie de heer J^a. SEQUEIRA heeft deze beide gedenksteenen opgenomen in eene meesterlijke penneteekening, door hem ter gelegenheid van dit feest vervaardigd. Daarvan zullen photographische afdrukken als *souvenir* aan de bijdragers tot deze gedenksteenen aangeboden worden.

122) Naar wij vernemen, zal door een aantal gemeenteleden bij deze gelegenheid eene fraaie verguld zilveren Kroon tot versiering van een Wetsrol, ten geschenke worden aangeboden. Ook wordt spoedig eene deputatie uit Londen verwacht, belast met de overbrenging van eenen kostbaren gouden leeswijzer (*ponteiro*), door de Portug. Israëlieten aldaar als feestgeschenk aan de Synagoge bestemd.

REGLEMENT

VOOR DE

VEREENIGDE DRIE GEMEENTEN 1).

Art. 1.

Alle goederen, die op dit oogenblik aan de drie gemeenten Bet-Jahacob, Neve-Salom en Bet-Israël ieder afzonderlijk behooren, zullen gemeenschappelijk zijn en één geheel vormen.

Art. 2.

In deze stad Amsterdam zal slechts ééne Synagoge bestaan, waarin zullen worden opgenomen en vereenigd zijn zij, die tot eene der drie bestaande gemeenten behooren. Op straf van *Herem*, zooals volgens den stijl van Venetië bepaald is, zal verboden zijn, in deze stad of hare jurisdictie eene andere Synagoge op te richten, of in gemeenschap van 10 personen te bidden, met uitzondering nochtans van hen, die bij bruidegoms of rouwbedrijvenden tot het gebed komen, of om andere geldige redenen buiten de Synagoge gaan bidden. Tegen allen, die zich tegen deze bepaling verzetten en buiten de Synagoge *minjan* vormen, zal met alle macht en gestrengheid worden gehandeld en zullen zij dadelijk in den ban gedaan en van de gemeente als afgescheiden beschouwd worden.

Art. 3.

Deze Synagoge is bestemd voor de Joden van Spaansche of Portugeesche afkomst, die op dit oogenblik in deze stad zijn of er in het vervolg zullen komen. De Joden van andere afkomst kunnen er tot het gebed worden toegelaten met toestemming van den *mahamad* (bestuur der gemeente).

1) Dit Reglement bestaat niet in druk, maar is vertaald naar Portugeesche en Spaansche Handschriften.

Art. 4.

Tot het beheer der gemeente zullen de 15 bestuursleden der tegenwoordige drie gemeenten 7 verdienstelijke, ijverige en vrome mannen benoemen, waarvan 6 als *parnas* en 1 als *gabay* (penningmeester) zullen fungeeren, terwijl aan den laatste een assistent zal worden toegevoegd om de offeringen op te teekenen en ander schrijfwerk te verrichten. Voor de 6 *parnassim* en den *gabay* zal een bank (zetel) worden ingericht, waar zij te zamen zullen zitting nemen.

Art. 5.

Deze *mahamad* zal zorg dragen, dat uit de *ascamot* (reglementen) der drie gemeenten en uit die op de gemeente-invoeringen al wat dienstig is worde bijeenverzameld en onder bijvoeging van wat verder noodig geoordeeld wordt, tot één geheel worde gebracht, naar hetwelk de gemeente in het vervolg zal beheerd worden.

Art. 6.

De 7 bestuursleden, op de wijze, zooals hieronder bepaald wordt, door de 15 leden van den tegenwoordigen *mahamad* verkozen, zullen een jaar daarop een nieuw bestuur kiezen, en zal ook in het vervolg het ééne bestuur steeds het volgende benoemen. Alle benoemingen zullen vooraf rijpelijk besproken worden en zullen de stemmingen plaats hebben door het werpen van ballen in een bus in dier voege, dat steeds 5 der 7 stemmen de meerderheid vormen; aan welke meerderheid de minderheid verplicht zal zijn, zich zonder tegenspraak of repeliek te onderwerpen.

Art. 7.

De benoeming van den éérsten *mahamad* zal tegen *Sabat-agadol* (Sabbath vóór Paschen) aanstaande plaats hebben. Van de namen der gekozene 6 *parnassim* zullen briefjes gemaakt worden en die in een bus gestoken en naar de orde, waarin die zullen uitkomen, zal elk in het electieboek (boek der verkiezingen) worden opgeteekend en gedurende twee maanden het voorzitterschap waarnemen, zoo in het kerkelijke als administrative. Al hetwelk van de *teba* (voorzittersplaats) zal

worden afgekondigd, zoo tot kennisneming van Parnassim als van elk ander wien het aangaat.

Art. 8.

Om in den *mahamad* steeds mannen te hebben, met den gang van zaken goed bekend, zullen de drie *eerste parnassim*, na 6 maanden functie, en wel op den avond van *Ros-Asana* (nieuwjaar), wanneer de halfjarige belasting geëind is, op de wijze als boven gemeld, door drie anderen vervangen worden en zal hiervan van de *teba* afkondiging gedaan worden. Met *Sabat-agadol* treden de drie overige leden en de *gabay* af en hebben er alzoo twee malen 's jaars verkiezingen plaats, te weten: 3 *parnassim* tegen *Ros-asana* en 3 *parnassim* en een *gabay* tegen *Sabat-agadol*. Bij elke verkiezing zal de loting om het tweemaandelijksch voorzitterschap steeds geregeld plaats hebben; in een schrikkeljaar zal de laatste voorzitter *drie* maanden fungeeren.

Art. 9.

Parnassim zullen naar volgorde gezeten zijn en wel de president op de eerste plaats *rechts*, terwijl de *gabay* de rij sluit. Bij zijn aftreden neemt de voorzitter steeds naast den *gabay* plaats.

Art. 10.

Om te dienen in den *mahamad de la Sedaca* (?) zal niemand, wie hij ook zij, kunnen gekozen worden, zoo hij niet ten minsten drie volle jaren tot het Jodendom behoort. Ook zal niemand op nieuw kunnen benoemd worden, dan drie jaren na zijn uittreden uit den dienst.

Art. 11.

Bij al wat in den *mahamad* besloten wordt, moet eene meerderheid van 5 der 7 stemmen zijn. Wanneer een onderwerp geheimhouding vereischt of door een der leden eene geheime stemming gevraagd wordt, zal diezelfde meerderheid noodig zijn; zullende hetgeen zóo is overeengekomen, door al de overigen zonder tegenspraak moeten goedgekeurd worden.

Art. 12.

De *mahamad* zal de macht hebben en gesteld zijn over alle

instellingen en zaken der gemeente; niemand zal, hetzij alleen of in vereeniging, zich tegen zijne besluiten mogen verzetten of schriftelijk protest aanteekenen, zullende zij, die dit ondernemen, met den ban gestraft worden, daar eens voor altijd bepaald is, dat de *mahamad* bij het bestuur der gemeente en wat daartoe behoort, de hoogste macht heeft, in het vertrouwen, dat zij, die zullen regeeren, steeds met grooten ijver, wijsheid en godsvrucht en zonder hartstocht over alle zaken zullen oordeelen.

De leden van den *mahamad* zullen bij de aanvaarding hunner bediening en in tegenwoordigheid der reeds dienstdoende *parnassim* voor den geopenden *Hechal* een eed afleggen, waarbij zij beloven, naar waarheid, recht en godsvrucht, zonder aanzien des persoons, te zullen handelen, en zal daarmede in het vervolg onveranderlijk worden voortgegaan.

Art. 13.

Het eerste werk van den *mahamad* is, de zitplaatsen voor de mannen met de meeste onpartijdigheid te verdeelen. Aan de nieuw bijkomende leden zal de *mahamad* naar goedgevonden plaatsen begeven en behoudt hij zich het recht voor, waar hij dit noodig oordeelt, iemand van plaats te doen veranderen, waarmede tevens te kennen gegeven wordt, dat niemand een recht op zijn plaats heeft, maar ze slechts als een gunst van den *mahamad* heeft te beschouwen. Aan de vrouwelijke leden worden geene plaatsen aangewezen, maar zij kunnen gebruik maken van de zoodanige, die zij bij hare komst ter synagoge open vinden.

Art. 14.

Om in de uitgaven der gemeente zonder moeielijkheden te kunnen voorzien, zal de eerste *mahamad* aan alle reeds contribueerende leden en hoofden van gezinnen der gemeente eene algemeene belasting (*finza*) opleggen, elk voor de som, die hij zal goed oordeelen en zal daarin geene verandering kunnen gemaakt worden, hebbende de *mahamad* voor nu en het vervolg van de gemeente de macht, hierbij met alle gestrengheid der wet te handelen. Deze belasting zal in twee termijnen voldaan worden, de eerste in de maand *Nisan*, de

tweede in *Tisri* en wel tot den dag van *Kipur* (Grooten Verzoendag). De volgende besturen hebben de bevoegdheid dezen omslag voor 2 of 3 jaren tegelijk vast te stellen.

Art. 15.

Met betrekking tot de regeling dezer belasting blijft alles, zoo als tot nog toe bepaald is, en blijven de straffen van vroeger van kracht om de gelden in de kas der *Sedaca* (armenkas), waaruit alle uitgaven bestreden moeten worden, te doen vloeien.

Art. 16.

Wanneer een contribueerend lid uit de gemeente treedt — niet om schulden aan een der gemeentekassen of andere redenen, waarvoor hij volgens de wet kan vervolgd worden, — maar om redenen van anderen aard (vermoedelijk wegens veranderde godsdienstige denkwijze) zal de *mahamad* trachten hem door zachte middelen tot de gemeente terug te brengen, en baut dit niet, dan zal hij hem geene andere verplichting opleggen dan de betaling der contributie van het loopend jaar, voor welker inning hij naar goedvinden zal zorgen.

Art. 17.

Alle ambtenaren, die op dit oogenblik bij de drie gemeenten in dienst zijn, zullen desverkiezende in hunne bediening en salaris bevestigd worden op de wijze, zooals hierna gemeld wordt, en zal aan elk hunner worden kennis gegeven van hetgeen hij te verrichten heeft. Wordt door een der belanghebbenden de voorwaarde eener bijzondere tegemoetkoming gesteld, dan zal de *mahamad* daarontrout naar goedvinden kunnen handelen, gelijk hij dit in het algemeen ten opzichte der gemeente-ambtenaren gerechtigd is te doen.

Art. 18.

Er zal een bank (zetel) gesteld worden, waarin de gesalarieerde *Hahamim* (opperrabijnen) zullen gezeten zijn en wel op de eerste plaats *Haham SAUL LEVY MONTERA*, op de tweede *Haham DAVID PARDO*, op de derde *Haham MENASE BEN ISRAEL* en op de vierde *Haham ISHAC ABOAB*.

Art. 19.

Op elken *Sabat* en feestdag zal, naar goedvinden van den

mahamad, een *daras* (predikatie) gehouden worden en zal *Haham* SAUL LEVI MORTERA steeds drie achtereenvolgende malen en *Haham* MENASS BEN ISRAEL de vierde maal prediken en zoo vervolgens. Verlangt een ander persoon eene predikatie te houden, dan heeft hij daarvan aan den *mahamad* kennis te geven, die bij goedvinden den aan de beurt zijnde *Haham* daarvan 8 dagen vooraf verwittigt. De *mahamad* kan tevens naar goedvinden aan ieder verlof geven de *dinim* (godsdienswetten) van de *teba* af te lezen.

Art. 20.

Over alle *dinim*, waarover een oordeel gevraagd wordt, zal, na overweging door alle gesalarieerde *Hahamim*, met meerderheid van stemmen beslist worden. Staken de stemmen, dan treedt de *mahamad* op en voegt zich, na ingewonnen informatie, bij de partij, die zij goedvindt, en wordt de zaak zoo tot eene eindbeslissing gebracht. Mocht een lid (zal moeten zijn: *ambtenaar*) der gemeente iets tegen zoodanige beslissing zeggen of schrijven en dit door twee getuigen bewezen worden, dan zal hem zijne bediening en zijn salaris ontnomen worden en hij niet meer tot eenige betrekking in de gemeente worden toegelaten.

Art. 21.

De *mahamad* benoemt de 6 *parnasim* van de godsdiensleerschool *Talmud-tora* en zullen beide te zamen de *Ascamol* (reglementen) maken, naar welke die inrichting zal beheerd worden.

Art. 22.

De werkzaamheden, die de tegenwoordige ambtenaren te verrichten hebben, zijn als volgt:

MORDEHAY DE CASTRO (Crasto?) zal aan alle kinderen het (Hebr.) alfabet en het spellen leeren tegen een jaarlijksch salaris van f 150.

JOSEPH DE FARO zal verder onderwijs in het (Hebr.) lezen en in dat der *Parasa* (wekel. afdeel. der Wet) geven en jaarlijks ontvangen f 250.

ABRAHAM BARUG zal de post van *Hazan* (voorlezer) vervullen en in het vertalen der *Parasa* in het Spaansch onderrichten

tegen een salaris van *f* 350 benevens *f* 50 voor huishuur makende totaal *f* 400.

Haham ISAQUE ABOAB heeft de (Hebr.) taalkunde te onderwijzen en het lager onderricht in de *guemara* (uitbreiding der mondel. wet) te geven; verder de predikatiën in de avondleerschool te houden; een en ander tegen een salaris van *f* 450.

Haham MENASSE BEN ISRAEL heeft maandelijks ééne sabbat-predikatie te houden tegen eene bezoldiging van *f* 150.

Haham SAUL LEVI MORTERA zal het hooger onderwijs in de *guemara* geven en drie predikatiën in elke maand houden en daarvoor genieten *f* 600 benevens 100 manden turf.

Haham DAVID PARDO zal het beheer over de begrafenissen hebben en adjunct-administrateur van *Bet-ahaim* (gemeentebegraafplaats te Onderkerk a/d Amstel) zijn. Voor de diensten, door hem reeds bewezen en nog te verrichten, zal hij jaarlijks genieten *f* 500 en 100 manden turf.

IMANUEL ABENDANA, als *Hazan de Hebra* (hulpvoorlezer) fungeerende, zal jaarlijks ontvangen *f* 60.

De *Samas* (koster) JAHACOB FRANCO zal voor de verrichtingen, die de *mahamad* hem oplegt, jaarlijks genieten *f* 180 (volgens een ander HS. *f* 160).

De *Samas* ABRAHAM PELEGRINO voor zijne diensten jaarlijks *f* 160 (in een ander HS. wordt deze niet vermeld).

De *Samas* DANIEL DEL VALLE voor zijne diensten jaarlijks *f* 140.

Art. 23.

Bij de *asurot* (kerkelijke feestviering) voor bruidegoms en de Bruidegons der Wet of wegens de geboorte van een zoon, zal het volgende onveranderlijk in acht genomen worden: Zij die daarbij betrokken zijn, zullen de *misvot* (kerkel. plechtigheden) van 's avonds en 's morgens naar goedvinden kunnen begeven en een *Cohen* (afstammeling eens priesters), een *Levi* (uit den stam van Levi) en zeven uit den stam Israëls, de bruidegom zelve niet medegerekend, voor den *sepher* (Wetsrol) kunnen roepen. De bruidegoms, de *Bahal-Berit* (iemand wien een zoon geboren is) en de 9, die voor den *Sepher* geroepen worden, zullen naar goeddunken kunnen offeren en zal aan anderen verboden zijn bij die gelegenheid offering te doen.

Art. 24.

Op *Simha-Tora* (feest van de vreugde der Wet) en *Sabat-Beresit* (den daarop volgenden Sabbat) zullen de bruidegoms der Wet op de daartoe bestemde plaatsen ter zijden van den *Hehal* plaats nemen. Naast den *Hatan-Tora* (eerste bruidegom der Wet) zal de voorzittende *Parnas* en naast den *Hatan-Beresit* (tweeden bruidegom der Wet) de hem opvolgende voorzitter zitting nemen. De andere bruidegoms, die *Asura* hebben, zullen door de genoemde twee *Parnasim* op eenvoudige wijze en zonder eenige verdere begeleiding naar hunne gewone zitplaats vergezeld worden.

Art. 25.

Om de taak des voorzittenden *Parnas* te vergemakkelijken en der gemeente moeielijkheden te besparen, zal het roepen voor den *Sepher* op de volgende wijze bij loting plaats hebben: Er zal een kist gemaakt worden met 10 vakken. In de 5 *links* zullen briefjes gestoken worden met de namen van al de mannelijke leden der gemeente boven de 13 jaren en geclassificeerd als volgt: In het 1ste vak al diegenen, die op *Sabat* en feestdagen als 1ste *Israël* zullen moeten geroepen worden. In het 2e vak zij, die gehuwd en 25 jaren oud zijn, tusschen welke eene loting zal plaats hebben, om te bepalen wie als 2e, 3e of 4e *Israël* zal geroepen worden of als laatste op *Ros-Hodes* (Nieuw-Maansfeest). In het 3e vak de gesalariëerde *Hahamim* en de oude gemeenteleden om als 5e *Israël* geroepen te worden op *sabat*, feest- en vastendagen, zoomede bij de lezing der *Sira* (lofied op den Uittocht van Egypte) en der 10 geboden. In het 4e vak alle mannen tusschen 18—25 jaren, tusschen welke door loting zal aangewezen worden, wie op Maandag en Donderdag als eerste *Israël* en op *Ros-Hodes* en voor den tweeden *Sepher* op feestdagen zullen geroepen worden. In het 5e vak de jongelingen tusschen de 13—18 jaren om geroepen te worden op *sabat*-middag. Al de uitgetrokken briefjes worden, ten bewijze dat de daarop genoemde personen hunne functie volbracht hebben, in het daarmede overeenstemmend vak *rechts* geworpen.

Art. 26.

Zij, die pas in dit land gekomen of pas tot het Jodendom

toegetreten zijn, ook zij, aan wie eene dochter geboren werd, zullen, met terzijdestelling der loting, voor den *Sepher* kunnen geroepen worden en vrij zijn om te offeren voor hoeveel en voor wie zij goedvinden.

Art. 27.

De gemeenteleden, die buitenslands geweest, en de zieken, die hersteld zijn en wier namen dus niet waren uitgetrokken, zullen bij het uithalen van den *sepher* het *agomel* (dankzegging voor hun herstel) uitspreken. Zij, wier namen ten gevolge van zeer lange afwezigheid uitgetrokken waren, kunnen, met goedvinden van den voorzittenden *parnas*, nogmaals in de gelegenheid gesteld worden voor den *sepher* geroepen te worden en zal ten dien einde een biljet met hun naam op nieuw in de kist gestoken worden.

Art. 28.

Ieder, die door het lot of op andere wijze voor den *sepher* geroepen wordt, kan naar goedvinden offeren, mits de eerste offering voor de *sedaca* (armenkas) zij.

Art. 29.

Niemand, die niet voor den *sepher* geroepen is, zal voor *het heil* van een ander mogen offeren, maar zal zoodanige offering plaats hebben onder bijvoeging der woorden *por su intencion* (voor hen, *die hij in gedachte* heil wenscht) en wel alléén op het tijdstip, dat de *sepher* uit den Hechal gedragen of er weder in geplaatst wordt, ten einde de gemeenteleden gedurende het voorbijdragen van den *sepher* niet te lang staande te houden of hen alsdan in het zingen der Psalmen te bemoeielijken.

Bij het dragen van den *Sepher* wordt het willekeurig begeleiden door de gemeenteleden verboden.

Art. 30.

De *Mahamad* benoemt de 6 Bestuurders der gebroederschap *Bikoer-Cholim* (tot ziekenbezoek, bijstand aan behoeftigen, bezorging der lijken), stelt met deze hare reglementen vast en benoemt met deze hare leden. Deze laatste zijn verplicht de hun volgens rooster toekomende werkzaamheden naar eisch te vervullen, vervallende zij, bij onwettig verzuim en geen plaats-

vervanger stellende, telkens in eene boete van f 1, van welke oplegging aan den *gabay* der gemeente zal worden kennis gegeven.

Art. 31.

Voor den eersten maaltijd aan de *Abelim* (treurende om naaste betrekkingen) na de begrafenis toe te dienen, zal, naar gelang van hun getal, f 4 tot f 6 mogen besteed worden. Geeft de *Parnas* meer uit, dan blijft dit voor zijne rekening.

Voor de *Abelim* zal bij het eindigen der verschillende treur-tijden geene afzonderlijke zitbank ter Synagoge zijn, maar ieder zal op zijne gewone zitplaats gezeten zijn.

Art. 32.

De armen, die op *Ros-Houles* (nieuwmaanfcest) van de *Sedaca* zullen genieten, moeten van goed en zedelijk gedrag zijn en zullen bij het lot worden aangewezen. De vastgestelde be-deelingsommen zijn van f 2 tot f 6 's maands.

Art. 33.

Wanneer iemand eene pretentie heeft op een ander, betreffende goederen en niet omtrent wissels of beslag, waarbij te lang oponthoud voor den eischer te schadelijk kan zijn, zal hij hem door den *samas* (koster) voor den *mahamad* laten dagen, welke in beider tegenwoordigheid en met beider goedvinden scheidsrechters zal benoemen om de zaak binnen 3 dagen in der minne bij te leggen. Komt men na hunne uitspraak niet tot overeenstemming, dan zijn de partijen vrij, om te procederen en hun recht te verdedigen waar zij willen. Heeft iemand, zonder vooraf op deze bepaling te letten, zijn geloofsbroeder voor het gerecht gedaagd, dan zal hij naar omstandigheden gestraft worden.

Art. 34.

Wanneer in den *mahamad* iets behandeld wordt betreffende een persoon, die een zijner leden tot in den 4en graad van bloed- of aanverwantschap bestaat, of wanneer dit lid met dien persoon in vijandschap leeft, zal hij daarvan aan zijne medeleden kennis geven en zal, op de wijze, zooals de *Ascamot* (reglementen) der gemeente nader zullen aanwijzen, een lid

van den voorgaanden *mahamad* in zijne plaats gesteld worden, om met de overige leden het punt te bespreken. Blijft hij daarin in gebreke, dan zal de *mahamad*, zoodra hij van de omstandigheden kennis heeft, uit eigen beweging een plaatsvervangend lid benoemen.

Art. 35.

Men zal voor de overledenen slechts kunnen laten *Escava* (gebed voor de zielrust) zeggen, gedurende het jaar sedert hun overlijden, en wel bij het openen van den *hechal* en bij het wegdragen van den *sefer* van de *teba*. Zij, die voor den *sefer* geroepen worden, kunnen *Escava* laten zeggen voor wie ze willen en op den dag van *Kipur* (Grooten Verzoendag) zal voor allen — voor wie dit gewenscht wordt — dit gebed gezegd worden.

Art. 36.

De heilige gebroederschap *Hes-Haim* (onderwijs in de Wet), opgericht door de gemeente *Bet-Jahacob*, zal blijven voortbestaan en beheerd worden door de bestuurders volgens de reglementen van genoemde instelling.

Art. 37.

Voor het noteeren en incasseeren der offergelden voor het Heilig-Land en voor de Gevangenen zal de *mahamad* een penningmeester benoemen en naar de behoeften daarmede elk jaar voortgaan. Zij, die tot deze Godvruchtige instelling wenschen bij te dragen, kunnen dit naar goedvinden doen.

Art. 38.

De *mahamad* zal jaarlijks niet meer mogen uitgeven, dan de inkomsten en belastingen der gemeente bedragen en zal daarvan in geen geval mogen afgeweken worden.

Art. 39.

De *Hazan* (voorlezer) zal niemand bij het roepen voor den *Sepher* zonder toestemming van den *mahamad* mogen *täuleeren* of *miseberah* (een zegewensch) geven. Doet hij dit, dan beloopt hij telkens eene boete van *f* 3.

Art. 40.

De *Sophar* (bazuin) zal op *Ros-asana* (Nieuwjaarsfeest) bij de lezing der *musaph* (bijgevoegd gebed) en bij de herhaling daarvan geblazen worden. *)

Art. 41.

Alle voorwerpen, die der 3 gemeenten voorwaardelijk ten geschenke gegeven zijn, zullen onder diezelfde voorwaarden bij de Vereeniging in gebruik blijven.

Art. 42.

Deze overeenkomst zal door de Vereenigde Gemeenten in acht genomen worden, zooals ze in bovenstaande 41 artt. vervat is. Er zal daarin door den *mahamad* geene verandering mogen gemaakt worden, tenzij met eenparig goedvinden van ons ondergeteekenden, die ze ontworpen hebben, of van diegenen, die in verloop van tijd in onze plaats zullen getreden zijn, zoodat over alle veranderingen steeds door zes personen eenparig besloten moet worden, strekkende dit alles ter eere van den heiligen God en zijne heilige leer.

(Get.) SELOMOH ABAB, JOSEPH COHEN, JOSEPH ABENACAR, ABRAHAM ABOAB, MATATIAS ABOAB, ARON COHEN.

Op Sabbath 6 Kislew (5399) werden bovenstaande 42 artt., ingevolge besluit der 6 gemachtigden, van de *teba's* der 3 gemeenten afgekondigd en op 28 Adar II door de hoofden der gezinnen goedgekeurd. Bij die gelegenheid werd art. 25 dus gewijzigd.

Art. 25 (gewijzigd):

Tot het roepen voor den *Sepher* zullen in de kist slechts 3 vakken zijn; in het eerste worden de namen van alle gehuwde gemeenteleden en van die der ongehuwden van 20 jaren en daarenboven gestoken, ten einde volgens het lot voor den *Sepher*

*) In een ander HS. staat alleen: „bij de herhaling van den *musaph*“, zooals ook nog tegenwoordig het gebruik is.

geroepen te worden als 1ste, 2e, 3e of 4e *Israël* op *Sabat*, of als *Israel* op *Ros-Hodes* of bij de lezing uit een tweeden *Sepher*. In het *tweede* vak bevinden zich de namen van alle leden boven de 50 jaren zoomede die der gasalarieerde *Hahamim* en van hen, die als *maslim* (5e *Israël*) op *Sabat*, feest- en vastendagen, zoomede bij de lezing der *Sira* en der 10 geboden voor den *Sepher* zullen geroepen worden. In het *derde* vak worden de namen der jongelingen tusschen de 13 en 20 jaren gedaan en zullen die voor den *Sepher* geroepen worden op *Sabat*-middag, op *Maandag* en *Donderdag*.

Bijlage B.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT

VOOR DE

VEREENIGDE GEMEENTE 1).

Art. 1.

De *Mahamad* zal het hoogste bestuur in alles hebben, en niemand zal tegen zijne besluiten, die in het openbaar afgekondigd zijn, mogen handelen of zich in geschrifte daartegen verzetten, op straffe van *Herem*. Ook zal de *Mahamad* ieder ongehoorzaam lid van den *Kaal* (gemeente) kunnen verplichten in het openbaar van de *Tebah* vergiffenis te vragen, en tevens ieder ter Synagoge aanwezige *Parnas* het recht hebben iemand te bevelen, de Synagoge te verlaten, te zwijgen of zich rustig te houden, met bedreiging zelfs van *Herem*, alsmede hem te verbieden zijn huis te verlaten.

Art. 2.

In den *Mahamad* zullen niet tegelijk vader en zoon, broeders, grootvader en kleinzoon, oom en neef, schoonvader en schoonzoon, neven in den eersten graad, of zwagers zitting mogen hebben.

Art. 3.

Niemand zal, behoudens wettige redenen, mogen weigeren in den *Mahamad* zitting te nemen, of tusschentijds bedanken.

Art. 4.

De *Mahamad* zal elken Zondag vergaderen; zijne besluiten moeten met 5 van de 7 stemmen genomen worden. In geval van noodzakelijkheid zal ook tusschentijds kunnen vergaderd worden. Wanneer één of twee leden ontbreken, zal, in geval vijf der leden eenstemmig zijn, over zaken van gering belang kunnen worden besloten, terwijl onderwerpen van gewicht tot

1) Vrij vertaald uit het Spaansch. — Het bestaat niet in druk.

eene voltallige zitting zullen uitgesteld worden. Bevindt een der leden zich buitenslands, zoo zal in zijne plaats een lid van den vorigen *Mahamad* ter vergadering geroepen worden. Alle genomen besluiten worden door den Gabay in het boek der *termos* (besluiten) opgeteekend.

Art. 5.

Zoodra één der leden zulks verlangt, zal in plaats van openlijk, met bus en ballen gestemd worden.

Art. 6.

De *Mahamad* bepaalt de uren van aanvang der Godsdienst-oefeningen.

Art. 7.

De *Mahamad* verbindt zich bij eede, alle beraadslagingen betreffende personen en zaken geheim te houden.

Art. 8.

Op *Sabat Agadol* leest de Gabay van de *Tebah* de rekening en verantwoording der *Sedaca* en der andere gemeente-administratiën voor.

Art. 9.

De leden van den *Mahamad* zijn verplicht, aan hunne opvolgers na *Pesah* rekening en verantwoording te doen, alsmede overgave van de goederen der gemeente, overeenkomstig den bestaanden inventaris.

Art. 10.

Zij, wier dienstdag in den *Mahamad* geëindigd is, nemen ter Synagoge weder hunne vroegere zitplaatsen in.

Art. 11.

Voor de halfjaarlijksche ontvangst der *finca* zal eene lijst van alle betalenden worden gemaakt, wier namen na voldoening met een P. (*pago*, betaald) zullen worden gemerkt. Zij die weigerachtig blijven te betalen, zullen worden gestraft aanvankelijk met onthouding hunner rechten als lid, en bij herhaling met ontzegging van de bijwoning der godsdienst-oefeningen, of met zoodanige andere straffen, als de *Mahamad* zal goedvinden. De betalingen voor de eerste helft geschieden met *Pesah* en voor de tweede tusschen *Rosasana* en *Kipur*.

Art. 12.

Op den *Sabat* voor de drie hoofdfeesten zal de *Nedaba de Salos Peamim* (drievoudige vrijwillige offering) worden gehouden, wier opbrengst onder de armen der gemeente zal worden verdeeld.

Art. 13.

Op *Sabat Nahamu* (den *Sabat* na den vastendag voor de verwoesting van Jeruzalem) zal eene *Nedaba* (offering) voor *Tierra Santa* (het heilige land) worden gehouden, evenzoo op *Hanuca* (Inwijdingsfeest) voor de *Visteria* (kleeding der arme kinderen) in het volgende jaar en op *Sabat Mikamoka* (*Sabat* voor het Lotenfeest) voor de uitgaven der *Hebra* (geneeskundige hulp), terwijl voor *Captivos* (vrijkoop van gevangenen) zal kunnen *Nedaba* gehouden worden, wanneer zulks noodig is en de *Mahamad* het goed vindt.

Art. 14.

Op *Purim* (Lotenfeest) zal worden ingezameld voor *Maot Purim* (spijs voor het lotenfeest) en zal de opbrengst dadelijk aan de armen worden gegeven; ook zal een ieder, na bekomen verlof van den *Mahamad*, en met opgave van den persoon, voor wien zij zulks doen, tot dat doel kunnen inzamelen.

Art. 15.

Op den avond van *Ros Asana* zal de *Mahamad* een *Hatan Tora* en *Hatan Beresit* benoemen, wier benoeming den volgende dag bekend gemaakt zal worden, en die op den dag van hun feest de *Misvot* (kerkelijke functiën) naar hun goeddunken zullen toedeelen.

Art. 16.

In de Synagoge zullen geene feesten (dramatische voordrachten) of (tooneelmatige) voorstellingen mogen gehouden worden.

Art. 17.

De *Mahamad* neemt de kaarsen, die op *Kipur* branden voor eigen rekening en worden de overblijvende einden aan de *Sedaca* afgestaan.

Art. 18.

Zij, die op *Kipur* lichten willen ontsteken, zullen de olie naar de Synagoge brengen, waar deze in eene kruik zal worden gegoten, waaruit de lampen gevuld zullen worden, die zich op de kronen bevinden.

Art. 19.

Niemand zal in of nabij de Synagoge of in de *Medrassim* (leerscholen) een ander mogen beledigen op boete van f 50 ten voordeele der *Sedaca*. Ook mag niemand op eene dier plaatsen de hand tegen zijn naaste opheffen, of met eenig wapen of stok (behalve tot steun) verschijnen, op straffe van *Herem* en volledige nitsluiting uit de gemeente, totdat hij boete gedaan en 20 pond groot voor de *Sedaca* betaald zal hebben en door den *Mahamad* weder zal zijn aangenomen als lid. Het mes of ander wapen, dat iemand tot zelfverdediging bij zich draagt, zal niet als verboden worden beschouwd, maar zal daarvan opgave moeten gedaan worden. De *Herem* wordt steeds opgeheven in de vergaderkamer van den *Mahamad*.

Art. 20.

Hij, die ter Synagoge iets aan den President heeft mee te deelen, zal zulks in stilte doen; ook zal niemand zich ter Synagoge kunnen verzetten tegen een maatregel, die aldaar door den *Mahamad* of eenig lid daarvan is genomen.

Art. 21.

Niemand van wat rang of stand ook, hetzij hij binnen of buiten het land woont, zal bij het roepen voor den *Sefer* met eenigen titel mogen vereerd worden. Alleen in geschriften, in den dagelijkschen omgang en bij *Escavot* (gebeden voor de zielrust) zal het geoorloofd zijn titels te geven.

Art. 22.

Niemand zal binnen de Synagoge vóór of ná het gebed iets mogen spreken of doen wat met handel in betrekking staat op boete van f 3.

Art. 23.

Wanneer in een week een of meer *Beits* (besnijdenissen) of bruiloften voorvallen, zal hij, wiens *Misva* (kerkelijke

functie) het eerst plaats heeft, een der *Misvot* mogen uitkiezen terwijl de overige *Misvot* gelijkelijk zullen verdeeld worden. Ook zal het hun geoorloofd zijn, hunne festiviteit tot den volgende Sabat uit te stellen.

Art. 24.

Niemand zal ter Synagoge zijne stem zoo hoog mogen verheffen, dat die van den *Hazan* daardoor onhoorbaar wordt.

Art. 25.

Niemand mag gedurende het gebed of het lezen in den *Sefer* praten, of die Synagoge verlaten na het oplichten van den *Sefer*.

Art. 26.

Niemand mag in de Synagoge staande blijven wanneer dit niet voor de geheele Gemeente is vastgesteld. Hij die uit vroomheid op *Kipur* of een anderen dag wil blijven staan, zal zich daartoe begeven op eene afzonderlijke plaats, welke de *Mahamad* hem aanwijzen zal.

Art. 27.

Niemand mag het *Minka* (middaggebed) of *Arbit* (avondgebed) aanvangen zonder verlof van den *Mahamad* of het daarvan aanwezige lid, of, bij afwezigheid van deze, van de tegenwoordige onderlingen. Wie de Synagoge binnentreedt gedurende de *Hamida* (de zoogenaamde 18 lofzeggingen) zal in het voorhof wachten tot het geëindigd is.

Art. 28.

Niemand mag een vreemdeling of nieuw lid in de Synagoge eene plaats geven of hem langer dan één dag hij zich laten zitten. Hij heeft dan daarvan aan den *Mahamad* of den President kennis te geven, die hem eene plaats zal aanwijzen. Ook kan de *Mahamad*, wanneer het hem goed dunkt, ieder van plaats doen veranderen.

Art. 29.

Door geene *Hebra* (gebroederschap) mag zonder verlof van den *Mahamad* iets ter Synagoge afgekondigd of bevolen worden.

Art. 30.

Bij de ingangen zullen bussen, houdende de opschriften: *Sedaca* (armenkas), *Eres Israel* (het heilige land) en *Cautivos* (vrijkoop van gevangenen) geplaatst worden, waarmede de penningmeesters dier instellingen op de vastendagen bij den namiddagdienst zullen rondgaan. Ook zal op *Ros Asana* ter Synagoge eene bus gesteld worden, met het opschrift *voor het waslicht van Kipur*, waaruit de *Mahamad* dit bekostigen zal.

Art. 31.

Niemand binnen noch buiten de gemeente mag aalmoezen voor anderen aan de *Jehidim* (leden) vragen, ook zal de *Mahamad* daartoe geen verlof geven.

Art. 32.

Niemand zal door bedrog of geweld het huis, dat een andere Jood in huur heeft, zonder zijne toestemming mogen huren, op boete van 20 pond groot, ten bate der *Seduca*; hij die winst maken wil met een huis of ander goed, dat hij gehuurd heeft, zal het recht van den huur verliezen; verlaat iemand vrijwillig zijn huis, zoo zal ieder die wil, het zonder tijdsbepaling kunnen huren; wordt iemand gedwongen zijn huis te verlaten, zoo zal hem een respijt gegeven worden gedurende welk geen andere Portugees het zal mogen huren. Heeft iemand reeds een ander huis gehuurd, en begeert een ander dat, waarin hij nog wonende is, zoo zal het toegestaan zijn, dat deze het huurt.

Art. 33.

Niemand mag den dienstknecht of de dienstmaagd van zijn naaste zonder volkomen toestemming van den meester huren op boete van f 50.

Art. 34.

Geen beëdigd of onbeëdigd makelaar zal zijn broeder wegens verschnldigde Courtages, ten Raadhuize mogen roepen, doch wel voor de HH. van *Mahamad* dagen; hij, die het tegendeel doet, zal tot eene boete van f 12 voor de *Secada* veroordeeld worden en niet ter Synagoge worden toegelaten alvorens hij die betaald heeft.

Art. 35.

Vleesch, dat niet geslacht is door de *Sochetim* en *Bodekim* (slachters) door den *Mahamad* aangesteld, zal als *Nebela* en *Terepha* (onrein) beschouwd en niet gegeten mogen worden; ook mag niemand vleesch koopen buiten de vleeschhal der gemeente; hij, die zelf voor eigen rekening een os of schaaap wil laten slachten, zal daartoe van den *Mahamad* verlof kunnen krijgen.

Art. 36.

Niemand zal rookvleesch of kaas mogen verkoopen zonder toestemming van den *Mahamad*, op straffe van verbeurdverklaring dier goederen ten bate der *Sedaca*.

Art. 37.

Geen Jood mag binnen deze stad boeken in eene vreemde of in de Hebreeuwsche taal laten drukken zonder verlof van den *Mahamad*, op straffe van verbeurdverklaring der boeken ten bate der *Sedaca*.

Art. 38.

Niemand zal in zaken van Godsdienst met *Goin* (niet-Israelieten) mogen redeneeren of twisten met het doel hen tot onzen godsdienst over te halen; evenmin hun smaadredenen tegen hunnen Godsdienst toevoegen, en zulks op boete van f 20. —

Art. 39.

Niemand zal zonder verlof van den *Mahamad* een persoon, die niet tot de Hebreeuwsche natie behoort, mogen besnijden, of geheim houden, dat een ander zulks doet, op straffe van *Herem*. Ook mag de *Mahamad* geene toestemming geven tot het besnijden van anderen dan Portugeesche of Spaansche Joden.

Art. 40.

Op straffe van *Herem* zal niemand anders dan de *Mahamad* of zijne gemachtigden met personen buiten de gemeente over hare belangen mogen onderhandelen.

Art. 41.

Niet-Israelietische dienstmaagden mogen geen vleesch of geslachte vogels uit de hal halen, tenzij begeleid van iemand van den Joodschen godsdienst.

Art. 42.

Niemand zal op Vrijdagnamiddag of op Vastendagen in een speelhuis mogen gaan of spelen, op straffe van als afgescheiden uit de gemeente te worden beschouwd.

Art. 43.

Niemand mag paskwillen of lasterlijke geschriften vervaardigen of laten vervaardigen op straffe van *Herem*.

Art. 44.

Niemand zal bij eene kraamvrouw binnen 15 dagen na hare bevalling, ongeroepen een bezoek mogen afleggen.

Art. 45.

Wanneer een Jood door het gerecht voor een of ander misdrijf wordt gevangen genomen, zal de *Mahamad* niet mogen tusschenbeide komen, maar tot voorbeeld van anderen het gerecht zijn loop laten.

Art. 46.

Geen straf van *Herem* zal mogen worden opgelegd voor geschillen in zake van eigendom van Joden met niet-Israëlieten.

Art. 47.

Niemand zal zonder verlof van den *Mahamad* op straffe van *Herem* een *Geth* (chtscheidingsbrief) mogen geven of schrijven, of daarbij als getuige optreden; behalve die *Gethim*, welke door een stervende gegeven worden, onder dien verstande dat zij bij niet-overlijden als van nul en geene waarde zullen worden beschouwd.

Art. 48.

De (gemeentelijke) belasting op uitgevoerde koopmanschap moet over het geheele bedrag met de onkosten, en op ingevoerde goederen over de bruto-opbrengst, na aftrek van het rabat, betaald worden.

Art. 49.

Niemand zal mogen koopen of invoeren de stuivers of 2 stuiversstukken, welke door de regeering verboden zijn; ook mag niemand goederen verkoopen onder voorwaarde van beta-

ling in zoodanig geld, op boete van f 60 voor de *Sedaca*, *Herem* en verlies van elke waardigheid, die men bezit.

Art. 50.

Niemand zal pasmunt mogen opkopen om daarmee bij het weder uitgeven winst te maken, op straffe van *Herem* en f 6 boete voor de *Sedaca*; ook zal niemand met het verspreiden daarvan zich mogen belasten.

Art. 51.

Men zal bruidegoms of in treurtijd verkeerenden niet met stoet mogen begeleiden, ten einde ongevallen door gedrang te voorkomen en bij de inwoners der stad geen te groot opzien te baren.

Art. 52.

Al wat door de (gemeentelijke) bank van leening in het openbaar zal verkocht zijn, zal beschouwd worden als vrij eigendom van den kooper, zonder dat iemand zich daartegen zal mogen verzetten.

Art. 53.

De *Darasioth* (predikatiën) op buitengewone Sabathen en feestdagen zullen alleen mogen worden gehouden door de *Hahamin*, die aan de beurten zijn; geen ongehuwd persoon beneden de 25 jaar zal bij den ochtenddienst mogen prediken; bij den middagdienst zal hem dit kunnen worden toegestaan, mits zijne voordracht vooraf door zijn leeraar zij nagezien.

Art. 54.

Bij den dienst op *Ros Asana* en *Kipur* zal de *Hazan* worden bijgestaan door twee der gesalarieerde *Hahamin*, bij beurten daartoe door den *Mahamad* aan te wijzen.

Art. 55.

Wanneer zulks noodig is, zal door den *Mahamad* aan dit reglement al datgene kunnen worden toegevoegd of daarin gewijzigd, dat niet in strijd is met de nieuwe *akkoorden* der gemeente, welke steeds van kracht zullen blijven.

Art. 56.

Jaarlijks bij het optreden van den nieuwen *Mahamad* zal dit

reglement door den *Gabay* van de *Teba* worden afgelezen, opdat niemand uit onwetendheid daartegen zondige.

Art. 57.

Ieder moet het eerste gedeelte zijner (gemeente-)belasting op den dag vóór *Sabat Agadol* en het tweede vóór den avond van *Ros Asana* betaald hebben; zij, die daarmede in gebreke gebleven zijn, zullen niet in de Synagoge toegelaten worden of *minjan* daarbuiten mogen houden; hij, die weigerachtig blijft, zal met *Herem* worden gestraft, terwijl de *Mahamad*, die verzuimt aan die bepaling de hand te houden, op den gestelden termijn zelf zal moeten betalen.

Bovenstaande *Ascumat* (reglementaire bepalingen) teekenden de HH. van de M. M. eenstemming op 28 Ab 5399.

(Get.) JOSEPH BUENO VIVAS.

ABRAHAM SALOM.

JEOSUAH JESSURUN RODRIGUES.

SEMUEL ATHIAS.

DAVID OZORIO.

DAVID ERGAS.

ABRAHAM PHARAR.

Bijlage C.

Aan de Edel-Groot-Achtbare Heeren Burgemeesters, Regeerders en Schepenen der stad Amsterdam.

Geven met eerbied te kennen de Parnassim der Joodsche Portugeesche en Spaansche Natie in deze Stad, dat in den jare 1639, tot wering der geschillen die om hen bestonden, zeker accoord gemaakt werd en zekere voorwaarden gesteld werden, om met elkander in vrede en eendracht te leven, en om onderling goede orde en regel te bewaren volgens hunne Wet en gebruiken, alles in overeenstemming met den stijl van Venetisch en onder bedreiging der aldaar gewone straffen; dat van dien tijd af tot in het jaar 1670 alles door de Portugeesche Natie werd in acht genomen; dat alstoen eenigen zich hadden getracht te onttrekken aan de straf, die bij de Synagoge gebruikelijk is, zijnde hen in den Cherem of ban te leggen; dat daarop de requestranten zich tot U Groot Achtb. wendden en vraagden en een request indienden, in dato 17 November 1670, dat hiernevens gaat, waarin opgeteekend was al hetgeen men in het jaar 1639 overeengekomen was en meer speciaal het gebruik maken van de straf van Cherem of ban tegen rustverstoorders of ongehoorzamen, waarop bevolen en gelast werd aan de geheele Natie zich hiernaar te gedragen; en ofschoon alle leden der Natie hadden te gehoorzamen en zich te gedragen naar de orde der Synagoge en daaraan te gehoorzamen, en in het bijzonder den regel te volgen, die steeds werd in acht genomen en gevolgd in zake het onderhoud der armen, en zonder welke het onmogelijk is de grootste verwarring te vermijden en de armen van de publieke kantoren af te houden, bevinden requestranten nochtans, dat eenige leden der Natie, niet durvende openlijk tegen de orde handelen om niet in den Cherem of ban te vervallen, toch trachten de orde te verstoren, door zich van de Synagoge verwijderd te houden en thuis blijven om aldus niet te worden aangezocht te beloven iets te geven tot onderhoud der armen, en om niet evenals de overigen belast te worden, om, zooals zulks gewoon is, naar even-

redigheid van hun kapitaal, behalve hun vrije belofte, te betalen voor het onderhoud der armen, zoodat zij indirect doen hetgeen direct niet kan noch mag gebeuren, en de Synagoge daardoor in de grootste verwarring en wanorde geraken zou, en de Natie niet zou kunnen bestaan wanneer niet daartegen behoorlijk zou worden gewaakt; daarom vinden requestanten zich op nieuw genoodzaakt, zich tot U Groot-Achth. te wenden, u met allen eerbied verzoekende nogmaals te willen bevestigen het recht, dat hun requestanten is toegekend bij het hiernevens gaand schrijven van 17 November 1670, om, waar het noodig zal zijn, volgens de wet en gebruiken der Joodsche Portugeesche en Spaansche Natie, tegen de ongehoorzamen alle straffen der Synagoge met inbegrip van den Cherem of ban aan te wenden, hen tevens machtigend te beschikken in hetgeen betreft het onderhoud der armen en in hetgeen de Godsdienst, wet en gewoonten der Joden aangaat, zoowel tegen hen, die van de Synagoge afhankelijk waren en desnietteenstaande zich van haar willen verwijderd houden en thuis blijven, als tegen hen, die zulks in het vervolg zullen doen, zoolang zij blijven behooren tot den Joodschen Godsdienst, *als zijnde in strijd met de accoorden der Synagoge*, en aldus de tucht te handhaven even als vroeger geschiedde en volgens de wet en gewoonten der requestanten;

Hetwelk doende enz.

(Gat.) MOSEH PEREIRA, JOSEPH DE AZEVEDO, ISHAC LEVI XIMENES, MOSEH CURIEL, ABRAHAM JESURUN ESPINOSA, ABRAHAM SAGACHE, Gabay; terwijl DANIEL PINTO niet medetee-kende, als zijnde te 's Gravenhage.

In margine was geschreven:

Mijne Heeren van den Gerechte staan aan de requestanten hun verzoek toe en bevestigen dien ten gevolge het recht, dat hen toegekend was bij het schrijven van 17 November 1670, om waar het noodig zal zijn volgens de wet en gebruiken der Joodsche Portugeesche en Spaansche Natie, tegen de ongehoorzamen alle straffen der Synagoge met inbegrip van den Cherem of ban aan te wenden; hen tevens machtigend te beschikken in hetgeen betreft het onderhoud der armen, en in hetgeen de Godsdienst, wet en gewoonten der Joden aangaat,

zoowel tegen hen, die van de Synagoge afhankelijk waren en desniettegenstaande zich van haar willen verwijderd houden en thuis blijven als tegen hen, die zulks in het vervolg zullen doen zoolang zij blijven behooren tot den Joodschen Godsdienst, *evenals tegen hen, die de Synagoge bezoeken*, en de tucht in hunne Synagoge te handhaven evenals vroeger geschiedde volgens de wet en gewoonten der requestanten.

Gedaan den 11 Mei 1675. Presentibus de HH. Schout en al de Burgemeesters.

(Get.) Mr. VINCENT BRONKHORST, HENDRIK BICKER, GILLIS SAUTJN, JAN DE VEAUMONT (BEAUMONT) en ALBERT VALCKENIER ¹⁾, Schepen.

In kennisse van mij Secretaris
(Get.) WOUTER VALCKENIER.

Onderaan stond:

»Geregistreerd in het Boek der Ordonnantien, P. fol. 25 verso.»

1) Deze naam wordt in de naamlijst van Schepenen van dat jaar niet aangetroffen. Vermoedelijk stond er een andere naam, die de afschrijver verkeerd las.

Bijlage D.

PETITE VAN CHACHAM ABOAB c. s.

Magos. S. Sres do Mahamad.

Notorio he a Vmc. os muitos desgostos que cada dia se ofrecen entre os Yahidim de nosa santa congrega prozedidos da estreiteza de lugares, couza prinzipal de não cumpirmos de com deroção encumendarnos a noso Criador, o que ha movidos a nosos coraçoins para pedir a Vmc. com seu bom zello se sirvão de com resolução disporse faassa hua Esnoga, suficiente para que todos hunanimes pesamos a Sua Divina Magde perdão de nosas culpas, de cuja misericordia esperamos bom fim em este bom prinzipio, sometendo nos em tudo a sen melhor pareser de Vmc. cujas resoluções em tudo obedeseremos e o Sr disponha tudo a bem, amen.

(Hier volgen de handteekeningen).

VERTALING :

Den Grootmogenden heeren van den Mahamad.

Bekend zijn bij u de vele onaangenaamheden, die zich dagelijks voordoen tusschen de Leden onzer heilige gemeente, ontstaande door beperktheid van zitplaatsen, die hoofdoorzaak is, dat wij niet met aandacht tot onzen Schepper kunnen bidden, hetgeen ons heeft bewogen u te verzoeken, met uw gewonen ijver een besluit te willen nemen en te bepalen, dat eene Synagoge gemaakt worde, toereikend voor allen, om gezamenlijk de Goddelijke majesteit om vergeving onzer zonden te kunnen bidden. Wij smeeken van Hare Goedertierenheid eenen uitslag van dit goede doel af. Wij onderwerpen ons in alles aan uw oordeel en zullen uw besluit hierop eerbiedigen. Moge de Heer ons een goeden uitslag beschikken, amen !

Bylage K.

I.

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

VAN DE

GEHUWDE LEDEMATEN DER GEMEENTE TEN TIJDE VAN
DE INWIJDING DER SYNAGOGUE IN 1675.

A.

Abraham Atias	Abraham Franco Drago
» Abendana de Britto	» Frois
» Blandon (Brandon?)	» Fonseca
» Atias <i>el viejo</i> (de onde)	» Fero
» Asubi	» Gama
» Aguilar	» Guer
» Belmonte	» Gomes Gutieres
» Baesa	» Gabai Mendes
» de Ishac Belmonte	» Guer <i>de Nimega</i> (van
» Bueno Bivas	Nijmegen)
» de Ishac Bueno	» Haim Nunes
» Barugh Henriques	» Habib
» Costa Guedella	» de Aron Haim
» Costa	» Haim Querido
» de Joseph Costa	» Jesurun Espinosa
» Castiël	» Israel Sagache
» Castro <i>del Brasil</i> (uit	» Jesurun Henriques
Brazilië)	» Idafia
» Campos	» de Aharon Jesurun
» Cohen de Lara	» Jendah Leon
» Coronel	» Israel Monsanto
» Costa Andrade	» Levi
» Drago	» de Jahacob Levi
» Dias da Fonseca	» Lamera
» Dias	» de Ishac Levi
» Espinosa Catela	» Lopes Arias
» Franco Mendes	» Mendes Silva

Abraham Mendes Vasques	Abraham Teles
» Mendes Coutinho	» Touro
» Mendes Henriques	» Vega
» Mendes <i>el Moso</i> (de junge)	» Vaz
» Mendes Fronteira	» Valverde
» Miranda	» Zagache
» Morenu	» de David Zuzarte
» Nunes	Aron Aguilar
» Nunes Cáseres	» Bueno
» de Ishac Penso	» Capadose
» de Ishac Preto	» Coen de Lara
» Pereira Coutinho	» Cabeson
» Pimentel	» Curiel
» Piñeiro	» Dosta
» Rodriguez Prado	» Faia
» Rodriguez Pereira	» Gabai Faro
» Rodriguez Carion	» Gomes
» Rodriguez Monsanto	» Haim Vaz
» Rodriguez de Azevedo	» Jesurun
» Ramos	» Mendes
» Semagh Fero	» Medina
» Senior Coronel	» Morenu
» Soares	» Pereira
» Souza	» Pinto
» Silva Cardoso	» Senior Bentallado
» Semagh Cortisos	» Vaz Faro

B.

Benjamin Arari	Benjamin Henriques
» Aboab	» Franco
» Barugh Mendes	» Jesurun
» Rocha	» Leon Guedes
» Belmonte	» Mendes
» Chaves	Barugh da Costa
» Espinosa Catela	» Senior

C.

Caliman Hami

Caleb de Faro

D.

David de Semuel Abendana

David Jendah Leon

» Atias	» Jendah Leon <i>el Viejo</i>
» Abrabanel	(de oude).
» Abrabanel Aredes	» de Michael de Jendah
» Aboab Fonseca	Leon
» Aedo	» Israel Tores
» Brasilajj	» Israel Pelegrino
» Bueno Mesquita	» Lopes Henriques
» Bernal	» Levi Morteiro
» Barugh Pereira	» Lopes de Paz
» Barugh <i>del Brazil</i>	» Lopes
(uit Brazilie)	» Levi Maduro
» Barugh Louzada	» de Eliezer Leon
» de Abraham Cardoso	» Morenu
» Chaves	» Namias Tores
» Caseres	» Nunes de Mercado
» Castro Tartas	» Nunes Fonseca
» Costa Andrade	» Nunes Mantensa
» Coen Peixoto	» Pereira
» Coen Rodrigues	» de Ishac de Pinto
» Coen Henriques.	» de Mordehajj Pinto
» Coen de Lara	» Pesoa
» Dias Fonseca	» Pinedo
» Drago	» Rodrigues
» Henriques Faro	» Salom de Azevedo
» Franco da Costa	» Senior Coronel
» Ferreira	» Senior Bentallado
» Fernandes Tabago	» Tribino
» Gabajj Fero	» Valverde
» Gomes Mendes	Daniel Abendana
» Hamis Vaz	» de Joseph Abendana
» Habille	» Bernal

Daniel Belilles

- » Cardoso
- » Campos
- » Jesurun Espinosa
- » Jesurun *de Hamburgo*.
(van Hamburg).
- » Levi de Barios
- » Lopes Arias
- » de Micael Lopes

Daniel Lopes Ris

- » Mendes
- » Mendes Vasques
- » Pinto
- » Pereira de Castro
- » Rodrigues
- » Semagh Aboab
- » Silva
- » Vaz

E.

Eliau Aboab

- » Aboab Cardoso
- » Bueno Henriques
- » Coen
- » Jeudah Leon
- » Nunes
- » Naar

Eliau Obediente

- » Preto
- » Suares
- » Habillo (*Koster*)

Eli de Medina

Eliasar de Solis

G.

Gabriel de Eliau Aboab

- » Morenu
- » Lopes Souza

Guidon Henrigues

Guerson Italiano

H.

Haim Franco Atias

I.

Chacham Ischac Aboab

Ishac Abeatar

- » Aboab de Paz
- » de Matatia Aboab
- » Antunes
- » de Samuel Atias
- » de David Atias
- » Alfarin
- » Abrabanel Aredes
- » Belmonte

Ishac Bernal

- » Barugh
- » de Imanuel Barugh
- » Bueno de Mora
- » Bentacol
- » Coen Caminha
- » Coen de Lara
- » de Mosseh Coen de Lara
- » de Mordohay Costa
- » Coen Gonzales

Ishac Castro (*apotheker*)

- » Caseres
- » Castano
- » Chaves
- » Dias
- » Ergas Henriques
- » Henriques Contino
- » Henriques Faro
- » Henriques Villegas
- » Febos
- » Furtado
- » Gabay Henriques
- » Gomes Nieto
- » Gomes Souza
- » Guedella
- » Haim Aguilar
- » Israel Monsanto
- » Idaña
- » Levy Ximenes
- » Levy Flores
- » Levy Bitoria
- » Louzada
- » Lemos
- » Leon Benavente
- » Lopes Alvin
- » Leon Crasto
- » Mendes Silva
- » Mendes Peña
- » Miranda
- » Mercado
- » Meza
- » Munon
- » Mocata Vega
- » Montezinos
- » Mesia
- » Nunes Bernal
- » Nunes Navaro
- » Namias

Ishac Orobio de Crasto (*doctor*)

- » Oeb
- » Penso
- » Pesoa
- » Prado
- » de Pinto
- » Piñeiro
- » Pinedo
- » Penamacor
- » Pina
- » de Moseh Penso
- » Rocamora (*doctor*)
- » Rodrigues
- » Rodrigues Mercado
- » Soaso
- » Saruco
- » Semag Arias
- » Semag de Valencia
(van Valencia)
- » Souza Britto
- » Sacuto
- » Sanches
- » Sueiro
- » Tribino
- » Vaz Lopes
- » Vaz Martines
- » Villa Real

Jahacob Abendana

- » Abendana Britto
- » Abenatar Pimentel
- » Aboab Ozorio
- » Aguilar
- » Atias
- » Avila
- » Abendana Pereira
- » Barug Louzada
- » Bueno de Mesquita
- » de Ishac Belmonte

Jahacob de Imanuel Barugh

- » Castro de Paz
- » Chaves
- » Caseres
- » Cordova
- » de Jozeph Costa
- » Costa Atias
- » Dias
- » Ergas Henriques
- » Ergas *el Moso* (de jonge)
- » Henriques Granada
- » Henriques de Sevilla
- » Henriques Alvares
- » Franco de Silva
- » Franco Pacheco
- » Franco Drago
- » Fero
- » Figueredo
- » Gomes Salzedo
- » Gabai Pereira
- » Hamis Doarte
- » Hisquiahn Jesurun
- » Jeudah Rodriguez
- » Jesurun Espinoza
- » Jesurun
- » Jeudah Leon
- » Jeudah Leon *de Liorne*
(van Livorno)
- » Levy de Uri
- » Levi Ximenes
- » Lopes de Castro
- » Lopes Alvin
- » de Moseh Levi Ximenes
- » de David Mendes
- » Mocata
- » Marques
- » Matos
- » Musafia

Jahacob Munã

- » Mendes Silva
- » Nunes Mendes
- » Nunes Henriques
- » Nunes Castello
- » Oliveira
- » Orobio de Castro
- » Oeb
- » Pereira
- » de Elisa Pereira
- » Pereira de Silva
- » Preto Henriques
- » Preto Suares
- » Pinedo
- » Palma Carillo
- » de Pinto
- » Querido
- » Rodrigues Naães
- » Rodrigues de Leon
- » Rodrigues

Haham Jahacob Sasportas

Jahacob Samora

- » Semag Fonseca
- » Senior
- » Senior Henriques
- » Semag Fero
- » Suero
- » Siera
- » Teles da Costa
- » Vaz Martines
- » Uziel Ribeiro
- » Uziel Cardozo
- » Ximenes Cardoso

Joseph de Azevedo

- » Abrabanel
- » Abenacar
- » Atias
- » Abenacar Costa

Joseph Berahel	Jeosuah Jesurun Furtado
» Coen de Lara	» de Matos
» de Moseh Coen de Lara	» Serfatin
» Espinosa Henriques	» Senior Coronel
» Faleon	» Velosinos
» Faro (<i>Hazan</i>)	Jeudah Azulay
» Franco Nunes	» Obediente
» Fernandes Reinoso	» Rephael Obediente
» Harbon	» Veiga
» Israel Nunes	Jeosiau Calderon
» Jesurun	» Mocata
» Jesurun Lopes	Jeoiadan Ilam
» Jeudah Leon	Jonatan Henriques
» Levi	» Luria
» Mendes Rocha	Isai Coen
» Mocata	Immanuel Abenatar (<i>Hazan</i>)
» Pardo	» Abaz
» Pereira	» Aboab
» Pereira <i>Barbeiro</i>	» Alvares Corea
(barbier)	» Campos
» Senior Bentallado	» Levi Mendes
» Valero	» Namias de Castro
Jeosuah Abas	» Nunes
» Coen Peixoto	» de Pinto
» Faro	» Villa real

M.

Moseh Aguilar	Moseh Castro Tartas
» Abrabanel Aredes	» Chaves
» de Matatias Aboab	» de David Chaves
» Abaz.	» Curiel Rosado
» de David Aboab	» Calderon
» Aboab de Paz	» Drago
» Alvares	» Doria
» Bueno Henriques	» Falcon
» Bueno	» Franco Pacheco
» Blandon	» Gabai Faro
» Curiel	» Gabai Henriques

Moseh Gomes

- » Isurun Espinosa
- » Iudah Leon
- » Israel
- » Levi
- » Levi Resio
- » Lopes Alvin
- » Macabeo
- » Mesquita
- » Machado
- » Moreno
- » Machoro
- » Musatia
- » Naar
- » Oeb
- » Pereira
- » Pesoa
- » de Pinto

Moseh de David de Pinto

- » Rodrigues
- » Rosa
- » Sacuto.
- » de Selomoh Salon
- » Sintob

Mordohay Andrade

- » Coen
- » Castro.
- » Franco Mendes
- » Halas
- » Iudah
- » Machoro
- » Senior
- » Senior Bentallado

Menase Abrabanel

- » Delgado
- » Gaon

N.

Napthali Aser

P.

Pinhas Abrabanel

R.

Reñel Coen Lobatto

- Rephael Leon Crasto
- » Montezinos

Rephael Montalto

- » Peres
- » Padua

S.

Semuel Abrabanel

- » Abrabanel Souza
- » Abrabanel Lisa
- » de Rephael Abrabanel
- » de Jonas Abrabanel
- » Aboab de Paz
- » Aboab

Samuel Belmonte

- » Carillo
- » Delmonte
- » Gomes Coutino
- » Hamis Vaz
- » Leon Guedes
- » Leon Benavento

Samuel Lopes

- » Montezinos Chaves
- » Mendes Vasques
- » Oeb
- » Pereira
- » Pinto
- » Rephael *Barbeiro*
(Barbier)
- » Ramires
- » Rosa
- » Salom
- » Soria
- » Sierra
- » Teixeira
- » Telles
- » Vas
- » Vello

Selomoh de Avila

- » Azulaïj
- » Bueno

Selomoh Barug Lonzada

- » Escapa
- » Gerbon
- » Lima
- » Levi Maduro
- » Machoro
- » Marques
- » Naar
- » Oliveira
- » Rocamora
- » Senior Coronel
- » Salom
- » Susarte
- » Soria
- » Toro

Simon Abenacar

- » Abrabanel Souza
- » de Valle.
- » Namias.
- » Costa.

U.

Uri Levi &

II.

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

VAN DE

ONGEHUWDE LEDEMATEN DER GEMEENTE TEN TIJDE
VAN DE INWIJDING DER SYNAGOGUE IN 1675.

A.

Abraham Abrabanel

- » de David Abendana
- » de Jahacob Azevedo
- » Aboab de Fonseca
- » Abendana
- » Alvin
- » de Moseh Bueno
- » Blandon

Abraham Bueno de Mesquita

- » de David Bueno de Mesquita
- » de Daniel Bueno
- » Coen Cuña
- » de David Costa Andrade.
- » de Aron Capadoze.

Abraham de Moseh Chaves.	Abraham Machoro
» de Aron Coen de Lara.	» Masiah
» de Ishac Coen de Lara	» de Selomoh Machoro
» Coutiño	» de Ishac de Meza
» de Semuel Carillo	» de Simon Namias
» Curiel	» Nunes Reinoso
» Delgado	» Oliveira
» Ergas Henriques	» de Ishac Pesoa
» de David Henriques	» de Daniel Pesoa
Faro	» Pesoa Penso
» de Ishac Henriques	» de David Preto
Faro	» de Benjamin Rocha
» de Selomoh Escapa	» Sarfati
» de Jahacob Fero	» de Jahacob Susarte
» Fundao	» Sanches
» Fernandes	Aron de Semuel Abrabanel
» Fernandes Reinoso	Souza
» de Selomoh Gutieres	» Blandon
Gomes Arango.	» de Abraham Castiel
» de Ishac Gomes Nieto	» Franco Baisela
» de Ishac Gabai Mendes	» Fonseca
» de Moseh Gabai Henriques	» de Abraham Gomes Gutieres
» de Aron Gabai Faro	» de Moseh Gabai Henriques
» Gomes Silveira.	» Haim Nunes
» Haim Lombroso	» Nunes
» de Aron Israel Nunes	» de Jahacob de Pinto
» de Daniel Lopes	» de Jahacob Pereira
Arias	» Rodrigues
	» Oeb
	» Salom de Azevedo

B.

Benjamin Caseres	Benjamin Pesoa Penso
» da Cera	» Senior
» Mendes Castro	Barugh Sarfatin
» Nunes Pavia	» Norsa

D.

David de Aron de Aguilár	David do Selomo Machoro
» de Imanuel Abendana	» de Ishac Mercado
» de Elian Aboab	» Machoro de Leon
» de Imanuel Abenatar	» de Moseh Nunes
» Jacob Bueno Mesquita	» de Ishac Penso
« Coronel	» Pardo
» Chillon	» Sarfatin
» Franco Mendes	» Semag de Valencia.
» de Selomoh Gutieres	» Semag da Fonseca
» de Selomoh Gaon	» Kimenes Cardoso
» Galeno	» de Abraham Zusarto
» Iesurun Espinoza	Daniel Coutinho
» de Abraham Levi	» Dias da Costa
» de Eliazar Levi	» Nunes de Leon
» de Uri Levi	» Peres
» Mesquita	» Rocamora
» Montezinos	» Salom

E.

Elian Benveniste	Eliou Senior
» Lopes	» de David Pereira
» Gaon	Ephraim Nunes Castello

I.

Ishac de Aron Aguilár	Ishac de Abraham Frois
» Andrade Calvo	» Franco da Silva
» Aboab Azevedo	» Gaon
» de Jacob Aguilár	» de Abraham Gomes Gu-
» Abrabanel	tieres
» Abendana	» de Moseh Gabai Henri-
» de Jahacob Belmonte	ques
» de Joseph Coen de Lara	» de David Haim
» de David Curiel	» Hisquiau Zagache
» Carillo	» de Abraham Israel Mon-
» de Aron Coen de Lara	santo
» de Jahacob Castro Paz	» de Eliezer Leon
» de Moseh Ergas	» Mendes

Ishac de Abraham Mendes	Jahacoh de Moseh Gabai Faro
» Mellado	» Abraham Gama
» Nunes Belmonte	» Gomes Arango
» Navaro de Cadix (van Cadix)	» de Abraham Haim
» Nieto	Nunes
» de Moseh Nunes Bernal	» Haim Carillo
» de David Preto	» de Joseph Jesurun
» de David Pesoa	Jesurun Rodrigues
» de Jahacoh Pereira	» Idana
» Preto Henriques	» Levi Gomes
» Rodrigues da Costa	» de Selomoh Lima
» de Abraham Rodrigues	» La Cuesta
» Rodrigues Monsanto	» de Semmel Lopes
» de Benjamin Rocha	» de Abraham Mendes
» Rodrigues Pereira	Silva
» Senior Gordines	» de Abraham Mende
» de Abraham Susarte	Contiño
» Valle de Simon	» Macavao
» de Jeosuah Velozino	» Naar
» Villa real	» Nunes Franco
Jahacoh Arias	» Namias de Castro
» Alvares	» de Daniel Nunes
» de Joseph Abenacar	» Namias Tores
» Azubi	» Peña
» de Abraham Belmonte	» Penso
» Barug Carvalho	» Rodrigues Pereira
» de David Brasilai	» Rodrigues Monsanto
» de Ishac Barug	» Rodrigues Cardoso
» de Abraham Coen	» de Daniel Silva.
» Carillo	» Teixeira
» de Moseh Chaves	» Villareal
» Coutiño	» de Ishac Vas Lopez
» de Moseh Curiel	» Vello
» Delgado	» Uziel Avilar
» de Ishac Henriques	» de Semuel Vaz
» Contiño	» Zagache
» Franco Baisela	Joseph Abrahanel Sera
» de Haim Franco	» de Daniel Abendana

Joseph de David Abrabanel	Joseph Valverde
» de Jahacob Belmonte	» Vieira
» de David Bueno Mesquita.	Jeosuah Abendana
» de Ishac Barug	» Bueno Mesquita
» de Aron Bueno	» Faia
» de Abraham Coen	» Prado
» de Barug Costa	» Preto
» Franco Silva	n de Joseph Sarfati
» Guer	Jendah de Mordochay Senior
» de Menase Gaon	» de Jahacob Senior
» Jesurun Rodrigues	Jonas de Semuel Abrabanel
» Mendes de Castro	» de Joseph Abrabanel
» Mendès Henriques	Jesaia de Souza
» Namias Tores	Imanuel Alvares
» de Imanuel de Pinto	» Año Bueno
» Rodrigues Lopes	» Curiel
» Rocamora	» Namias Tores
» Semag Fero	» de Eliau Namias
» de David Sotto	» Sarfati
» Toro	» Vieira
	» Vaz de Oliveira

III.

Moseh Nunes Henriques	Moseh de Aron Musafia
» de Joseph Alvares	» Nunes Henriques
» Alva	» Orobio de Castro
» de Joseph Abenacar	» Preto Henriques
» Barug Henriques	» de Jahacob Preto
» Dias	» de Ishac Salom
» Fonseca	» de Selomoh Salom
» Faia	» de David Salom
» Fernandes Tabago	» Senior Coronel
» Gomes Daraugo	» Villareal
» Jesurun Lopes	» de Semuel Toro
» Lopes Henriques	» Zagache
» de Benjamin Mendes	Mordochay Gama
» Mendes de Castro	» Sanches

Menaseh Jezurun Henriques. Michael Namias
Michael Caseres

R.

Rephael Atias Rephael Penso
 » Jesurun Lopes

S.

Semuel Bernal	Selomoh de Ishac Abrabanel
» Bueno	Souza
» Curiel	» Abas
» Henriques <i>de Sevilla</i>	» Costa
(van Sevilla)	» de Moseh Curiel
» Jendah Leon	» Coronel
» Mendes Serano	» Doria
» Mendes Silva	» Jeudah Leon
» Mendes Frontera	» Lopes Henriques
» Pina	» Musafia
» Palache	» de Ishac Oliveira
» Sarfati	» de David Salom
» Villa real	» Sanches
Selomoh Abrabanel Souza	» de Abraham Susarte

I.

INWIJDINGSGEZANGEN

door Chacham ABOAB.

א

הודו לאל קראו בשמו
והודיעו עלילותיו
עלי עשור עלי נבל
ובחצוצרות גבורותיו

ב

זכרו יום זה נפלאותיו
מדי שבת מדי חדש
אמרו לאל בקול זמרה
לכיתך נאוה קדש

ג

י לאורך ימים
עדתי זאת זכור זיכור
נושאת זמר מהלליו
וכהיכלו אומר כבוד
רשות לקדש

ד

י לאורך ימים
כפי המיד שמך אגבה
ולעולם ועד יהגדל
ויתקדש שמיה רבא

א

צורי שורי מרום שחק
קהל עמך לפניך
באים היום בשיר חדש
מקדש כוננו ידיך

ב

יהי נועמך עליהם
ותמציא להם תען
ונטלם והשאם
מקדש כוננו ידיך

ג

מעון אתה היה להם
חבור ברית ידידיך
ותן לכך כל הימים
מקדש כוננו ידיך

ד

בנה בנו לך בית זבול
מכון מעון שבתך
כן המעם ותכיאם
מקדש כוננו ידיך

ה

ישיר ישראל שיר נועם
כי יום זה עשה ה'
יחד היום מרום שבתו
לכא לשכון תוך מעוני

ב

שאו זמרו ותנו כתר
ובהקל רב חזרו שמו
כי טוב כי לעולם חסדו
כי בא מועד נחם עמו

ג

תפלתכם באה אלי
עוד שוכ אשיב שכינתי
אל עיר ציון נוה קדשי
כי לעד היא מנוחתי

ד

פה אשב כי איתיה
עד יאסוף את המוני
ויביא לציון גואל
ושבתי בכיה ה'

ה

יעורר פי להורות אל
ומשירי אהודו
ואודיע לכל שואל
שמו תמיד ואגודו

ו

צבא מרום ועולם לא
יכילן את יקרדו
ומי הוא אל יישה לו
אוי בלתו יבינרו

ז

חֲסִין יְהוָה הוּא וְאֵין אֹמֶר
וּמִלָּה בָּהּ יִרְמֶהוּ
וְאֵיךְ יֻכַּל יִצִּיר אֹמֶר
בְּפִי סֵפֶר כְּמִדְּהוּ

ך

קָטָן אִישִׁים יִדְעֶהוּ
מֵאֵד קֶצֶרָה לִנְגִדְהוּ
בְּכֵן אֲדוּם תִּהְלֶהוּ
עֵם דּוּמִי אֲהוּרְהוּ

ס

יִהְיֶה הִגָּה לְכִי אֲבִי
כָּל יוֹם וְיוֹם עַל כָּל נִבְרָא
צוּרֵי שׁוּרֵי עֵמֶךְ עֵרֶךְ
שְׁשִׁים נִשְׁאִים כְּהַר מִשְׁרָה

ב

חִוְשָׁה חֹסֶה אֲדוֹן הַמּוֹן
אֲצִים חֲשִׁים נִשְׁאִים זִמְרָה
קוֹל כָּל עֵמֶךְ הַשְׁקֵט הַסִּכָּה
יִגְרַל יֵל לֵהֶם אֹרֶה

ז

אֲדִיד עֹדֵד צֹאנֶךְ חֲתָךְ
יִצִּין יִשִּׁישׁ בְּךָ אֵל נוֹדִיא
בְּאֵז מִיד לִחְצֵם נִתְשֵׁם
אֲצִים רִצִּים לִנֵּם חֲרָה

ד

הדרך אורך הראה וראה
 כי בגדי אור סרה שרה
 בלתך אין מי יאזור יעזור
 כחי כי כך לכל עורה

א

חשקי חזקי מרי יום כיום
 מדר האר מלכי חשכי
 רמשי שמשי עוד לא יכבה
 יאיר לי אור שמשך מלכי

ב

כמה כמה לבי אבי
 ישכון כבוד בתוך עירו
 שכרי שכרי חושה תחכוש
 יעיד זמר שירי צורי

ג

שוכי שוכי השולמית
 אל תוך קנך גדי גדי
 עלכי עלצי רעיה יפה
 כי בא ישעך לא תגודי

ב

עורי עורי נכל עשור
 בקול זמרה שירים שירי
 ירחך זרחך לא יבא עוד
 כי בא אורך קומי אחי

א

לכיתך נאזה קדש
ה' חד מבון שנתך
תצו ישע ביום חדש
לחדש אור גמורתך

ב

שמי קדם מעון עליון
גבול שמת לתפארתך
והראית בעת חביון
במשכן שם גרולתך

ג

בעת גלה כבוד שרים
יקר רוחם תשורתך
ותחת קרבנות פרים
שפתם שא למנחתך

ד

ומה יקר בעיניך
ברוך יחד קהלך
ותתנשא לפניך
בתת הודד למלכותך

ה

פנה אל עם לבבו תם
יספר עת תהלתך
שמה שיח תפלתם
ברדאות אות קדושתך

ו

שמחים כך אסוף גלים
בשמחת בית הפלתך
ותחזיר עם פרות גולים
לעיר ציון שכינתך

תם

צורי שוכן ברום עולם
מתי תשוב למעונתו
נפש דך אל יהי נכלם
כי לישעתך קיתי

ז

בית מקדשך לעד תבון
בשוב גואל את שבותי
ובדר ציון לעד תשכון
כי לישעתך קיתי

ח

חיש היה לי צור ומגנה
חיש וקומה בעזרתי
אחזק מגן וצנה
כי לישעתך קיתי
תם

II.

INWIJDINGSGEZANGEN

door SALOMO DE OLIVEIRA.

שוכן ברום עולם שפל כמקף סולם
 שואל לאל נעלם תכון תפלתו
 לבוא ולשמוח לפני גדול כח
 לעלות לניחוח ריחו ומקטרתו
 מזמור חנכת בית מקדש מעת כורת
 מוצא שפתו עת משאת תחנו
 היום יקבל אור הדרת אדיר נאור
 הולך בתום ואור כפו למנחתו

א

שירו שירו לאל דהם
 יבא לשכון בתוך ביתו
 מקדש מעט אשר בנו
 עם מקים ישועתו

ב

בואו בואו מעונתו
 אל דהם נורא תהלות
 קרבו זבחו אליו עולות
 עם מקים ישועתו

Bijlage G.

G E D I C H T E N,
vervaardigd door DAVID FRANCO MENDES,
ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der
Portugeesch-Israëlietische Synagogo te
Amsterdam. (5535—1775.) 1)

מומור שיר חנכת הבית

בית הכנסת הגדולה

השיר הזה יהיה ליום הזקוק חג שבתותינו. יום מלאת מאה שנה להגות בית תפלה
אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. גדול כבוד הכית המפואר הזה אשר אין
עירך אליו בכל בתי תפילות נפצות יהודה ובשמו יאמר היום דרך הלצה

תִּלְמוֹד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלם

היא הכירה היפפיה אשר לק"ק הכפרדים פה העיר המעטירה
אמ שטרם.

בינו להדש מנחם שנת קהלת יעקב לפיק

(בשנת תל"ב החלו לבנות — וכשנת תל"ה תיעך: א"י.)

הפסוק הזה הושם לסי' על פתח השער. הלא הוא יוצא בשיר:

אל חי כרוב חסדך אבוא ביתך

אברע ואקוד מול היכל קרשך:

חסדי ה' עולם ועד אזכיר

נגד כל־ישראל כרון וכשיר:

1) Deze gedichten komen voor in כנור דוד (Harp Davids), zijnde een
hoogst belangrijk handschrift van D. Franco Mendes, dat aan den
Medrazj onzer gemeente behoort. Het eerste dezer beide dichtstukken is
reeds opgenomen in den eersten jaargang der *Joodsch-Letterkundige Bijdra-*
gen (Amst., 1867—1868), N°. 1. — Aan het einde van het tweede gedicht
staat in het Hebreeuwsch: „Deze gedichten zijn alle voor den 100sten
verjaardag van onze Synagoge door D. Fr. Mendes in gereedheid ge-
bracht. Daar echter het kerkbestuur niet van plan was feest te vieren,
bleven zij in portefeuille.”

פ ת י ח ה

אלי ארוממך אודה בשיר לשמך •
 אניד לכל־יבא כל־היום צדקתך •
 אוכיר בקהל עם נגד זקני עמנו •
 היום פלאות רב עשית אל־דורינו •
 גם את־אשר בהן עוד עשית עמנו •
 מרוד לרוד • אנה לגוד כארץ באנו
 אל חי אמור נא די אל צרות גלותינו •
 חוסה שלח גואל ובנה בית הפארהנו •
 אל האנף לעד! צור העולמים בנו •
 שוב שמחנו נא עוד בימי עיניתנו •

ה ג ד ה

בימי כלולתי מכור ברזל מצרים •
 קול זעקת דודי שמעת השמים •
 משם בנפלאות הוצאת צבאותינו •
 וכבודך על דר בני ראו עינינו •
 אותות משולשות מילה שבת וחדש •
 שמה להבדיל בין זרע חול חרע קרש •
 בדברך נבקע צור ויזכבו מים •
 וינטפו עבים לחם ודגן שמים •
 לא בצקו בדורך במרברות רגלנו •
 לא כלתה ארכעים שנה שמלתנו •
 ארך צבי צבאות גוים הנחלת לנו •
 וכבוד שכינתך ירד שם לשכון בנו •
 מן עדנים, זה הרר הטוב גרשנו •
 כי שם בארם הראשון לאל כחשנו •
 ובקצף רחם זכרה • ושמרתנו •
 בני וממלכה שהגלית אותנו •
 אתה ה אלהים די כספר ד ההגדלת •
 יום את אבותינו מאור אשם הצלת •
 עת פחדו על דון גם על נפשמו פחד •
 כי אמרו גלך נכחדם מגוי יחד •

משם שנת משיג¹⁾ אין למו בידו פלא •
 באו בטפם ובעשרם למדינות אלה •
 לא מצאו גם פה מנח אל־רגלימו •
 יום צום שנת אחת בשנה²⁾ יום קדשמו •
 כי מור בניסתם המלשינים הגידו •
 ויחשבו מכת מתקוממם שהשמידו •
 אך ירך הוציא ממסגר נפשותימו •
 טרם נטות היום, בורח צדקתימו •
 וימצאו מאז חן טוב וקן וגער •
 לפני נגיד עם, מול כל־זקני השער •
 ויאמרו לרם לאמר • לבטח שבו •
 אה ראשכם נשמור • איש את אחיו אהבו •
 עברו אליהם • שרצו ודכו וגברו •
 דרשו שלום העיר • מברו וקנו וסודו •
 ששו שנת ישמה³⁾ בכנותם בלתי פחד •
 בית יעקב⁴⁾ לשפוך שיהם לפני אל־יחד •
 וישאלו שאול מהם לא יכלה קבר⁵⁾ •
 נכון לכל־חי בית מועד יום ימות גבר •
 ויאמרו שרי הנפה⁶⁾ את־כחמו •
 וימכרו שדה בפרזי גרודי⁷⁾ למו •
 לא נתנו העם לקבור שמה מיהימו •
 עד הנציבים הרמים⁸⁾ מלאו ידימו •
 אז הללו יחדיו את־המדיה לבמו •
 המעדיף טובו ערב ובקר למו •
 ויברכם צורם יום יום וישגו דויל •
 כי שקדו על־דלתותיו יומם וליל •
 ויצר כרוב העם מקדשם יום נועדו •
 בשנת כטוב אשמה ונוה שלום⁹⁾ הוסדו •
 ויאמרו איש אל־אחיו • אמנם קברנו •
 במאור דחוקים הם • רב המקום כינינו •

היא בית הכנסת הראשונה: 4) — A^o. 5358. — 3) — A^o. 5357. — 2) — A^o. 5353. — 1)
 On Estad: Ger: 6) — A^o. 5367. — 5) — ומיין כי־לא נחש ביעקב קדי בית יעקב
 [Alkmaar] בצור כבדת איץ לבא — 7) Alkamar — das Prov: Unidas. —
 8) Hoogen Raad derað Octrooy. — 9) A^o. 5368. ביה השניה.

ויצאו לקנות במקום קרוב אתמו *
 קברי בני¹⁰ העם ויהי בית אמשטיל¹¹ למו
 ומאנו העם להות אתם קברנו *
 עד החזיק שרי הארץ את כחנו :
 נדיב ועשה¹² טוב יחדיו מכים הוילו *
 זהב למוהר הכתולות¹³ בפור יפילו :
 בשנת חשכים¹⁴ ברצלם חלק לכמו *
 בית שלישי בית ישראל בנו למו :
 ושנת לארץ ההיים¹⁵ יחד הכיאו *
 עצמות אשר מכית קברי גרודי הוציאו :
 גם בומן ההוא עין ההיים נטעו *
 ובאוכלי המן בקר¹⁶ ללקוט קבעו :
 יחדו בשלם¹⁷ רב המקהלות הוחרו *
 לקרא בשם תלמוד תורה מאו דוסרו :
 וקהל יהודים או מצוק בראזיל נצלו *
 פה מצאו מחסה פה רבו פה גדלו :
 ברבות קהלה בן רבו כבוד ואושר *
 ועצמו במאר כבנים גם כעושר :
 וינרבו בלבב שלם בלתי בלדופי *
 הון רב לכנין כית מקדש אל מכלל יופי :
 בנין כמותו לא ראו עד כה עינינו *
 עומד לנם עמים בנפוצות גלותינו :
 שרים נשיאים גם מלכי הארץ באו *
 לראות כבוד הדוד ונדולתו נשאו :
 בשנת עלי תלה¹⁸ יחדו זקן ונער *
 ששו כהנוכו עם בלזקני השער :
 מאו עדי יום זה מאה שנה ספרנו *
 לכן תהלות אל לשיר היום חכרנו :
 כי טוב ומטיב הוא לנו בנפוצותינו *
 הוא יעשה שלום עולם ועד עלינו :

10) A^o. 5374. — 11) Het Huys ten Amstel te Ouderkerk. — 12) A^o. 5375. — 13) a Santa Himandade de dotar Orfas & Donzelas. — 14) A^o. 5378. — 15) A^o. 5394. — 16) A^o. 5397. — 17) A^o. 5400. Uniaô das 3 Congregas. — 18) A^o. 5435.

שיר נעים לזמר

א

המשפילי לראות המנבירי לשבת
 נדג כצאן יוסף חוסה נא על עמך
 תן לתחנותיהם היום און קשבת
 בבית הגדול הזה בית מקדשך

ב

מיום חנוכו זה מאה שנה העתרת
 פה ברצונך המוכ את שיה שפתותינו
 הואל ושעה נא עוד רנת עם זו יצרת
 עד תכנה ציון מגרל דוד מלכנו

ג

היום לכא כשיר חשק צאן מרעיתך
 לתת תודה על כל טוב שגמלת לנו
 אך מה נוסף דבר או מה נאמר אליך
 אם יודע עד מה אין איש אחד אתנו

VREUGDE-BAZUYN

VAN DE

PORTUGEESE JOODSCHE NATIE;

Ten יובל Eeuw, van een hondert Jaar dat den Eerste Steen is gelegd
Anno 5432 na de Schepping der Wereld;

In de nu op Sabbat den 15 Augustus Anno 5532 door de
Verkoore Nieuwe VOORZANGER,

DE HEER

DAVID van EMANUEL DA SILVA.

Voor de Eerstemaal Gezongen op Sabbat den 15 Augustus
Anno 1772.

ואני ברב חסדך אבוא ביתך

Psalm 5. vs. 8. *Ik zal door de Grootheid in uw Huis ingaan.*

O Blyde Dag by Godt gesteld,
Die Dag van honderd Jaaren,
En Eeuw (a) van blydschap: telt,
Wie zou niet vieren het geen
Te brengen op dien tyd:
Ziet DAVID en zyn bespiegelen
Op 't Altaar als Voorzanger gaan,
Gy Volkeren Israël en zyt in dit verblyd.

Israël looft Godt dat Eerste Jaar,
De Eerste (b) Steen geleid den Tempel vierde
Dus duurd het vreugd in deeze uur,
Wanneer de Godtheit die Gemeente
Met Fluyte en Instrument uitstak,
Door onze Groote Stadt met blyde herte:
Lang leeft SILVAAS deugd in vervolge,
Waar zyn Jonkheid in uitstak:

(a) Anno 5432 na het begin der wereld. Anno 1672 na de nieuwe Styl.

(b) Anno 5532 na het begin der wereld. Anno 1772 na de nieuwe Styl.

En (c) JOSEPHS denkbeeld in dien dag,
 En by zyn Jaaren van Heiligenade,
 Geen kwaad in ontrek alle mag,
 Met Vriendschap naast hem plaste,
 En (d) ARON niet te min met vrengde hert
 Op 't Altaar, van Godt zal bedienen:
 ô Israël altermaal! zie deeze al t'zamen,
 Als iets zo schielyk zyn werga had:

Dus duurt het heil met vreugd van SILVA grond
 Vreugd van GOMES SILVA zyn Compagnion,
 Die zyn Vriend met blydschap zich verbond;
 En GAMIS VAZ als mede zyn plicht betoonden,
 Heeft het Meedelit van het Altaar bekroond;
 Zo zal ons Tempel op Levens-Boom gezongen,
 Haar voedsel geeven uit Godts meededoogen;
 Draagt vreugd die Eeuwig duuren mag:

Stryd, als een dappere Held gesteld,
 Heft u Stemmen op tot vreugden,
 Op deeze Sabbatdag aan God bevelt:
 Laat uwe (e) Volk waar door gy zyt verkooren:
 Verblyd uwe Vader en Moeders op der aard,
 Tot rust en lang mag leeven;
 Wy danken het Heelal, uw PARASEINS,
 Tot vreugd van Israël die dus bewaart:

Leeft lang DAVID met JUDIT; daens,
 Met uwe Bruid als getrouwe Vrinden,
 Telt en verneert uw Liefde glans:
 Van Gods gena met een zacht gevoelen,
 Van het mededogenste te bestaan;
 Zy een Dienaar van Godts Tempel heeden,
 Voor uw Volk in Israël te zamen treden,
 En die met vrolykheid zal besteeden:

(c) Gen. 39 v. 2.

(d) Num. 18. v. 30.

(e) 203 Stemme.

LOFZANG.

Door ons gekoozen Portugeezen Nieuwe Voorzanger

DAVID van EMANUEL DA SILVA,

Gezongen in de Hebreeuwsche Taal.

Loof den Heere met Sterkheid

Van myn Leeven die in herte,
 Van zyn Volkeren, die myn gekoozen
 Heeft, uit myn Broeders, om te dienen,
 In te zeegene in zyne naamen,

In deezen dag van myn Eerste Gebed,
 (f) In Jaardags, Hnys van U gebeden,
 Zal ik Looven aan God met Blydschap,
 En zal U vervrolyke met U in Vreede.

ô Goede Godt, Sterkte van uw Kragte,
 Zal den Naamen van (g) TALMUD TORRA
 Verhoogen, Vermeerderen en Seegene
 En Bewaaren U van alle Ellende.

Amen.

וְכָל־יִשְׂרָאֵל יְהוּדָה אֱהָב אֶת דָּוִד

1 Samnel 18. vs. 16. *Dog gants Juda en Israël hadde David lief.*

Uit Liefde en Vriendschap.

(f) In eeuw.

(g) Dat is de naam der Portugeesche Joode Kerk.

AANTEEKENING.

Bijlage H is eene vertaling uit het Hebreeuwsch en gedrukt op een blad breed folio plano, zonder jaartal, naam van plaats en drukker. Wij namen deze gedichten wegens de curiositeit in deze nitgave op, onder opmerking, dat zij op een feit slaan, dat op een geheel anderen datum plaats vond. In dit opzicht is het opschrift van dit stuk dan ook ten eenen male foutief. Men wilde, om welker reden ook, den gedenkdag der eerste-steenlegging (Ijaar 5431) aan de installatie van den voorlezer SILVA verbinden.

Snelpersdruk van J. Clausen, te Amsterdam.
